

Боерык

22 октябрь 2013

№571/28-осн

Казан ш.

Саба урманчылыгының урман хужалыгы регламентын раслау хакында

Россия Федерациясе Урман кодексының 87 статьясының 2 өлеше, 2008 елның 22 маенда кабул ителгән “Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында” 22-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 3 статьясының 3 өлешендәге 1 пункты нигезендә,

боерык бирәм:

1. Саба урманчылыгының урман хужалыгы регламентын расларга.
2. Мәгълүмати технологияләрне үстерү секторы житәкчесенә (М.В. Киселев) әлеге боерыкны теркәү һәм бастырып чыгаруны техник яктан тәмин итәргә.
3. Юридик бүлек башлыгына (М.В. Зайцева) әлеге боерыкны дәүләт теркәвенә алу һәм Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгының Рәсми хокукый мәгълүмат порталында (PRAVO.TATARSTAN.RU) рәсми төстә бастырып чыгару өчен Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жибәрергә.
4. Финанс, бухгалтерлык исәбе һәм контрольлеге бүлеге башлыгына (А.К. Ганиева) әлеге боерыкны татар теленә тәржемә итүгә бәйле булган чыгымнарны финанслауны тәмин итәргә.
5. Әлеге боерык үтәлешен контрольдә тотуны үз жаваплылыгымда калдырам.

Министр в.б.

Х.Г. Мусин

Татарстан Республикасы

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы

**Саба урманчылыгының
урман хужалыгы регламенты**

Казан, 2013 ел

Эчтәлек

КЕРЕШ.....	5
Россия Федерациясенә закон чыгару актлары.....	6
Урман хужалыгы регламентын төзү буенча мәгълүмати база.....	13
1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛУМАТЛАР.....	15
1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама.....	15
1.2 Урманнардан файдалануның рөхсәт ителгән төрләре.....	30
2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ВАКЫТЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ НОРМАТИВЛАРЫ,,,,,,.....	39
2.1 Үзагач эзерләгәндә урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары (диләнке хисабы), параметрлары һәм вакытлары.....	39
2.2. Урманнардан чәер эзерләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	82
2.3 Урманнардан агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	82
2.4 Урманнардан азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	86
2.5 Урманнардан аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләре башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	93
2.6. Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	95
2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	101
2.8 Урманнардан рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	102
2.9 Урманнардан урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	115
2.10 Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	115
2.11 Урманнардан урман үсентеләренә утырту материалларын (чәчкеннәр, үсентеләр) үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	115
2.12 Урманнардан жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма байлыklarын чыгару урыннарын эшләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	115
2.13 Урманнардан сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм	

эксплуатациялүү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	118
2.14 Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатациялүү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	120
2.15 Урманнардан үзагач һәм башка төрле урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	128
2.16 Урманнардан дини эшчәнлек өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	128
2.17 Урманнарны саклау, яклау һәм яңадан үстерүгә карата таләпләр.....	129
2.18 Урманнардан урман үсә торган зоналар һәм урманлы районнар буенча файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре.....	181
3 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУДА ЧИКЛӘҮЛӘР.....	182
3.1 Урманнардан максатчан файдалану төрләре буенча чикләүләр.....	182
3.2 Урман кишәрлекләренең махсус саклана торган төрләре буенча чикләүләр.....	184
3.3 Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр.....	188

КЕРЕШ

Әлеге урман хужалыгы регламенты – Саба урманчылыгы урманнарын файдалануны, саклауны, яклауны һәм яңадан житештерүне гамәлгә ашыру өчен нигез булып тора.

Урман хужалыгы регламенты 2006 елның 4 декабрдәге 200-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Урман кодексының (алга таба – РФ УК) 87 статьясының 7 өлеше нигезендә, 2012 елның 4 апрелдәге “Урман хужалыгы регламентлары составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдәге вакытын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында” 126 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган программа буенча эшләнә.

Урман хужалыгы регламенты урманчылыкның территориясенә, урман үстерү шартларына карата кулланылучы урманнарны комплекслы үзләштерүнең нормативлары һәм параметрлары жыелмасын үз эченә ала һәм урман кишәрлекләренең хокукый тәртибен билгели.

Урман хужалыгы регламенты урманчылык чикләрендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан торгызуны гамәлгә ашыручы граждандар һәм юридик затлар тарафыннан мәжбүри үтәлергә тиешле (РФ УК 87 ст., 6 ө.).

Урман хужалыгы регламентында урманчылык чикләрендә урнашкан урманнарга карата, РФ УК 87 статьясының 5 өлеше нигезендә, түбәндәгеләр аныклана:

– РФ УК 25 статьясы нигезендә билгеләнүче урманнардан файдалануның рөхсәт ителгән төрләре;

– агач кисентеләренең яше, диләнке хисабы, урманнардан файдалану вакытлары һәм алардан рөхсәтле файдалануның башка параметрлары;

– РФ УК 27 статьясы нигезендә урманнардан файдалануны чикләү;

– урманнарны саклау, яклау, яңадан торгызуга карата таләпләр;

Урманнардан файдалануның төрләре буенча ел саен мөмкин булган файдалану күләмнәре урман хужалыгы регламентының гамәлдәге вакыты өчен билгеләнгән һәм түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

– урманның кеше сәламәтлегенә өчен әйләнә-тирәлеккә булдыручы, су саклаучы, яклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү;

– жәмгыятьнең урманнарга һәм урман ресурсларына булган ихтыяжларын канәгатьләндерү буенча урманнардан күпмаксатлы, рациональ, өзлексез, бетермичә файдалану;

– урманнарның токым составын һәм сыйфатын яңадан үстерү, яхшырту, аларның продуктлылыгын, сакланышын һәм якланылуын арттыру;

– урман фонды жирләреннән рациональ файдалану;

– бердәм техник сәясәт нигезендә урман хужалыгын алып баруның нәтижелелеген арттыру, фән, техника һәм алдынгы тәжрибә казанышларын куллану;

– биологик төрлелеген, тарихи-мәдәни һәм табигый мирас объектларын саклау.

Түбәндәрәк аларга нигезләнеп урман хужалыгы регламенты булдырылган норматив-хокукий, норматив-техник, методик закон документларының исемлеге китерелә:

Россия Федерациясенә Закон чыгару актлары

2006 елның 4 декабрдәге 200-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Урман кодексы (алга таба – РФ УК).

2006 елның 3 июндәге 74-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Су кодексы (алга таба – РФ СК).

2001 елның 25 октябрдәге 136-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Жир кодексы (алга таба – РФ ЖК).

1994 елның 30 ноябрдәге 51-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Гражданнар кодексы (алга таба – РФ ГК).

1992 елның 21 февралдәге "Жир асты байлыклары турында" 2395-1 номерлы Россия Федерациясе Законы (алга таба – "Жир асты байлыклары турында" РФ Законы).

1994 елның 21 декабрдәге "Янғын куркынычсызлыгы турында" 69-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – "Янғын куркынычсызлыгы турында" ФЗ).

1995 елның 14 мартындагы "Махсус сакланучы табигый территорияләр турында" 33-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 33-ФЗ номерлы Федераль закон).

1995 елның 24 апрелдәге "Хайваннар дөньясы турында" 52-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 52-ФЗ номерлы Федераль закон).

1995 елның 26 декабрдәге "Геодезия һәм картография турында" 209-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 209-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 19 июлдәге "Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында" 109-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 109-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 26 сентябрдәге "Намус иреге һәм дини берләшмәләр турында" 125-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 125-ФЗ номерлы Федераль закон).

2007 елның 24 июлдәге "Күчәмсез милекнең дәүләт кадастры турында" 221-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 221-ФЗ номерлы Федераль закон).

1999 елның 31 мартындагы "Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында" 69-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 69-ФЗ номерлы Федераль закон).

2001 елның 18 июндәге "Жир төзелмәсе турында" 78-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 78-ФЗ номерлы Федераль закон).

2002 елның 10 гыйнварындагы "Әйләнә-тирә мохитне саклау турында" 7-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 7-ФЗ номерлы Федераль закон).

2003 елның 26 мартындагы "Электр энергиясе турында" 35-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 35-ФЗ номерлы Федераль закон).

2003 елның 07 июлдәге "Элемтә турында" 126-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 126-ФЗ номерлы Федераль закон).

2006 елның 04 декабрдәгә "Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында" 201-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 201-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 17 декабрдәгә "Орлыкчылык турында" 149-ФЗ номерлы Федераль закон (149-ФЗ номерлы Федераль закон).

2009 елның 24 июлендәгә "Ау һәм аучылык ресурсларын саклау һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында" 209-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 209-ФЗ номерлы Федераль закон).

Аларны жайга салу Россия Федерациясе Урман кодексы һәм аларны жайга салучы норматив-хокукий актлар белән каралган хокукий мөнәсәбәтләр (01.01.2013 елга карата).

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
Россия Федерациясе Хөкүмәте актлары		
59 ст.	Сирәк һәм юкка чыгу куркынычы янаган урман үсемлекләрен саклау	"Россия Федерациясенең Кызыл китабы турында" 19.02.1996 ел, № 158 РФ Хөкүмәте карары
91 ст. 7 ө.	Дәүләт урман реестрыннан өземтәләр бирүгә түләү күләме һәм аны тотып калу тәртибе	"Дәүләт урман реестрыннан өземтәләр бирүгә түләү күләме һәм аны тотып калу тәртибе турында" 03.03.2007 ел, № 138 РФ Хөкүмәте карары
100 ст. 2 ө., 81 ст. 38 п.	Урман законнарын бозу нәтижәсендә урманнарغا китерелгән зыянның күләмен исәпләп чыгару таксалары һәм методикалары	"Урман законнарын бозу нәтижәсендә урманнарغا китерелгән зыян күләмен исәпләп чыгару турында" 08.05.2007 ел, № 273 РФ Хөкүмәте карары
96 ст. 6 ө. 81 ст. 36 п.	Дәүләт урман контролен һәм күзәтчелеген башкару тәртибе	"Федераль дәүләт урман күзәтчелеген (урман сагын) гамәлгә ашыру турында нигезләмә раслау турында" 22.06.2007 ел, № 394 РФ Хөкүмәте карары
50 ст. 3 ө.	Зат, затлар төркеме тарафыннан эзерләнергә тиешле максималь үзагач күләме	"Зат, затлар төркеме тарафыннан эзерләнергә тиешле максималь үзагач күләмен билгеләү турында" 22.06.2007 ел, № 395 РФ Хөкүмәте карары
73 ст. 4 ө. 81 ст. 27 п.	Федераль милектә булган урман кишәрлеге арендасы буенча урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары	"Федераль милектә булган урман кишәрлеге арендасы буенча урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында" 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте Карары

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
44 ст.	Су объектын файдалануга тапшыру турында карар эзерләү һәм кабул итү тәртибе	"Су объектын файдалануга тапшыру турында карарны эзерләү һәм кабул итү тәртибе турында" 30.12.2006 ел, № 844 РФ Хөкүмәте карары.
45 ст.	Урманнарны линияле объектлар төзүдә файдалану	"Россия Федерациясенең элемтә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрен раслау турында" 09.06.1995 ел, № 578 РФ Хөкүмәте карары
76 ст. 3 ө. 81 ст. 30 п.	Федераль милектәге жирләрдә эзерләнүче диләнкеләр күләменең берәмлеге өчен түләү ставкалары (урман утыртмаларын сату–алу килешүе өчен)	"Федераль милектә булган урман кишәрлеге аренда буенча урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында" 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте Карары
55 ст. 3 ө.; 81 ст. 17 п.	Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен раслау турында" 29.06.2007 ел, № 414 РФ Хөкүмәте Карары
53 ст. 4 ө.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен раслау турында" 30.06.2007 ел, № 417 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарны янғынга каршы кору турында" 16.04.2011 ел, № 281 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарда урман янғынлары нәтижәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләрне бетерү буенча көчләрне һәм янғын сагы бүлекчәләре чараларын жәлеп итү кагыйдәләрен раслау турында" 05.05.2011 ел, № 344 РФ Хөкүмәте Карары "Урман янғынлары нәтижәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләр турында" 17.05.2011 ел, № 376 РФ Хөкүмәте Карары; "Урман янғынларын сүндерү планын һәм аның формасын эшләү һәм раслау кагыйдәләрен раслау турында" 17.05.2011 ел, № 377 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарда һәм урман янғынларында янғын куркынычы турындагы мәгълүматларның дөреслеген контрольдә тоту кагыйдәләрен раслау турында" 18.08.2011 ел, № 687 РФ Хөкүмәте Карары
22 ст. 3 ө.	Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары исемлеген эзерләү һәм раслау	"Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары турында" 30.06.2007 ел, № 419 РФ Хөкүмәте Карары

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
	тәртибе	
6 ст.	Урманнар урнашкан жирләрнең категорияләре	"Урман фонды жирләрен башка төр (бүтән) категория жирләренә күчерү турында документлар составы һәм аларны эзерләү тәртибе турында" 28.01.2006 ел, № 48 РФ Хөкүмәте Карары
105 ст. 7 ө.	Урман–парк зоналарының, яшел зоналарның функция зоналарын билгеләү	"Урман-парк зоналарының функция зоналарын, урман-парк зоналарының, яшел зоналарның мәйданын һәм чикләрен билгеләү турында нигезләмә раслау турында" 14.12.2009 ел, №1007 РФ Хөкүмәте Карары
13 ст.	Урман инфраструктурасы	"Саклык урманнары, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеген раслау турында" 2012 елның 17 июнендәге №1283-р РФ Хөкүмәте Әмернамәсе
Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгы актлары (РФ ТРМ)		
62 ст. 3 ө. 81 ст. 21 п.	Урман торгызу кагыйдәләре	"Урман торгызу кагыйдәләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №183 боекык
64 ст. 3 ө. 81 ст. 23 п.	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарны карап торы кагыйдәләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №185 боекык
103 ст. 6 ө. 81 ст. 40 п.	Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан торгызу үзенчәлекләре	"Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №181 боекык
Федераль урман хужалыгы агентлыгы (Рослесхоз) боекыклары		
88 ст. 2 ө.	Урманнарны үзләштерү проектының составы һәм аны эшләү тәртибе	"Урманнарны үзләштерү проектының составын һәм аны эшләү тәртибен раслау турында" 29.02.2012 ел, №69 боекык
104 ст. 2 ө. 107 ст. 4 ө.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан	"Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 ел, №485 боекык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
	үстерү үзенчәлекләре	
15 ст. 3 ө.	Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар	"Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урманлы районнары исемлеген раслау турында" 09.03.2011 ел, №61 боерык
86 ст. 5 ө.	РФ субъектының урман планы составы һәм планы әзерләү тәртибе	"Россия Федерациясе урман планының типлаштырылган формасын һәм составын, аны әзерләү тәртибен раслау турында" 5.10.2011 ел, №423 боерык
87 ст. 7 ө. 81 ст. 34 п.	Урман хужалыгы регламентларының составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдәге вакыты һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибе	"Урман хужалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдәге вакытын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында" 04.04.2012 ел, №126 боерык
81 ст.	Урманнарны саклык категорияләре буенча аеру	"Урманнарны кыйммәтле урманнарга, эксплуатацияләнүче урманнарга, резервтагы урманнарга кертү буенча вакытлы күрсәтмәләренә раслау турында" 26.08.2008 ел, №237 боерык
15 ст. 4 ө.	Кисентеләрнең яше	"Кисентеләрнең яшен билгеләү турында" 19.02.2008 ел, №37 боерык
29 ст. 5 ө. 81 ст. 1 п.	Диләнке хисабын исәпләп чыгару тәртибе	"Диләнке хисабын исәпләп чыгару тәртибе турында" 27.05.2011 ел, №191 боерык
29 ст. 9 ө. 81 ст. 4 п.	Үзагач әзерләү кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Үзагач әзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 01.08.2011 ел, №337 боерык
39.1 ст.	Урман үсемлекләренең утырту материалларын үстерү	"Урманнардан урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкеннәрне) үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 19.07.2011 ел, №308 боерык
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану	"Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 10.06.2011 ел, №223 боерык
43 ст.	Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнүне башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен файдалану	"Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнүне башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 27.12.2010 ел, №515 боерык
31 ст.	Чәер әзерләү	"Чәер әзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 24.01.2012 ел, №23 боерык
91 ст. 9 ө.; 81 ст. 35 п.	Дәүләти урман реестрын алып бару тәртибе	"Дәүләти урман реестрын алып бару турында" 30.05.2011 ел, № 194 боерык; "Дәүләти урман реестрын алып бару рәвешләрен раслау турында" 15.02.2012 ел,

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
		№194 боерык
32 ст.	Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу	"Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу турында" 05.12.2011 ел, №512 боерык
39 ст.	Жимешле, жиләкле декоратив урман үсемлекләрен үстерү	"Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, № 510 боерык
34 ст.	Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үсемлекләрен эзерләү	"Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, №511 боерык
40 ст.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру буенча урманнардан файдалану	"Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру буенча файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 23.12.2011 ел, №548 боерык
41 ст.	Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану	"Урманнардан рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 21.02.2012 ел, №62 боерык
104 ст. 105 ст.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану	"Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 ел, №485 боерык
49 ст. 3 ө. 81 ст. 14 п.	Урманнардан файдалану буенча хисап рәвеше һәм аны тапшыру тәртибе	"Урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү, урман үрчетү турында хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
60 ст. 2 ө. 81 ст. 20 п.	Урманнарны саклау һәм алардан файдалану буенча хисап рәвеше һәм аны тапшыру тәртибе	"Урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү, урман үрчетү турында хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
63 ст. 2 ө. 81 ст. 22 п.	Урман үрчетү кагыйдәләре	"Урман үрчетү кагыйдәләрен раслау турында" 10.01.2012 ел, №1 боерык
66 ст. 2 ө. 81 ст. 25 п.	Урманнарны янадан үстерү һәм урман үрчетү турында хисап рәвеше, аны тапшыру тәртибе	"Урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү, урман үрчетү турында хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
89 ст. 1 ө.	Урманнарны үзләштерү	"Урманнарны үзләштерү проектының дәүләт

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
	проектының дәүләт һәм муниципаль экспертизасы тәртибе	һәм муниципаль экспертизасы тәртибен раслау турында" 22.12.2011 ел, №545 боерык
26 ст. 3 ө. 81 ст. 3 п.	Урман декларациясенә рәвеш, аны тугыру һәм тапшыру тәртибе	"Урман декларациясе турында" 17.01.2012 ел, №18 боерык
77 ст. 5 ө. 81 ст. 31 п.	Дәүләти яки муниципаль милектәге урман утыртмаларын сату-алу килешүләрен эзерләү һәм төзү тәртибе, һәм урман утыртмаларын сату-алу килешүенә үрнәк рәвеш	"Дәүләти һәм муниципаль милектәге жирләрдә урнашкан урман утыртмаларын сату-алу килешүләрен эзерләү һәм төзү тәртибен, һәм Урман утыртмаларын сату-алу килешүенә үрнәк рәвешен раслау турында" 26.07.2011 ел, № 318 боерык
74 ст. 5 ө. 29 һәм 28 п. 81 ст.	Дәүләти яки муниципаль милектәге урман кишәрлеге аренда килешүен эзерләү һәм төзү тәртибе, һәм урман кишәрлеге аренда килешүенә үрнәк рәвеш	"Дәүләти яки муниципаль милектәге урман кишәрлеге аренда килешүен эзерләү һәм төзү тәртибен, һәм урман кишәрлеге аренда килешүенә үрнәк рәвешен раслау турында" 26.07.2011 ел, № 319 боерык
38 ст.	Урманнарда авыл хужалыгын алып бару өчен файдалану	"Урманнарда авыл хужалыгын алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, №509 боерык
26 ст. 6 ө. 81 ст. 2 п.	Үзагачын эзерләү рөхсәт ителмәгән агачларның һәм куакларның төрләре (токимнары) исемлеге	"Үзагачын эзерләү рөхсәт ителмәгән агачларның һәм куакларның төрләре (токимнары) исемлеге раслау турында" 05.12.2011 ел, №513 боерык
46 ст. 3 ө. 81 ст. 13 п.	Урманнарда үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләре	"Урманнарда үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 12.12.2011 ел, № 517 боерык
53 ст. 4 ө.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янгын һәм санитар иминлек кагыйдәләре	"Урманнарда янгын куркынычсызлыгын яисә санитар иминлекне тәмин итү максатларында гражданның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чараларының үтеп керүен, урманнарда билгеле бер эш төрләрен үткәрүне чикләү тәртибен раслау турында" 03.11.2011 ел, №471 боерык "Урманнарны янгынга каршы кору турында" 27.04.2012 ел, №174 боерык "Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясен һәм, урманнардагы һава торышына карап, табигый янгын куркынычы классификациясен раслау турында" 05.07.2011 ел, № 287 боерык
67 ст. 68 ст.	Урман коруны үткәрү кагыйдәләре	"Урман кору күрсәтмәсен раслау турында" 12.12.2011 ел, №516 боерык.

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
	Санитар-тернәкләндерү чараларын үткәрү буенча күрсәтмә, Зарарлы организмнар чыккан урыннарны юк итү һәм бетерү буенча күрсәтмә, Урманнарны патологик яктан мониторинглауны проектлау, оештыру һәм алып бару буенча күрсәтмә һәм Урманнарны патологик тикшеренүләрне планлаштыру, оештыру һәм алып бару буенча күрсәтмә	"Методик документларны раслау турында" 29.12.2007 ел, №523 боекы.
Татарстан Республикасының норматив-хокукый актлары		
82, 83 ст.		2008 елның 22 маендагы "Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында" 22-ТРЗ номерлы ТР Законы; 2009 елның 16 мартындагы "Татарстан Республикасының Урман планын раслау турында" ПУ-146 номерлы ТР Президенты Указы "2011-2020 елларда Татарстан Республикасы Урман хужалыгын үстерү" Дәүләт программасын раслау турында" 30.07.2013 ел, № 531 ТР МК Карары

Урман хужалыгы регламентын төзү буенча мәгълүмати база

- Урман хужалыгы регламентын эшлэгәндә түбәндәгеләрдән файдаланылды:
- законнар, методик һәм норматив документлар нигезендә яшь класслары ысулы белән башкарылган 2012 елның урманкору материаллары;
 - жир корылышы материаллары;
 - Татарстан Республикасы урман хужалыгы идарәсе органнарының исемлек һәм статистика хисаплылыгы;
 - РФ Юстиция министрлыгында теркәлгән норматив-хокукый актлар.
- Россия ТРМ урман хужалыгы регламентларына үзгәрешләр кертү тәртибе ачыкланды. Үзгәрешләрне кертү түбәндәге очракларда рөхсәт ителә:
- урман торышы һәм структурасы буенча урман корылышын яисә махсус тикшеренүләрне уздырганда ачыкланган үзгәрешләр;
 - урман мөнәсәбәтләре өлкәсендәге гамәлдә булган норматив-хокукый актлардагы үзгәрешләр;
 - Россия Федерациясе законнарында каралган бүтән очракларда.

Аларны Урман кодексына ярашлы торышка китерү өчен түбәндәге гамәлләр башкарылды:

– 01.01.2013 елга карата дәүләти урман реестры күрсәткечләре нигезендә урманчылыкның мәйданы билгеләнде.

– урманчылык кишәрлекләре буенча урманнарда рөхсәтле файдалану төрләре билгеләнде;

– эзерләнгәннең күләме (диләнке хисабы), өлгергән һәм картайган утыртмаларны сайланма һәм тоташ кисүләрдә урманнарны рөхсәтле файдалануның параметрлары һәм вакытлары хисапланды;

– урманнарны карап тотканда, санитар-сәламәтләндерү чараларын үткәргәндә урта яшьле, өлгереп килүче утыртмаларны кискәндә эзерләнүче үзгәч күләмнәре хисапланды;

– урманнарда чәер эзерләү буенча рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде,

– ағач булмаган урман ресурсларын эзерләү буенча урманнарда рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде;

– азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу буенча урманнарда рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде.

Әлеге урман хужалыгы регламенты 19.03.2009 ел, №151 Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты Карары белән расланды.

Урман хужалыгы регламенты 10 елга (2019 елның мартына кадәр) кадәрге вакытка эшләнде.

Регламентны эшләүче булып түбәндәгеләр санала:

ФГУП "Рослесинфорг" "Поволжский леспроект" Казан экспедиция филиалы, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2008 елның 18 февралендәге 64 номерлы дәүләт контракты).

Үзгәрешләр кертүче оешмалар турында белешмәләр:

2010 елда – ФГУП "Рослесинфорг" Казан филиалы, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2010 елның 29 октябрендәге 441 номерлы дәүләт контракты).

1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛУМАТЛАР

1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама

1.1.1. Урманчылыкның исеме һәм урнашкан урыны

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының Саба урманчылыгы (алга таба – Урманчылык) Татарстан Республикасының төньяк өлешендә Арча, Балтач, Биектау, Кукмара, Мамадыш, Питрәч, Саба һәм Теләче муниципаль районнары территорияләрендә урнашкан.

Урманчылыкның конторасы Лесхоз поселогында (Мишәбаш кишәрлеге урманчылыгының 275 кв.), иң якин Иштуган тимер юл станциясеннән 22 чм ераклыкта һәм Татарстан Республикасы башкаласы Казан шәһәреннән 120 чм ераклыкта урнашкан. Урманчылык территориясенә төньяктан көньякка кадәр озынлыгы – 65 чм, көнчыгыштан көнбатышка кадәр – 98 чм.

Урманчылыкның почта адресы: 422062, Татарстан Республикасы, Саба районы, Лесхоз п., Кукмара ур., 2корп.А (урманчылык).

E-mail: sab-les@mail.ru. Телефон: 8(84362) 44-3-06, 44-2-83, факс: 8(84362) 44-3-03.

1.1.2. Урманчылыкның һәм кишәрлек урманчылыкларының гомуми майданы

01.01.2013 елга карата Урманчылыкның гомуми майданы – 60382 га. Урманчылык составына 6 кишәрлек урманчылыгы керә:

- Курса – 6360 га;
- Кукмара – 4603 га;
- Ленин – 12346 га;
- Мишәбаш – 11997 га;
- Сабабаш – 12443 га;
- Шәмәрдән – 12633 га;

1.1.3. Урманчылык территориясен муниципаль берәмлекләр буенча бүлү

Урманчылык территориясен муниципаль берәмлекләр буенча бүлгәләү 1.1.3 таблицада китерелә.

1.1.3 таблица

Урманчылыкның структурасы

№ п/п	Урман кишәрлекләренең исеме	Административ район (муниципаль берәмлек)	Гомуми майданы, га
1	2	3	4
1.	Курса	Арча	136
		Саба	6224
	Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:		6360
2.	Кукмара	Кукмара	4603
	Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:		4603
3.	Ленин	Арча	3233

№ п/п	Урман кишәрлекләренең исеме	Административ район (муниципаль берәмлек)	Гомуми майданы, га
1	2	3	4
		Биектау	857
		Питрәч	1478
		Теләче	6778
		Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:	12346
4.	Мишәбаш	Кукмара	9186
		Мамадыш	576
		Саба	2235
		Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:	11997
5.	Сабабаш	Саба	12443
		Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:	12443
6.	Шәмәрдән	Арча	12
		Балтач	1210
		Кукмара	4183
		Саба	7228
		Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:	12633
7.	Урманчылык буенча жәмгысе:		60382
	шул исәптән районнар буенча:	Арча	3381
		Балтач	1210
		Биектау	857
		Кукмара	17972
		Мамадыш	576
		Саба	28130
		Питрәч	1478
		Теләче	6778

Урманчылыкның урман фонды массивлар буларак та, төрле зурлыктагы аерымланган утраучыклар буларак та гыйбарәт. Урманчылык төньяк-көнбатыштан Арча урманчылыгы, төньяк-көнчыгышта – Киров өлкәсе, көнбатышта – Шәһәр яны урманчылыгы, көньяк-көнбатышта – Лаеш урманчылыгы, көньякта – Кызыл Йолдыз урманчылыгы һәм көньяк-көнчыгышта Мамадыш урманчылыгы белән чиктәш булып тора.

Татарстан Республикасының Урманчылык территориясе аерып күрсәтелгән схематик картасы № 1 карта-схемада күрсәтелгән.

1.1.4. Урманчылык урманнарын урман үсү зоналарына һәм урманлы районнарга бүлү

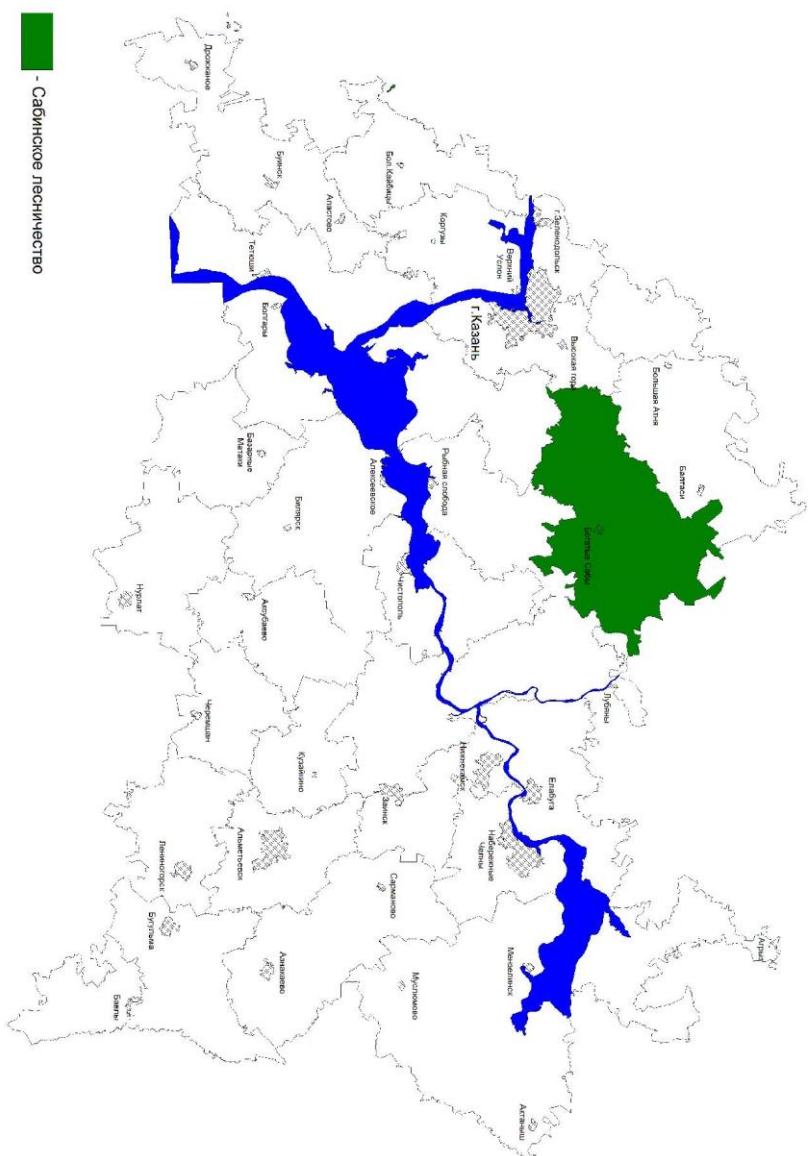
"Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урманлы районнары исемлеген раслау турында" 09.03.2011 ел, №61 Федераль урман хужалыгы агентлыгы боерыгы белән расланган урман үсү районнарына бүлү нигезендә, урманчылык территориясе ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар зонасының Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районына кертелгән (1.1.4 таблица).

Урманчылык урманнарын урман үсү зоналарына һәм урманлы районнарға бۆлү

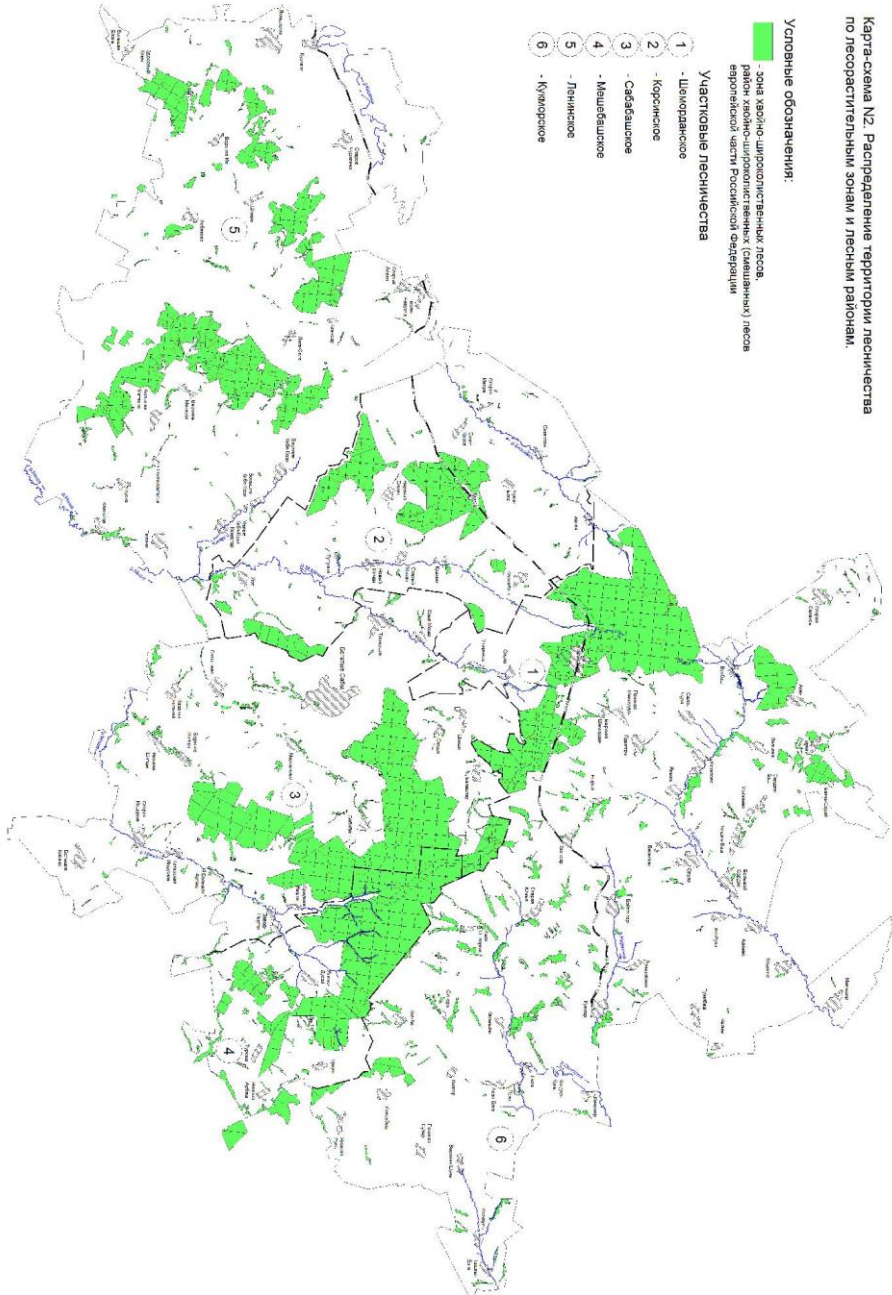
№ п/п	Урман кишәрлекләре нең исеме	Урман үсү зонасы	Урманлы район	Урман кварталлары исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4	5	6
1.	Курса	Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	1-11,129-182, 184, - 194	6360
2.	Кукмара	Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	1-41; 195-199; 307-315; 390-400	4603
3.	Ленин	Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	1-145	12346
4.	Мишәбаш	Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
5.	Сабабаш	Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
6.	Шәмәрдән	Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	13-133	12633
	ЖӘМГЫСЕ:				60382

Урманчылык территориясенә Урманчылык территориясен һәм урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча кишәрлек урманчылыкларын аерып күрсәткән схематик картасы № 2 карта-схемада күрсәтелгән.

Карта-схема N1. Схематическая карта Республики Татарстан с выделением территории лесничества.

Карта-схема №2. Распределение территории лесничества по лесорастительным зонам и лесным районам.

1.1.5. Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урман категорияләре буенча бүлү

1.1.5.1 таблица.

Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урманнары категорияләре буенча бүлү

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнең нигезләре
1	2	3	4	5
Барлыгы урманнар			60382	РФ Урман кодексы, РФ Су кодексы, 04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, "Урманнарны кыйммәтле урманнарга, эксплуатация урманнарына, резерв урманнарына кертү буенча вакытлыча күрсәтмәләргә раслау турында" 26.08.2008 ел, №237 Рослесхоз боерыгы, 12.12.2011 ел, № 516 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урман корылышы инструкциясе.
Саклык урманнары, барлыгы			19028	
Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Курса	1-3, 6-11, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181 кв. өл.	119	
	Кукмара	14, 15, 32, 36, 40, 41, 198 кв.ө.	65	
	Ленин	3, 8, 11-13, 17, 19, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 122, 126, 129, 130, 133, 134, 143-145 кв.ө.	363	
	Мишәбаш	203-205, 277, 278, 280, 282, 283, 296-303, 318-325, 327, 328, 333, 335, 338, 345, 420, 421 кв.ө.	331	
	Сабабаш	1-6, 10, 11, 13, 14, 17, 18, 270, 332 кв. өл.	153	
	Шәмәрдән	13-15, 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 59, 64, 70, 71, 77, 104, 105, 113, 126, 129-132 кв.ө.	243	
Барлыгы			1274	
Табигый һәм башка объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар, барлыгы			3772	
Россия Федерациясе субъектлары милкендә булган, гомуми кулланылыштагы тимер юл, гомуми кулланылыштагы федераль автомобиль юллары, гомуми	Курса	1-3, 6, 9, 134-137, 139-141, 144, 145, 149 кв. өл.	558	
	Кукмара	32, 36, 40 кв.ө.	14	
	Ленин	11, 13, 18, 21, 81, 84-86, 90, 102, 110-113, 130, 133, 135, 143, 144 кв.ө.	343	
	Мишәбаш	201-208, 210, 211,	952	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнүең нигезләре
1	2	3	4	5
кулланылыштагы автомобиль юллары буйларындагы саклык урманнары полосалары		217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275, 276, 295-297, 305, 306, 317, 318, 326, 328, 336, 420 кв.ө.		расланган Гомуми файдаланудагы автомобиль юллары исемлеге нигезендә
	Сабабаш	2, 4, 6, 12-14, 17, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375 кв.ө.	206	
	Шәмәрдән	13, 23, 57, 66, 72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, кв. 88, 92, 99, 101 кв.ө.	1699	
	Барлығы		3772	
Кыйммәтле урманнар, барлығы:			13982	
эрозиягә каршы көрәш урманнары	Курса	1-3, 6-11 кв. ө., 4, 5, 193 кв.	323	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 28.11.1980 ел, №1981-р РСФСР МС эмернамәсе, 16.06.2010 ел, №232 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
	Кукмара	14, 15, 32, 36, 40, 41, 198 кв. ө., 37-39, 195-197, 199 кв.	631	
	Ленин	129, 130, 133-135, 143-145 кв. ө., 131, 132, 136 кв.	355	
	Мишәбаш	283, 420, 421, кв. ө., 364 кв.	88	
	Сабабаш	1-6, 10-14, 17, 18 кв.ө.	689	
	Шәмәрдән	13-15, 129-132 кв.ө. 133 кв.	159	
	Барлығы		2245	
кеше аз йөри торган ярымдала, урман-дала, урман-тундра зоналарында, далаларда, тауларда урнашкан урманнар	Курса	129-131, 184-192, 194 кв.	1267	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 11.08.1950 ел, №12221-р СССР МС эмернамәсе, 16.06.2010 ел, №323 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында"
	Кукмара	1-13, 16-31, 33-35, 307-315, 390, 392, 393, 395, 397, 400 кварталлар	3725	
	Ленин	24-49, 115-117, 127, 128, 137-142 кв.	2145	
	Мишәбаш	340, 366-370, 372-374, 401-419, 422 кв.	2425	
	Сабабаш	7-9, 15, 16, 361-	804	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнүгә нигезләре
1	2	3	4	5
		363, 380, 397, 398 кварталлар		Рослесхоз боерыгы
	Шәмәрдән	16-22 кв.	1065	
	Барлығы		11431	
Фәнни яисә тарихи әһәмияткә ия урманнар	Кукмара	391, 394, 396, 398, 399 кв.	168	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 19.05.1972 ел, №251, 24.04.1989 ел, №167 ТАССР Министрлар Кабинеты карарлары, 16.06.2010 ел, №232 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
	Мишәбаш	371 кв.	138	
	Барлығы		306	
Эксплуатация урманнары	Курса	133, 138, 142, 143, 146-148, 150, 151, 154-157, 159-161, 164-179, 182 кв., 134-137, 139-141, 144, 145, 149, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181 кв.ө.	4093	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 23.04.1943 ел, №430 СССР ХКС әмернамәсе, 16.06.2010 ел, №232 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
	Ленин	1, 2, 4-7, 9, 10, 14-16, 20, 23, 50-59, 61-65, 67-73, 75, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 99, 101, 103-109, 114, 118-121, 123-125 кв., 3, 8, 11-13, 17-19, 21, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 81, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 102, 110-113, 122, 126 кв. ө.	9140	
	Мишәбаш	200, 212, 219, 220, 226, 229, 239-243, 254, 257-260, 274, 279, 281, 304, 334, 337, 339, 346-350,	8063	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнүең нигезләре
1	2	3	4	5
		365 кв., 201-208, 210, 211, 217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275-278, 280, 282, 295-303, 305, 306, 317-328, 333, 335, 336, 338, 345 кв. ө.		
	Сабабаш	209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-269, 271-273, 285-292, 329-331, 341-344, 351-353, 355-357, 359, 360, 376-379, 381-396 кв., 270, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375 кв. ө.	10591	
	Шәмәрдән	24, 25, 29, 30, 33, 37-56, 58, 60-63, 65, 67-69, 73-75, 81-83, 90, 91, 96, 120-122, 125, 127, 128 кв., 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 57, 59, 64, 66, 70-72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, 126 кв. ө.	9467	
	Барлығы		41354	

Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урман категорияләре буенча бүлү 1.1.5.2 таблицада күрсәтелгән.

1.1.5.2 таблица

Майданы, га

Кишәрлек урманчылыгы	Барлыгы урманнар	саклык урманнары, барлыгы	Шул исәптән саклык урманнары категорияләре													Эксплуатация урманнары
			МСТТ урнашкан урманнар	су саклау зоналарында урнашкан урманнар	табигый һәм башка төр объектлары саклау функциясе үтәүче урманнар, барлыгы	шул исәптән:				кыйммәтле урманнар, барлыгы	шул исәптән:					
						су белән тәэмин итүнең 1-3 санитар сак. зоналары	авто һәм тим/юллар буйларындагы саклык урман полосалары	яшел зоналар	урман-парк зоналары		су объектлары буенда урнашкан тыюлы урман полосалары	уылдык саклаучы урман полосалары	эрозиягә каршы урманнар	чүллекләр һ.б. ш. жирләрдә урнашкан урманнар	фәнни яисә тарихи әһәмияткә ия урманнар	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Корса	6360	2267	-	119	558	-	558	-	-	1590	-	-	323	1267	-	4093
Кукмара	4603	4603	-	65	14	-	14	-	-	4524	-	-	631	3725	168	-
Ленин	12346	3206	-	363	343	-	343	-	-	2500	-	-	355	2145	-	9140
Мишәбаш	11997	3934	-	331	952	-	952	-	-	2651	-	-	88	2425	138	8063
Сабабаш	12443	1852	-	153	206	-	206	-	-	1493	-	-	689	804	-	10591
Шәмәрдән	12633	3166	-	243	1699	-	1699	-	-	1224	-	-	159	1065	0	9467
Барлыгы:	60382	19028	-	1274	3772	-	3772	-	-	13982	-	-	2245	11431	306	41354

1.1.6. Урманчылык территориясенен урман фонды жирлэре составындагы урман һәм урман булмаган жирлэрнең сыйфатламасы

1.1.6 таблица

Урманчылык территориясенен урман фонды жирлэре составындагы урман һәм урман булмаган жирлэрнең сыйфатламасы

Жирлэрнең категорияләре	Урманчылык буенча барлыгы	
	Майданы, га	%
1	2	3
Жирлэрнең гомуми майданы	60382	100,0
Урманлы жирлэр - барлыгы	58262	96,5
Урман үсемлекләре белән капланган жирлэр - барлыгы	56790	94,1
Шул исәптән: урман культуралары	24330	40,3
Урман үсемлекләре белән капланмаган урманнар	1471	2,4
шул исәптән:		
тоташмаган урман культуралары	1263	2,1
урман питомниклары; плантациялэр	77	0,1
табигый аралыклар	-	-
урман торгызу фонды, барлыгы	131	0,2
шул исәптән:		
көеклэр	28	-
кисү	11	-
аланлыклар, ташландык урыннар	92	0,2
Урмансыз жирлэр - барлыгы	2120	3,5
шул исәптән:		
сөрүлеклэр	33	-
печән чабу урыннары	232	0,4
утлавыклар	551	0,9
сулар	57	0,1
юллар, урман юллары	529	0,9
утарлар һ.б.	336	0,6
сазлар	7	-
комлыклар	-	-
башка жирлэр	375	0,6

1.1.7. Булган махсус сакланучы табигый территориялэрнең һәм объектларның, аларны оештыру, экологик челтэрлэрэн үстерү, биотөрлелеген саклау буенча планнарының сыйфатламасы

Алга таба санап үтелгән территориялэрнең (кишәрлеклэрнең) хокукый режимы РФ УК 103 ст. белән билгеләнә. Әлеге жирлэр әйләнештән чыгарылган яки әйләнештә чиклэнгән (РФ ЖК 27 ст.).

Махсус сакланучы табигый территориялэрдә, шул исәптән урманнарны файдалану, саклау, яклау һәм яңадан үстерү өлкәсендә тыелган яисә рөхсәт ителгән эшчәнлекнең конкрет төрлэре РФ ЖК, РФ УК, "Махсус сакланучы табигый территориялэр турында" 14.03.1995 ел, №33-ФЗ Федераль закон, һәм шулай ук аларны үтәү өчен чыгарылган Татарстан Республикасы норматив-хокукый актлары белән билгеләнә.

Аларда хужалыкны алып бару режимы түбэндөгеләрне тыя:

табигый процессларга кешенең теләсә нинди йогынтысы тыелган кишәрлекләрдәге урман утыртмаларын кисү;

әгәр бу махсус сакланучы табигый территорияләрнең чикләрендә каралган функция зоналарының хокукый режимы белән башкасы каралмаган булса, урман утыртмаларын тоташ кисү;

жирләрне теләсә нинди файдалануга бүлү;

теләсә нинди коммуникацияләрне салу;

территорияне төзеп тутыру, чүпләү яисә иске-москы белән тутыру;

терлек куу, йөртү, печән чабу;

файдалы казылмалар табу;

биосфера полигоннарыннан гайре, урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратларын куллану;

автотранспортны кертү һәм туктатып тору;

туристлык тукталышларын кору, учаклар ягу;

агач булмаган урман ресурсларының түбэндәге үсемлек төрләрән әзерләү һәм жыеп алу: РФ Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгәннәрне;

жимешле, жыләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үсемлекләрен үстерү;

кирәкмәгән агачларны кисү һәм башка төр кисүләр әлеге территорияләр өчен билгеләнгән режимда башкарыла.

Дини, урман торгызу эшчәнлеген башкару рөхсәт ителә.

Ау, авыл хужалыгын алып бару, фәнни-тикшеренү, мәгариф, рекреация эшчәнлеген башкару, урман плантацияләрен булдыру, жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, ятмаларны эшләп чыгару, сусаклагыч һәм башка төр су объектларын төзү һәм эксплуатацияләү әлеге территорияләр өчен билгеләнгән режим нигезендә чикләнә.

Урманчылык территориясендә махсус сакланучы, кабатланмас урман үстерү һәм биологик үзенчәлекләргә ия булган табигый территорияләр бар (1.1.8 таблица).

1.1.7 таблица

Махсус сакланучы табигый территорияләр исемлеге

№ п/п	МСТТ исеме	мәйданы, га	Киш. урманчылыгы урнашу урыны, квартал, бүлендек	МСТТ профиле, бүлеп чыгаруга нигез	Кыскача сыйфатлама	Урман хужалыгын алып бару режимы
1	2	3	4	5	6	7
Республика эһәмиятендәге дәүләт табигать һәйкәлләре						
1.	Мишәбаш ак чыршылыклары Тһ	131,6	Мишәбаш кишәрлеге урманчылыгы,	Ботаник, 19.05.1972 ел, № 251 ТАССР	Наратлы-ак чыршылы карбонат	РФ һәм ТР законнары белән билгеләнгән

№ п/п	МСТТ исеме	мәйданы, га	Киш. урманчылыгы урнашу урыны, квартал, бүлендек	МСТТ профиле, бүлеп чыгаруга нигез	Кыскача сыйфатлама	Урман хужалыгын алып бару режимы
1	2	3	4	5	6	7
	(Порфирьев Ак чыршылыгы)		кв. 371	МС Карары, 29.12.2005 ел, № 644 ТР МК Карары.	туфраклы урманнар. Ареалның көньяк чигендә яшь урман составында себер ак чыршысы күп катнаша.	табигать һәйкәлен саклау режимын үтәү. Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.
2.	Кукмара тавы Тһ	98,1	Кукмара кишәрлеге урманчылыгы, 391, 394, 396, 398, 399 кв.	Ботаник, 24.04.1989 ел, № 167 ТАССР МС Карары, 29.12.2005 ел, № 644 ТР МК Карары.	1966 елда Кукмара п. халкы тарафыннан кулдан утыртылган урман массивы. Сөзәклекләрдә ге нарат культуралары	РФ һәм ТР законнары белән билгеләнгән табигать һәйкәлен саклау режимын үтәү. Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.
Проектланучы махсус сакланучы территорияләр						
1.	Резервка алынучы кишәрлек	141	Мишәбаш кишәрлеге урманчылыгы, кв. 372	Ботаник, 13.10.2000 ел, № 730 ТР МК Карары белән булдырылган.	Чыршылы-ак чыршылы кәсле-карбонатлы туфраклардагы урманнар.	Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.
2.	"Камышлы урманы" резервка алынучы кишәрлек	219	Кукмара кишәрлеге урманчылыгы, 195-197, 393, 400 кв.	Ботаник, 13.10.2000 ел, № 730 ТР МК Карары белән булдырылган.	Көнъяк сөзәклекләрдәге имән урманнары кишәрлеге	Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.
3.	Резервка алынучы кишәрлек - "Урмантау" урман тавы	36	Кукмара кишәрлеге урманчылыгы, 14 кв, 6	Ботаник, 13.10.2000 ел, № 730 ТР МК Карары белән булдырылган.	Ареалның төньяк чигендәге кабатланмас имән урманы	Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү

1	2	3	4	5	6	7	8
Юллар, барлығы, ш.п.:	406	32	106	184	322	7	77
автомобиль:	406	32	106	184	322	7	77
Каты түшәмәле	21	7	1	0	8	0	13
Грунт	385	25	105	184	314	7	64
Алардан ел дэвам. файд	111	16	6	43	65	1	45

Кварталлардагы урман ызаннарының озынлығы – 1019 чм.

Урман юлларының гомуми озынлығы – 436 чм.

Жирдән катнаш файдаланучылар белән бергә чикләрнең озынлығы – 883 чм.

Янгынга каршы чокырлар – 3 чм.

Бар булган урман инфраструктурасы объектларыннан агач кисеп салынган квартал юллары һәм жирдән катнаш файдаланучылар белән берлектәге чикләр 155 чм буена 300 данә күләмендә багана кисүне һәм чистартуны таләп итә.

1.1.8.2 Урман эшкәртү инфраструктурасы

Урман эшкәртү инфраструктурасы (эзерләнган үзагачны, биоэнергетика объектларын һәм башкаларны эшкәртү объектлары) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен булдырыла. Россия Федерациясе Урман кодексының 14 статьясы нигезендә саклык урманнарында урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру тыела.

1.1.8.3 Урман инфраструктурасын булдыруга бәйле булмаган объектлар

Урман фонды жирләрендә урман инфраструктурасына бәйле булмаган объектларны Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясына нигезләнеп төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү түбәндәгеләр өчен рөхсәт ителә:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләрне башкаруга;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшләрне чыгаруга;
- 3) сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, һәм шулай ук гидротехника корылмаларын һәм махсулаштырылган портларны файдалануга;
- 4) электртапшыру линияләрен, элемтә линияләрен, юлларны, торбаүткәргечләрне һәм башка линияле объектларны файдалануга;
- 5) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;
- 6) рекреация эшчәнлеген башкаруга;
- 7) дини эшчәнлек башкару;

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылма ятмаларын эшләрне чыгару буенча эшләрне башкаруга бәйле объектлар, тиешле эшләрне башкару вакытлары тәмамланганнан соң жир асты турындагы законнар нигезендә консервацияләнергә яисә бетерелергә тиеш.

Гидротехника корылмалары су законнары нигезендә консервацияләнергә яисә бетерелергә тиешле.

Агачларны, куаклыкларны, лианаларны, шул исәптән гражданнарның иминлеген һәм тиешле объектларның эксплуатациясе өчен кирәкле шартларны булдыруны тәмин итүгә юнәлдерелгән сак зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында кисү түбәндәге максатларда рөхсәт ителә:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләрне башкаруга;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгаруга;
- 3) сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, һәм шулай ук гидротехника корылмаларын һәм махсулаштырылган портларны файдалануга;
- 4) электртрапшыру линияләрен, элементә линияләрен, юлларны, торбаүткәргечләрне һәм башка линияле объектларны файдалануга;

Урман инфраструктурасын булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, реконструкцияләү һәм (яки) эксплуатацияләү буенча файдаланылган жирләр рекультивацияләнергә тиешле.

Урманчылык территориясендә урман инфраструктурасын булдыруга бәйле булмаган чираттагы объектлар бар:

- ЛЭП – 25 чм;
- газүткәргечләр – 15 чм;
- бүтән трассалар – 15 чм;

1.1.9 Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча квартал саен бүлүнең карта-схемасы

Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча квартал саен бүлү № 3 карта-схемада китерелә.

1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан файдалану урман мөнәсәбәтләрендә катнашучы булып саналган гражданнар, юридик затлар тарафыннан башкарыла (РФ УК 4 ст.). Шул ук вакытта, аның нигезендә урманнарны файдалану, саклау, яклау һәм яңадан үстерү экологик система кебек яисә табигый ресурс кебек урман төшенчәсеннән гамәлгә ашырылуы РФ УК 5 ст. чыгып; урман динамик рәвештә кире торгызылуы һәм трансформациягә бирелүче табигый ресурс буларак карала.

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре РФ УК 25 ст. билгеләнгән.

Урман кишәрлекләре түбәндәге бер яисә берничә максатларда файдаланылырга мөмкин:

- 1) үзагач эзерләү;
- 2) чәер эзерләү;
- 3) агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу;
- 4) азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үсемлекләрен жыеп алу;
- 5) эшчәнлек төрләрен аучылык хужалыгы өлкәсендә башкару;
- 6) авыл хужалыгын алып бару;
- 7) фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген башкару;
- 8) рекреация эшчәнлеген башкару;
- 9) урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү;

10) жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү;

11) урман үсемлекләренең утырту материаллары (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү;

12) жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылмаларның чыганаclarын эшләү буенча эшләр башкару;

13) сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү;

14) линияле объектлар төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү;

15) үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү;

16) дини эшчәнлек башкару;

17) РФ УК 6 статьясының 2 өлеше нигезендә билгеләнгән башка төрләр.

Урманчылык территориясендә кварталларга бүлгәләнгән урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре 1.2 таблицада күрсәтелгән.

1.2 таблица

Урманчылык территориясендә урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы , га
1	2	3	4
Үзагач әзерләү	Курса	Урман үсемлекләре белән капланган 1-11,129, -182, 184-194 кв.	6179
	Кукмара	Урман үсемлекләре белән капланган 1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	3449
	Ленин	Урман үсемлекләре белән капланган 1-145 кв.	12010
	Мишәбаш	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11247
	Сабабаш	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12073
	Шәмәрдән	Урман үсемлекләре белән капланган 13-133 кв.	11832
	Барлығы		56790
Чәер әзерләү	Курса	133, 138, 142, 143, 146-148, 150, 151, 154-157, 159-161, 164-179, 182 кварталлар 134-137, 139-141, 144, 145, 149, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181 кв.ө.	4093
	Кукмара	-	-
	Ленин	1, 2, 4-7, 9, 10, 14-16, 20, 23, 50-59, 61-65, 67-73, 75, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 99, 101, 103-109, 114, 118-121,123-125 кв., 3, 8, 11-13, 17-19, 21, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 81, 84-86, 89,	9140

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләрәнен исемлеге	Мәйданы , га
1	2	3	4
		90, 93-95, 98, 100, 102, 110-113, 122, 126 кв. ө.	
	Мишәбаш	200, 212, 219, 220, 226, 229, 239-243, 254, 257-260, 274, 279, 281, 304, 334, 337, 339, 346-350, 365 кв., 201-208, 210, 211, 217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275-278, 280, 282, 295-303, 305, 306, 317-328, 333, 335, 336, 338, 345 кв. ө.	8063
	Сабабаш	209, 213-216, 221-225, 230-236, 244- 253, 261-269, 271-273, 285-292, 329- 331, 341-344, 351- 353, 355-357, 359, 360, 376-379, 381-396 кв., 270, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375 кв. ө.	10591
	Шәмәрдән	24, 25, 29, 30, 33, 37-56, 58, 60-63, 65, 67-69, 73-75, 81-83, 90, 91, 96, 120-122, 125, 127, 128 кв., 23, 26-28, 31, 32, 34- 36, 57, 59, 64, 66, 70-72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, 126 кв. ө.	9467
	Барлығы		41354
Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу	Курса	1-11, 129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу	Курса	1-11, 129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек	Курса	1-11, 129-182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләрәнен исемлеге	Мәйданы , га
1	2	3	4
төрләрен башкару	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Авыл хужалыгын алып бару (умартачылык һәм печән чабудан гайре)	Курса	1-11, 129-182, 184-194 кв. 1-3, 6-11, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181 кв. ө. гайре	6241
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв., 14, 15, 32, 36, 40, 41, 198 кв. ө. гайре	4538
	Ленин	1-145 кв., 3, 8, 11-13, 17, 19, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 122, 126, 129, 130, 133, 134, 143- 145 кв. ө. кала	11983
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв., 203-205, 277, 278, 280, 282, 283, 296-303, 318-325, 327, 328, 333, 335, 338, 345, 420, 421 кв. ө. гайре	11666
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв., 1-б, 10, 11, 13, 14, 17, 18, 270, 332 кв. ө. гайре	12290
	Шәмәрдән	13-133 кв., 13-15, 23, 26-28, 31, 32, 34- 36, 59, 64, 70, 71, 77, 104, 105, 113, 126, 129-132 кв. ө. гайре	12390
	Барлығы		59108
- умартачылык һәм печән чабу	Курса	1-11, 129-182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф	Курса	1-11, 129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләрәнен исемлеге	Мәйданы , га
1	2	3	4
эшчәнлеген башкару.	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлыгы		60382
Рекреация эшчәнлеген башкару	Курса	1-11,129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлыгы		60382
Урман плантацияләрен булдыру һәм аларны эксплуатацияләү	Курса	133, 138, 142, 143, 146-148, 150, 151, 154-157, 159-161, 164-179, 182 кварталлар 134-137, 139-141, 144, 145, 149, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181 кв.ө.	4093
	Кукмара	-	-
	Ленин	1, 2, 4-7, 9, 10, 14-16, 20, 23, 50-59, 61- 65, 67-73, 75, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 99, 101, 103-109, 114, 118- 121,123-125 кв., 3, 8, 11-13, 17-19, 21, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 81, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 102, 110-113, 122, 126 кв. ө.	9140
	Мишәбаш	200, 212, 219, 220, 226, 229, 239-243, 254, 257-260, 274, 279, 281, 304, 334, 337, 339,346-350, 365 кв., 201-208, 210, 211, 217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275-278, 280, 282, 295-303, 305, 306, 317-328, 333, 335, 336, 338, 345 кв. ө.	8063
	Сабабаш	209, 213-216, 221-225, 230-236, 244- 253, 261-269, 271-273, 285-292, 329- 331, 341-344, 351- 353, 355-357, 359, 360, 376-379, 381-396 кв., 270, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375 кв. ө.	10591
	Шәмәрдән	24, 25, 29, 30, 33, 37-56, 58, 60-63, 65,	9467

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләрәнен исемлеге	Мәйданы , га
1	2	3	4
		67-69, 73-75, 81-83, 90, 91, 96, 120-122, 125, 127, 128 кв., 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 57, 59, 64, 66, 70-72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, 126 кв. ө.	
	Барлығы		41354
Жимешле, жиләкле, декоратив урман һәм дару үләннәрен үстерү	Курса	1-11,129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Урман үсемлекләренен утырту материалларын (үсентеләрне, чәкчеләрне) үстерү	Курса	1-11,129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләрне башкару	Курса	1-11,129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, һәм шулай ук гидротехника корьлмалары һәм	Курса	1-11,129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306,	11997

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләренен исемлеге	Мәйданы , га
1	2	3	4
махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү		317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү	Курса	1-11,129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		60382
Үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү	Курса	133, 138, 142, 143, 146-148, 150, 151, 154-157, 159-161, 164-179, 182 кварталлар 134-137, 139-141, 144, 145, 149, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181 кв.ө.	4093
	Кукмара	-	-
	Ленин	1, 2, 4-7, 9, 10, 14-16, 20, 23, 50-59, 61- 65, 67-73, 75, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 99, 101, 103-109, 114, 118- 121,123-125 кв., 3, 8, 11-13, 17-19, 21, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 81, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 102, 110-113, 122, 126 кв. ө.	9140
	Мишәбаш	200, 212, 219, 220, 226, 229, 239-243, 254, 257-260, 274, 279, 281, 304, 334, 337, 339,346-350, 365 кв., 201-208, 210, 211, 217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275-278, 280, 282, 295-303, 305, 306, 317-328, 333, 335, 336, 338, 345 кв. ө.	8063
	Сабабаш	209, 213-216, 221-225, 230-236, 244- 253, 261-269, 271-273, 285-292, 329- 331, 341-344, 351- 353, 355-357, 359, 360, 376-379, 381-396 кв., 270, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375 кв. ө.	10591
	Шәмәрдән	24, 25, 29, 30, 33, 37-56, 58, 60-63, 65, 67-69, 73-75, 81-83, 90, 91, 96, 120-122, 125, 127, 128 кв., 23, 26-28, 31, 32, 34- 36, 57, 59, 64, 66, 70-72, 76-80, 84-87,	9467

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләрәнен исемлеге	Мәйданы , га
1	2	3	4
		89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, 126 кв. ө.	
	Барлығы		41354
Дини эшчәнлек башкару	Курса	1-11,129, -182, 184-194 кв.	6360
	Кукмара	1-41, 195-199, 307-315, 390-400 кв.	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346
	Мишәбаш	200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422 кв.	11997
	Сабабаш	1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329- 332, 341-344, 351-363, 375-398 кв.	12443
	Шәмәрдән	13-133 кв.	12633
	Барлығы		

Карта-схема №3. Подразделение лесов по целевому назначению с нанесением местоположения существующих и проектируемых особо охраняемых природных территорий и объектов.

Основные обозначения:

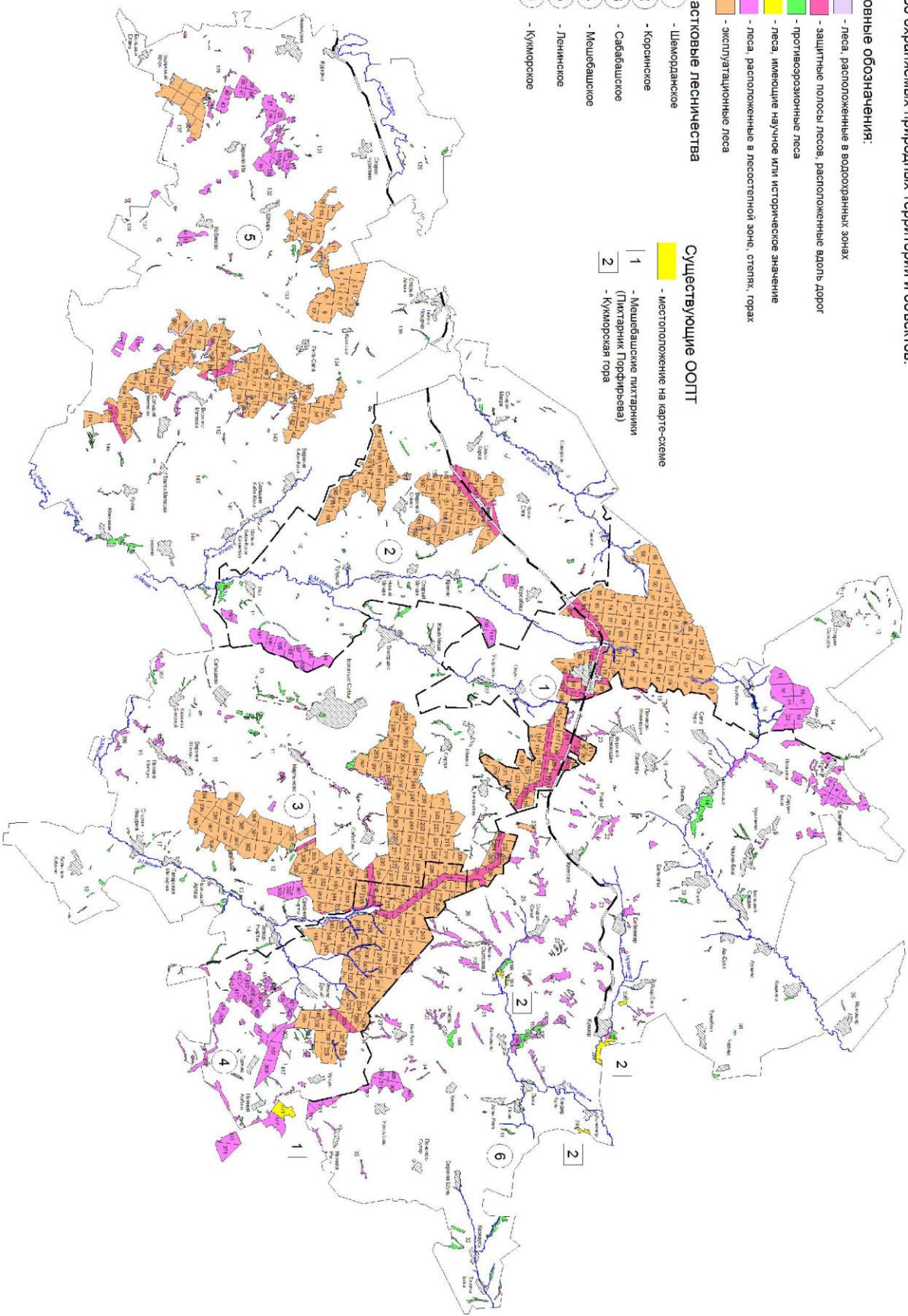
- леса, расположенные в водоохраняемых зонах
- защитные полосы лесов, расположенные вдоль дорог
- противорозионные леса
- леса, имеющие научное или историческое значение
- леса, расположенные в лесостепной зоне, степях, горах
- эксплуатационные леса

Участковые лесничества

- 1 - Шеморданское
- 2 - Корсинское
- 3 - Сабашское
- 4 - Мешабашское
- 5 - Ленинское
- 6 - Кумкорское

Существующие ООПТ

- местоположение на карте-схеме
- 1 - Мешабашские пикетажники (Пикетажник Порфирьева)
- 2 - Кумкорская гора

2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ВАКЫТЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ НОРМАТИВЛАРЫ

2.1. Үзагач эзерлэгәндә урманнарны рөхсәтле файдалану нормативлары (диләнке хисабы), параметрлары һәм вакытлары

Урманнарны үзагач эзерләү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 29, 30 статьялары, 01.08.2011 ел, № 337 Рослесхоз боерыгы белән расланган Үзагач эзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Үзагач эзерләү эшкуарлык эшчәнлегә максатларында гражданнар, юридик затлар тарафыннан, һәм шулай ук гражданнар тарафыннан – шәхси максатларда (жылыту, төзелмәләр торгызу һ.б. өчен) башкарылырга мөмкин.

Эшкуарлык эшчәнлегә максатларында үзагач эзерләү урман кишәрлегә арендасы килешүе нигезендә башкарыла.

Татарстан Республикасы законнарында каралган искәرمәле очракларда, дәүләт ихтыяжларын тәмин итү һәм муниципаль ихтыяжлар өчен урман утыртмаларын сату-алу килешүләре нигезендә үзагач эшкәртү рөхсәт ителә.

Урман кишәрлегә арендасы килешүе 10 елдан 49 елга кадәр вакытка төзелә.

Шәхси максатларда үзагач эзерләү урман утыртмаларын сату-алу килешүләре нигезендә башкарыла.

Үзагач эзерләү эксплуатация урманнарында һәм саклык урманнарында башкарыла.

Аларның чикләрендә урманнарны агач булмаган урман ресурсларын эзерләү өчен рөхсәт ителгән кварталлар исемлегә 1.2 таблицада күрсәтелгән.

Үзагач эзерләү буенча түбәндәгеләрне кисү рөхсәт ителә:

– өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын;
– һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә, урманнарны карап тотканда, урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган урман утыртмаларын;

– Россия Федерациясе Урман кодексының 13, 14 һәм 21 статьялары белән каралган объектларны төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендәгә теләсә нинди яшьле урман утыртмаларын.

Әгәр дә сайланма кисүләр үзләренә эйләнә-тирәлекне булдыру, су саклау, санитар-гигиена, сәламәтләндрү һәм башка файдалы функцияләрен югалта баручы, саклык урманнарының максатчан билгеләнешен һәм алар тарафыннан башкарылучы файдалы функцияләргә саклауны тәмин итүче урман утыртмаларын алмаштырырга ирек бирмәсә, саклык урманнарда тоташ кисүләр башкарыла.

Урман утыртмаларын һәр диләнкедә кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау һәм эзер үзагачны алып чыгу урман кишәрлеген үзагач эзерләү максатларында файдаланучы зат тарафыннан, урман декларациясе нигезендә декларацияләнгән чор башланган көннән 12 ай эчендә, яисә үзагачны урман утыртмаларын сату-алу килешүе нигезендә эзерләгән очракта, – урман утыртмаларын сату-алу килешүендә билгеләнгән вакыт эчендә башкарыла.

Диләнке хисабын артып китүче күләмдә, һәм шулай ук кисентеләрнең яшен бозып үзагач эзерләү тыела.

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең м3	1,0		0,9		0,8		0,7		0,6		0,3 – 0,5	
			га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Хужалык секциясе: чыршылы														
Хисапка барлыгы кертелде	47	10,2	4	1,1							6	1,5	37	7,6
Гомуми запастан уртача сайлап алу проценты		84		50								30		100
Бер тапкырда кисеп ташлана торган запас	47	8,6	4	0,6							6	0,4	37	7,6
Урт. кабатлану чоры	10													
Ел саен ясалучы диләнке хисабы														
- тамыр	5	0,9												
- ликвид		0,7												
- эшлекле		0,6												
Хужалык секциясе: ак чыршылы														
Хисапка барлыгы кертелде	4	0,8											4	0,8
Гомуми запастан уртача сайлап алу проценты		100												100
Бер тапкырда кисеп ташлана торган запас	4	0,8											4	0,8
Урт кабатлану чоры	10													
Ел саен ясалучы диләнке хисабы														
- тамыр														
- ликвид														
- эшлекле														
Хужалык секциясе: биек кәүсәле имәнле														
Хисапка барлыгы кертелде	597	85,2			16	3,2	64	10,5	37	5,5	317	46,0	163	20,0
Гомуми запастан уртача сайлап алу проценты		51				50		50		50		30		100
Бер тапкырда кисеп ташлана торган запас	597	43,4			16	1,6	64	5,3	37	2,7	317	13,8	163	20,0
Урт кабатлану чоры	10													
Ел саен ясалучы диләнке хисабы														
- тамыр	60	4,3												
- ликвид		3,6												
- эшлекле		1,9												
Хужалык секциясе: каенлы														

Күрсәткечләр	Барлығы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең м3	1,0		0,9		0,8		0,7		0,6		0,3 – 0,5	
			га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Гомуми запастан уртача сайлап алу проценты		100												100
Бер тапқырда кисеп ташлана торган запас	5	0,7											5	0,7
Ург.кабатлану чоры	10													
Ел саен ясалучы диләнке хисабы														
- тамыр	1	0,1												
- ликвид		0,1												
- эшлекле														

Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ кисүнең диләнке хисабы 2.1.1.2 таблицада китерелә.

Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ кисүнең диләнке хисабы

Хужалык секциясе һәм өстенлек итүче токым	Урман үсемл. капламы га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча:						Өлгергән һәм картайган утыртмалар запасы, мең м3	1 га эксплуат. фондын а уртача запас м3	Уртача тамыр массасы үсеше мең. м3	Кисенте нең яше	Исәпләп чыгарылган диләнке хисаплары, мең. м3					Кабул итүгә тәкъдим ителүче диләнке хисабы					Эксплуатация фонды саны	Утыртмаларның күзалланган калдыгы, га	
		Яшь урман	Урта яшьле		Өлгереп килүче	Өлгергән һәм картайган						Тигез итеп файдаланудагы	2 нче яшьле	1 нче яшьле	Интеграль	Торышы буенча	Мәйданы, га	Тамыр запасы, мең. м3	Ликвидта				Өлгереп килүче	өлгергән һәм картайган
			Барлыгы	Хисапкартелде		Барлыгы	ш.и. картайган												барлыгы	ш.и. эшлекле	% эшлекле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Тоташ кисүләү																								
Урманнарның максатчан билгеләнеше: эксплуатация урманнары																								
Наратлы	4580	68	3603	3603	898	11		2,6	232	21,7	$\frac{81}{V}$	51	46	23	35		1	0,2	0,2	0,2	84	10	2820	1
Чыршылы	7105	3974	2094	2094	989	48		9,8	204	30,1	$\frac{81}{V}$	79	52	26	35		5	1,0	0,8	0,6	78	10	1119	66
Ак чыршылы	51		13	13	35	3		0,4	152	0,2	$\frac{81}{V}$	1	1	1	1								19	24
Ю/к имән	2752	704	1416	900	454	178		25,1	141	6,8	$\frac{101}{VI}$	25	26	16	23		16	2,2	2,0	1,0	5,0	11	806	192
Өрәңгеле	249	10	219	40	20				115	0,7	$\frac{61}{VII}$	4	1	1	1								39	20
Каенлы	6201	36	3429	1793	2488	248	1	36,4	147	20,8	$\frac{61}{VII}$	95	149	137	130		45	6,6	5,5	3,0	55	6	1793	2286
Усаклы	1516	107	200	200	117	1092	351	246,0	225	6,4	$\frac{61}{VII}$	34	47	60	45		45	10,2	8,6	4,0	47	24	200	759
Кара зирекле	42	2	11	4	10	19		2,9	152	0,1	$\frac{61}{VII}$	-	1	1	1		1	0,2	0,2	0,1	55	17	55	18
Соры зирекле	435	1	84	84	346	4		0,5	123	1,6	$\frac{41}{V}$	10	15	17	11								84	226
Юкәле	1981	111	730	209	399	741	279	150,0	202	6,3	$\frac{61}{VII}$	30	45	57	46		45	9,1	8,3	4,6	55	16	209	690

Хужалык секциясе һәм өстенлек итүче токым	Урман үсемл. капلامы га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча:						Өлгергән һәм картайган утыртмалар запасы, мең м3	1 га эксплуат. фондын а уртача запас м3	Уртача тамыр массасы үсеше мең. м3	Кисенте нең яше	Исәпләп чыгарылган диләнке хисаплары,					Кабул итүгә тәкъдим ителүче диләнке хисабы					Эксплуатация фонды саны	Утыртмаларның күзалланган калдыгы, га	
		Яшь урман	Урта яшьле		Өлгереп килүче	Өлгергән һәм картайган						Тигез итеп файдаланудагы	2 нче яшьле	1 нче яшьле	Интеграль	Торышы буенча	Мәйданы, га	Тамыр запасы, мең. м3	Ликвидта				Өлгереп килүче	өлгергән һәм картайган
			Барлыгы	Хисапкарттелде		Барлыгы	ш.и. картайган												барлыгы	ш.и. эшлекле	% ликв. эшлекле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Тирәкле	5		3	1	2				209	0,1	41 V												1	1
Таллы	1	1									41 V													
Урманчылык буенча барлыгы																								
Жәмгысе	24918	5014	11802	8941	5758	2344	631	473,7		94,8							158	29,5	25,6	13,5			7095	4283
Блыслы	11736	4042	5710	5710	1922	62		12,8		52,0		131	99	50	71		6	1,2	1,0	0,8	80		3958	91
Каты яфраклы	3001	714	1635	940	474	178		25,1		7,5		29	27	16	24		16	2,2	2,0	1,0	50		845	212
Йомшак яфраклы	10181	258	4457	2291	3362	2104	631	435,8		35,3		169	257	272	233		136	26,1	22,6	11,7	52		2292	3980

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләрә						Жәмгысе
			сирәкл әүләр	аркылы узун өчен кисүләр	яңарту кисүләр е	яңадан формалаштыру өчен кисүләр	реконструкция кисүләр е	бер-бер ағачларның кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	тамыр	мең. м3	0,19						0,19
	ликвидлы	мең. м3	0,15						0,15
	эшлекле	мең. м3	0,10						0,10
Ылыслылар жәмгысе									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>979</u> 46,84	<u>54</u> 3,15				<u>16</u> 0,55	<u>1049</u> 50,54
2.	Кабатлану	ел							
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	98	4				2	104
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	4,68	0,21				0,06	4,95
	ликвидлы	мең. м3	3,57	0,18				0,05	3,8
	эшлекле	мең. м3	2,43	0,13				0,04	2,6
Токымы: биек кәүсәле имән									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>50</u> 1,95	<u>36</u> 1,90				<u>28</u> 0,83	<u>114</u> 4,68
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15	15-20				10	
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	5	2				3	10
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,20	0,13				0,08	0,41
	ликвидлы	мең. м3	0,13	0,11				0,07	0,31
	эшлекле	мең. м3	0,05	0,05				0,04	0,14
Токымы: түбән кәүсәле имән									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3						<u>6</u> 0,25	<u>6</u> 0,25
2.	Кабатлану чоры	ел						10	
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га						1	1
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3						0,03	0,03
	ликвидлы	мең. м3						0,02	0,02
	эшлекле	мең. м3						0,01	0,01
Токымы: өрәңге									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>1</u> 0,01						<u>1</u> 0,01
2.	Кабатлану чоры	ел	10						

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләрә						Жәмгысе
			сирәкл әүләр	аркылы узун өчен кисүләр	яңарту кисүләр е	яңадан формалаштыру өчен кисүләр	реконструкция кисүләр е	бер-бер ағачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	-						
	сайлана торган запас:		-						
	тамыр	мең. м3	-						
	ликвидлы	мең. м3	-						
	эшлекле	мең. м3							
Каты яфраклылар жәмгысе									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>51</u> 1,96	<u>36</u> 1,90				<u>34</u> 1,08	<u>121</u> 4,94
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	5	2				4	11
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,20	0,13				0,11	0,44
	ликвидлы	мең. м3	0,13	0,11				0,09	0,33
	эшлекле	мең. м3	0,05	0,05				0,05	0,15
Токымы: каен									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>36</u> 1,97	<u>24</u> 1,49				<u>35</u> 2,26	<u>95</u> 5,72
2.	Кабатлану чоры	ел	10	10				10	
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	4	2				3	9
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,20	0,15				0,22	0,57
	ликвидлы	мең. м3	0,14	0,13				0,20	0,47
	эшлекле	мең. м3	0,08	0,08				0,09	0,25
Токымы: усак									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>77</u> 3,86	<u>15</u> 1,32				<u>6</u> 0,15	<u>98</u> 5,33
2.	Кабатлану чоры	ел	10	10				10	
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	8	2				1	11
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,38	0,13				0,02	0,53
	ликвидлы	мең. м3	0,26	0,11				0,01	0,38
	эшлекле	мең. м3	0,12	0,04				-	1,03

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләрә						Жәмгысе
			сирәкл әүләр	аркылы узун өчен кисүләр	яңарту кисүләр е	яңадан формалаштыру өчен кисүләр	реконструкция кисүләр е	бер-бер ағачларның кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	тамыр	мең. м3	5,56	0,64				0,52	6,72
	ликвидлы	мең. м3	4,16	0,54				0,45	5,15
	эшлекле	мең. м3	2,71	0,30				0,23	3,24
Максатчан билгеләнеше: эксплуатация урманнары									
Токымы: нарат									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>35</u> 1,93	<u>680</u> 40,78				<u>18</u> 1,06	<u>733</u> 43,77
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15	15-20				10	
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	4	45				2	51
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,19	2,72				0,11	3,02
	ликвидлы	мең. м3	0,14	2,31				0,10	2,55
	эшлекле	мең. м3	0,10	1,63				0,08	1,81
Токымы: чыршы									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>2404</u> 88,41	<u>1119</u> 50,95				<u>38</u> 1,33	<u>3561</u> 140,69
2.	Кабатлану чоры	ел	8-12	10-15				10	
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	240	75				4	319
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	8,84	3,40				0,13	12,37
	ликвидлы	мең. м3	6,72	2,90				0,12	9,74
	эшлекле	мең. м3	4,60	2,04				0,10	6,74
Токымы: карагай									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>21</u> 0,74	<u>23</u> 1,14					<u>44</u> 1,88
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15	15-20					
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	2	2					4
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,08	0,07					0,15
	ликвидлы	мең. м3	0,06	0,07					0,13
	эшлекле	мең. м3	0,04	0,05					0,09
Ылыслылар жәмгысе									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>2460</u> 91,08	<u>1822</u> 92,87				<u>56</u> 2,39	<u>4338</u> 186,34
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	246	122				6	374

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләрә						Жәмгысе
			сирәкл әүләр	аркылы узун өчен кисүләр	яңарту кисүләр е	яңадан формалаштыру өчен кисүләр	реконструкция кисүләр е	бер-бер ағачларның кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	9,11	6,19				0,24	15,54
	ликвидлы	мең. м3	6,92	5,28				0,22	12,42
	эшлекле	мең. м3	4,74	3,72				0,18	8,64
Токымы: биек кәүсәле имән									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>228</u> 5,55	<u>157</u> 6,60				<u>1</u> 0,03	<u>386</u> 12,18
2.	Кабатлану чоры	ел	10	15				10	
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	22	10				-	32
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,56	0,44				-	1
	ликвидлы	мең. м3	0,36	0,38				-	0,74
	эшлекле	мең. м3	0,15	0,18				-	0,33
Токымы: өрәңге									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>5</u> 0,14						<u>5</u> 0,14
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15						
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	1						1
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,01						0,01
	ликвидлы	мең. м3	0,01						0,01
	эшлекле	мең. м3	-						-
Каты яфраклылар жәмгысе									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>233</u> 5,69	<u>157</u> 6,60				<u>1</u> 0,03	<u>391</u> 12,32
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	22	10				-	32
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,57	0,44				-	1,01
	ликвидлы	мең. м3	0,37	0,38				-	0,75
	эшлекле	мең. м3	0,15	0,18				-	0,33
Токымы: каен									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>569</u> 23,16	<u>417</u> 23,40				<u>148</u> 5,20	<u>1134</u> 51,76
2.	Кабатлану чоры	ел	8-15	10-15				10	10
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	57	41				15	113

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләрә						Жәмгысе
			сирәкл әүләр	аркылы узун өчен кисүләр	яңарту кисүләр е	яңадан формалаштыру өчен кисүләр	реконструкция кисүләр е	бер-бер ағачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	2,32	2,34				0,52	5,18
	ликвидлы	мең. м3	1,63	2,00				0,45	4,08
	эшлекле	мең. м3	0,92	1,19				0,21	2,32
Токымы: усак									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>103</u> 4,07	<u>4</u> 0,20				<u>13</u> 0,45	<u>120</u> 4,72
2.	Кабатлану чоры	ел	8-12	10-15				10	
3.	Ел саен фәйд күләм:								
	мәйданы	га	10	1				1	12
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,41	0,02				0,05	0,48
	ликвидлы	мең. м3	0,27	0,02				0,04	0,33
	эшлекле	мең. м3	0,13	0,1				0,01	0,24
Токымы: юкә									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>109</u> 3,52	<u>3</u> 0,16				<u>255</u> 7,51	<u>367</u> 11,19
2.	Кабатлану чоры	ел	8-15	10-15				10	
3.	Ел саен фәйд күләм:								
	мәйданы	га	11	1				26	38
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,35	0,02				0,75	1,12
	ликвидлы	мең. м3	0,21	0,01				0,64	0,86
	эшлекле	мең. м3	0,12	-				0,30	0,3
Йомшак яфраклылар жәмгысе									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>781</u> 30,75	<u>424</u> 23,76				<u>416</u> 13,16	<u>1621</u> 67,67
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен фәйд күләм:								
	мәйданы	га	78	43				42	163
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	3,08	2,38				1,32	6,78
	ликвидлы	мең. м3	2,11	2,03				1,13	5,27
	эшлекле	мең. м3	1,17	1,20				0,52	2,89
Эксплуатация урманнары буенча барлығы									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>3474</u> 127,52	<u>2403</u> 123,23				<u>473</u> 15,58	<u>6350</u> 266,33
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен фәйд күләм:								
	мәйданы	га	347	175				48	570

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләрә						Жәмгысе
			сирәкләүләр	аркылы узун өчен кисүләр	яңарту кисүләрә	яңадан формалаштыру өчен кисүләр	реконструкция кисүләрә	бер-бер ағачларның кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	мәйданы	га	93	48				50	191
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	3,76	2,68				1,67	8,11
	ликвидлы	мең. м3	2,57	2,28				1,44	6,29
	эшлекле	мең. м3	1,40	1,32				0,66	3,38

16.07.2007 ел, № 185 Россия ТРМ боерыгы белән расланган Урманнарны карап тоту кагыйдәләре нигезендә урманны карап тоту буенча кисүләрне башкаруның яшь чорлары 2.1.2.2 таблицада күрсәтелгән.

2.1.2.2 таблица

Урманны карап тоту буенча кисүләрнең яшь чорлары

Урманны карап тоту буенча кисүләрнең төрләрә	Урман утыртмаларының яше, ел				
	Кисентенең яше зур булганда үсенте бирүче ағач токымыннан барлыкка килгән орлыклы һәм беренче генерацияле ылыслыларның һәм каты яфраклыларның		Кисентенең яше зур булганда башка ағач токымнарының		
	100 яшьтән артык	100 яшьтән кимрәк	60 яшьтән артык	50 - 60 яшь	50 яшьтән кимрәк
1	2	3	4	5	6
Тонькландырулар	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	5 кадәр
Тазартулар	11 – 20	11 – 20	11 – 20	11 – 20	6 – 10
Сирәгәйтүләр	21 – 60	21 – 40	21 – 40	21 – 30	11 – 20
Аркылы кисүләр	60 артык	40 артык	40 артык	30 артык	20 артык

16.07.2007 ел, №185 Россия ТРМ боерыгы белән расланган Урманнарны карап тоту кагыйдәләре белән билгеләнгән күпчелекне тәшкил итүче һәр токым буенча үсеп китүчәнлек шартларының типларын, карап тотканчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитет классларын күрсәтеп, карап тоту буенча кисү режимының нормативлары, караганнан соң чыбылдыкның минималь тоташлыгы, ағачлар саны яисә массасы буенча сайлап алу проценты 2.1.2.3 таблицада китерелгән.

Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районында урманнарның типлары төркемнәре буенча төп урман булдыручы токымнарның урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган утыртмаларын карап тоту кисүләренең режим нормативлары

1	2	3	Сирәгәйтү		Аркылы кисүләр		8
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган нарат утыртмалары	мүкле (III-IV)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
	нарат жиләкле (II-I)	5-10	0,8 0,6	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,8 0,6	20-30 10-12	0,8 0,7	20-25 15-20	(9-10) С (1+) Б
	кара жиләкле (I-II)	5-10	0,9 0,7	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
1.2. Составыда нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9 0,7	20-30 10-15	0,9 0,8	15-20 15-20	(7-8) С (2-3) Б
	нарат жиләкле (II-I)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,6	25-30 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-45 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(8-10) С (0-2) Б
	кара жиләкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(7-9) С (1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	20-30 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(6-8) С (2-4) Б
1.2.1. Составыда 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы булган нарат нарат-яфраклы	нарат жиләкле (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-9) С (1-4) Б
	кара жиләкле (I-II)	3-5	0,7 0,5	30-45 10-15	0,8 0,6	25-35 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (агачлар тиешле күләмдә булган очракта яфраклылар 7 берәмлектән артык, наратлар 3 берәмлектән кимрәк)	нарат жиләкле	3-5	-	-	-	-	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	-	-	-	-	(6-9) С (1-4) Б
	кара жиләкле	4-6	-	-	-	-	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	-	-	-	-	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: чиста һәм	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,7	15-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-20	(9-10) Е (0-1) Б

1	Урман утыртмаларының кесүүгә кадәрge составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кесүүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
				карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кесүү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кесүү ешлыгы, запас буенча %ы	
				караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
2	3	4	5	6	7	8		
яфраклылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган	кара жыләкле (I-II)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(Ос) (8-9) Е (1-2) Б (Ос)	
	елга буенда урнашкан (II-III)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)	
	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,6	25-35 10-15 (20)	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)	
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршылар күбрәк булган: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	кара жыләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)	
	елга буенда урнашкан (II-III)	6-8	0,7 0,6	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)	
	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	0,7 0,5	30-40 10-15 (20)	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)	
2.2.1. Составыда 3-4 берәмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы булган чыршылы-яфраклы	кара жыләкле (I-II)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)	
	елга буенда урнашкан (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)	
	катлаулы (Ia-I)	4-6	чикл. юк 0,4	чикл. юк 6-10	чикл. юк 0,5	чикл. юк 8-12	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)	
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы-чыршылы	кара жыләкле (I-II)	4-6	чикл. юк 0,5	30- 40/100 8-10	чикл. юк 0,6	30- 40/100 8-12	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)	
	елга буенда урнашкан (II-III)	4-6	-	-	-	-	(>4) Е (<6) Б (Ос)	
	3. Имән утыртмалары							
3.1. Саф чиста һәм 2 берәмлеккә кадәр башка токым катнашындагы имән утыртмалары	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	10-15	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.	
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.	
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.	
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп,	

1	2	3	Сирэгәйтү		Аркылы кисүләр		8
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
							Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д 1-2 Кара зирек, башка ток.
3.2. 5-7 берәмлек составында имән күпчелек тәшкил иткән катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токимнар белән)	Яңа юкәлекчеләвекле имәнлекләр (II-I)	4-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,8 0,6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II-III; I)	4-6	0,7 0,6	30-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-30 15-20	(7-9) Д 1-3 Кара зирек, башка ток.
3.2.1. 3-4 берәмлек составында имән катнашулы катнаш утыртмалар	Яңа юкәлекчеләвекле имәнлекләр (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Яңа юкәлекчеләвекле имәнлекләр (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II-III; I)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-7) Д 3-4 Кара зирек, башка ток.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кисүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатча н состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашны ң минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыг а кадәр ябалдашн ың минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	караганна н соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
3.3. Йомшак яфраклылар күпчелек тәшкил иткән һәм составында кимендә 3 берәмлек имән, әмма имән өстенлек итүче агачлыктарны формалаштыру өчен житәрлек күләмдә агачлары булган катлаулы утыртмалар	Яңа юкәле- цикләвекле имәнлекләр (II-I)	2-4					(5-7) Д (3-5) башка ток.
	Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	2-4					(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр	2-4					(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	2-4					(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	2-4					(4-7) Д (3-6) Кара зирек, башка ток.
4. Каен утыртмалары							
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	нарат-жиләкле- чәчбайлы (II-I)	10-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара жиләкле - вак үләнле (II-III)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	12-15	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,6	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	8-10	>0,8 0,7	25-35 8-10	0,8 0,6	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	8-10	>0,8 0,7	25-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	Елга буендагы - эре үләнле (II-III)	8-10	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токымлы	катлаулы вак үләнле (II-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кисүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатча н состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашны ң минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыг а кадәр ябалдашн ың минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	караганна н соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							Е, С (0-+)Ос
	кара жыләкле-киң яфраклы (I-II)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буендагы - эре яфраклы (II-III)	6-8	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы - чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	4-6	0,8 0,6	20-35 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара жыләкле-киң яфраклы (I-II)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	Елга буендагы - эре үләнле (II-III)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	25-30 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	10-15	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара жыләкле - вак үләнле (III-II)	10-15	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	8-12	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара жыләкле-киң яфраклы (I-II)	8-12	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буендагы - эре яфраклы (II-I)	8-12	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы - икенче ярус яки яшь агачы булган)	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	4-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,5	30-40 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара жыләкле-киң яфраклы (I-II)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буендагы - эре яфраклы (II-I)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кисүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатча н состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашны ң минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыг а кадәр ябалдашн ың минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	караганна н соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкә утыртмалары							
6.1. Күпмаксатлы билгеләнелешле утыртмалар, шул исәптән үзагач алу өчен							
6.1.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм күп булмаган күләмдә башка токимдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	юкәлекләр катлаулы вак үләнле (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, башка ток.
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, башка ток.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-25 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, башка ток.
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, башка ток.
6.1.2. Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, башка ток.
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, башка ток.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,6	20-30 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, башка ток.
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е. Д, башка ток.
6.2. Умартачылык максатларында үстерелүче утыртмалар (нектарлы секция)							
6.2.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм күп булмаган күләмдә башка токимдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	юкәлекләр катлаулы вак үләнле (II-III)	5-7	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток. бер..
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток. бер..
	катлаулы киң үләнле (I-II)	5-7	0,7 0,5	20-35 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	10 Лп башк. ток. бер..
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кисүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатча н состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашны ң минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыг а кадәр ябалдашн ың минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	караганна н соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							ток. бер..
6.2.2. Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	кара жыләкле - вак үләнле (III-IV)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	4-6	0,6 0,6	20-40 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	кара жыләкле - киң үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) б.т.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф һәм составында башка йомшак яфраклы токимнар булган кара зирек утыртмалары	Елга буендагы - эре яфраклы кара зирек куаклары (II-I)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	(7-10) Кара зирек (0-3) Е, Д
	Сазлыклы-эре- үләнле кара зирек куаклары (III-II)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	10 К. зир., башка ток. берәм.
7.2. Составында кара зирек күпчелек булган һәм башка кыйммәтле токимнар булган катнаш утыртмалар	Елга буендагы - эре яфраклы кара зирек куаклары (II-I)	8-10	0,8 0,6	20-30 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(6-8) К. зир., (2- 4) Е, Д, башка ток.
8. Тирек утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токимнар катнашындагы тирек утыртмалары		2-4	0,8 0,7	15-30 5-8	0,9 0,7	20-35 7-10	
9. Өянке утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токимнар катнашындагы өянкеле утыртмалар		3-4	0,8 0,7	20-30 5-7	0,8 0,7	15-20 7-8	

Искәрмәләр:

1. Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0 тигез булган утыртмалар өчен китерелгән. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, тотрыклылыкның кисәк кимү куркынычы булганда һәм башка начар шартларда, һәм шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен карауны үткәргәндә кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

2. Запас буенча техник коридорларны 5-7% кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итәргә кирәк булганда ешлыкны арттыру рөхсәт ителергә мөмкин.

**2.1.3. Барлык төр кисүләрдә диләнке хисабы
(ел саен алып ташларга мөмкин булган үзагач күләме).**

2.1.3 таблица

Барлык төр кисүләрдә диләнке хисабы (ел саен алып ташларга мөмкин булган үзагач күләме).

Мәйданы - га, запасы - мең. м3.

Хужалыклар	Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларында үзагач әзерләү			Урманнарны карап тотканда урта яшыле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган урман утыртмаларын кискәндә үзагач әзерләү			Һәлак булган һәм зарарланган утыртмаларны кискәндә, санитар-сәламәтләнדרү чараларын үткәргәндә үзагач әзерләү			Агач кисеп юллар салганда һәм янгынга каршы жимерек урыннар ясаганда һәм аларны чистартканда үзагач әзерләү			Барлығы		
	мәйданы	Запасы		мәйданы	Запасы		мәйданы	Запасы		мәйданы	Запасы		мәйданы	Запасы	
		ликвидлы	эшлекле		ликвидлы	эшлекле		ликвидлы	эшлекле		ликвидлы	эшлекле		ликвидлы	эшлекле
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Блыслы	21	4,60	3,60	478	16,22	11,24	632	27,36	17,80	5	0,20	0,15	1136	48,38	32,79
Каты яфраклы	26	3,80	1,90	44	1,08	0,48	147	3,34	1,52	-	-	-	217	8,22	3,90
Йомшак яфраклы	462	60,30	31,40	191	6,29	3,38	533	20,67	0,03	-	-	-	1186	87,26	34,81
Жәмгысе:	509	68,70	36,90	713	23,59	15,10	1312	51,37	19,35	5	0,20	0,15	2539	143,86	71,50

2.1.4. Кисентелэрнең яше

Урман утыртмалары кисентелэрнең "Кисентелэрнең яшен билгеләү турында" 19.02.2008 ел, №37 Рослесхоз боерыгы белән расланган яшьләре 2.1.4 таблицада китерелгән.

2.1.4 таблица

Урман утыртмалары кисентелэрнең яше

Урман үсү зонасы	Урманлы район	Урман булдыручы токым	Бонитет класслары	Кисентелэрнең яше, ел	
				Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1	2	3	4	5	6
Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	Нарат, карагач, чыршы	Барлык бонитетлар	101-120	81-100
		Орлыклык имән, корычагач	Барлык бонитетлар	121-140	101-120
		Үсентеле имән	III һәм аннан югары	71-80	61-70
			IV һәм аннан түбән	61-70	51-60
		Баллы юкә	Барлык бонитетлар	81-90	81-90
		Каен, өрәңге, юкә, карама	Барлык бонитетлар	71-80	61-70
		Усак, тупыл	Барлык бонитетлар	51-60	41-50

2.1.5. Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең төп оештыру-техник элемент параметрлары

Үзагач эзерләүгә таләпләр 01.08.2011 ел, №337 Рослесхоз боерыгы белән расланган Үзагач эзерләү кагыйдәләре белән билгеләнгән (2.1.5.1 таблица).

2.1.5.1 таблица

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең төп оештыру-техник элемент параметрлары

№ п/п	Үзагач эзерләү параметрлары	Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1	2	3	4
Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар зонасы			
1.	Сайланма кисүләрнең ешлыгы, процентлары: бик зәгыйфь зәгыйфь уртача уртача-югары югары бик югары (сайланма санитар кисүләр өчен)	10 кадәр 11-20 21-30 31-40 41-50 51-70	10 кадәр 11-20 21-30 31-40 41-50 51-70

№ п/п	Үзагач эзерлэу параметрлары	Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1	2	3	4
2.	Сайланма кисүлэр буенча дилэнкелэрнең чик майданы, га: ирекле-сайланма кисүлэр төркемле-сайланма кисүлэр тигез-эзлекле кисүлэр төркемле-эзлекле итеп кисүлэр полоса аша эзлекле итеп кисүлэр	25 15 15 10 5	50 30 30 25 15
3.	Тоташ кисүлэр буенча дилэнкелэрнең чик майданы, га: нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан торгызылгандагы имән үрентедән торгызылгандагы имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		20 20 5 20 25
4.	Тоташ кисүлэр буенча дилэнкелэрнең чик киңлеге, м: нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан торгызылгандагы имән үрентедән торгызылгандагы имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		200 200 100 200 250
5.	Тоташу вакытлары, ел: нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан торгызылгандагы имән үрентедән торгызылгандагы имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		4 3 4 4 2
6.	Дилэнкелэрнең киңлегендә 1 чм карата хисаплаганда кисеп ташланганнарның күләме 50 м кадәр 51-150 м кадәр 151-250 м кадәр 250 югары		4 артык түгел 3 артык түгел 2 артык түгел 1
7.	Түбәндәге майданлы дилэнкеләрдә төяү пунктлары буенча гомуми майдан: 10 гектардан артык, диләнке майданыннан проценты: сайланма кисүләрдә тоташ кисүләрдә 10 га һәм аннан азрак: алга таба торгызу шарты белән тоташ кисүләрдә, га башта торгызу шарты белән тоташ кисүләрдә, га га эзлекле кисүләрдә, га сайланма кисүләрдә, га	3 артык түгел 0,25	3 артык түгел 5 артык түгел 0,40 кадәр 0,30 0,30 0,25

№ п/п	Үзагач эзерлэу параметрлары	Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1	2	3	4
	үзагачның сезонара запасларын булдыру өчен 10 гектардан артык, процент туфракка зыян салынып, процент		15 артык түгел 3 артык түгел
8.	Дилэнкедәге сөйрәмә жир трассаларының һәм юлларының, дилэнке майданыннан процент майданы: сайланма кисүләрдә тоташ кисүләрдә күп операцияле техника кулланып	15 артык түгел	15 артык түгел 20 артык түгел 30 кадәр

Өлгереп житмәгән урман утыртмалары арасында урнашкан, дилэнкеләрнең билгеләнгән күләмнәрен 1,5 тапкырдан да ким булмаган күләмдә артып китүче урмантаксалы бүлендекләр тулысы белән кисүгә билгеләнә.

Аренда хокукларында яисә даими (вакыты чикләнмәгән) файдаланулы урман кишәрлекләрендәге урманнардан рациональ файдалануны, үзләренең әйләнә-тирәлекне булдыручы, су саклау, санитар-гигиена, сәламәтләндерү һәм башка файдалы функцияләрен югалта баручы урман утыртмаларының табигый структурасын торгызуны һәм дәвам иттерүне тәмин итү максатларында аерым дилэнкеләрнең майданнары тоташ кисүләр барышында арттырылырга мөмкин, әмма 1,5 тапкырдан да артыграк күләмдә түгел.

Дилэнкедә урманнарны ясалма торгызган вакытта яисә хужалык буенча кыйммәтле токымнарның үрентеләрен саклаганда дилэнкенең теләсә кайсы ягы буйлап тоташу вакытын кимендә 2 ел билгеләү рөхсәт ителә.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын сайланма кискән вакытта дилэнкеләрнең тоташу вакытлары билгеләнми.

Урман тибына карап кисү ысуллары һәм урман торгызу методлары

2.1.6 таблица

Урман типлары һәм урман торгызу ысуллары

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисү ренң ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Наратлы урман типлары												
1.	Ак мүкле наратлык (С бел.) ТУМ: А1, А0 Бонитет 3.(4). Кору наратлык	10С	Чүлле чүплек өслекләре	Аз күләмдә көлсу комсыл коры Гориз. А1 юк	Наратлы сирәк микротүбәнлекләрдә зәгыйфь.	Юк яки сирәк өянкелек, буяу куагы, артыш	Песи тәпичәсе, аю табаны солыбаш сарыкныкы, микротүбәнлекләрдә арчан	Тоташ болан мүгеннән, плевроциум Шребер таплары белән	Начар яки юк	Барлыкка килмиләр	Мүкле	ГАДИ УРТ. Л/к Е.з.
2.	Нарат жиләкле наратлык (С бр.) ТУМ: А2 Бонитет: 2 – 3 Яңа наратлык	10С + Б 9С 1Б	Югар. рельеф тигез яисә азрак дулкынлы	Аз күләмдә алтынсу, комлы яңа туфрак - тирән комнар	Наратлы төркөмле куе ышанычлы	Сирәк - миләш, эт шомырты артыш өянкелек	Төп фон - яхшы үсеш алган нарат жиләге, чәчбай, арчан, гади алтын камчы, плаун	Яшел мүк таплары белән, кайчакта мөйд. 40-50%ын каплай урыны белән лишайник	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм каен белән	Каенлы Бонитет 2.(3).	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
3.	Арчанлы наратлык (С вер.) ТУМ: А1, А2 Бонитет: 2 – 3 Яңа наратлык	10С + Б	Сөзәк чүл таулыклары яки тигез югар. урыннар	Аз күләмдә көлсу комсыл коры яки яңа	Сирәк наратлы	Сирәк: артыш өянкелек	Арчан, нарат жиләге гади алтын камчы жир. чәчбай	Түбәндәге таплар белән: яшел мүкләр, кладонияләр яки юк	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм каен белән	Каенлык чәчбайларныкы. Бонитет 2.(3).	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
4.	Кара жиләкле наратлык (С ч.) ТУМ: А3	9С 1Б + Ос	Түбән. батынкы урыннар сөзәк. түб. өл.	Уртача һәм күп күләмдә көлсу комсыл дымлы 1-2 м тирәнлектә глей	Сирәк, кайчак урт. куелькта, чыршылы,	Сирәк, миләш эт шомырты, тал сирәгрәк	Кара жиләк, микроюгар. нарат жиләге	Яшел мүкләр, микротүбәнлекләрдә	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм чыршы	Каенлы Бонитет 2(3), Сирәк Ос	Ак чәчәклы	ПР СР Е.з Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урунындагы шартларнын типтары бонитет классы	Утыртмаларн ын уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлык лары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылу ы	Житештер ү утыртмала ры	Кисү тибы	Кисүлө рнең ысулы урман торгыз у ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Бонитет: 2 (3) Дымлы наратлык		Микрорельеф ы калкулыклы яки дулк.	билгеләре белән	тәрәзәләрдә нарат, каен	артыш		кәккүк житене, кайчак сфагнум	белән	бонитет 3(2)		
5.	Наратлык ала камышлы (С мол.) ТУМ: А3 Бонитет: 2 – 3 Дымлы наратлык	8С 2Б + Е, Ос 1 ярустагы чыршы	Түбән. тиг. авырл. агым белән, тир. булм. түб. сөзәклек. чоқырлары	Бик каты көлсү яисә торфлы-көлсү глей тамгалары белән	Сирәк, наратлы һәм каенлы чыршы катнашмалы	Сирәк: сынучан эт шомырты, көлсыман тал, миләш	Куге: молия, кара жиләк, нарат жиләге, майник, седмичник, камышсыман чәчбай, кара абага, арчан	Уртача куелыкта яки куге, кайчак сфагнум таплы	Канәгатьлә ндерерлек, нарат һәм чыршы белән	Каенлы- ала камышлы һәм ак чәчәк- төрле- үләнле Бонитет 2, 3	Ак чәчәклы	ПР СР Е.в. Л/к
6.	Озын мүкле наратлык (С д.) ТУМ: А4 Бонитет: 3 (4) Дымлы наратлык	10С + Б берәм. Е	Яссы батынкылыклар р сазлык буйлары, кайчак сөзәклекләрне ң түбән өлешләре, калкулыклы микрорельеф	Каты алтынсу, комлы, кайчак катл. бел. Ортштейн, кайчак торфлы дымлы якын урн. грунт сулары бел.	Сирәк наратлы һәм каен белән чыршы катнашмалы	Сирәк - тал, эт шомырты кайчак миләш	Кассандра, күк жиләк, түбәнәкләрдә сазанак, мамыкбаш, калкулыкларда кара жиләк, мүк жиләге	Яшел мүкнең микроюгары лыкларында кәккүк житене, түбәнлекләр дә сфагнум	Канәгатьлә ндерерлек. Нарат, каен Белән Янгыннарда ан соң каен белән	Каенлы Бонитет: 3 (4)	Озын мүкле (ак чәчәклы)	СР Е.в.
7.	Сфагнумлы наратлык (С сф) ТУМ: А5 Бонитет: 5 (4, 5а) Юеш наратлык	10С берәм. Б	Сазланган батынкылыклар р Микрорельеф ы калкулыклы	Торфлы яисә торфлы-глейлы комлы, ком белән түшәлә торган Өсл. яисә 0,5 м кадәр тирәнлектә грунт сулары	Сирәк, наратлы	Юк яки талдан, сирәк	Чалгы саплары, акчыл, мамыкбаш, кассандра, мүк жиләге, күк жиләк, сазанак	Сфагнум, югарылыклар да кәккүк житене	Канәгатьлә ндерерлек нарат белән	Барлыкка килмиләр	Сфагнумлы	СР Е.в.
8.	Майниклы- нарат жиләкле наратлык	9С1Б-Ос, Е кайчак чыршыдан 2	Нәзберек югарылыклар, тигез ясылык,	Азрак алтынландырылган комлы, балчык	Чыршыдан 2 ярус булганда	Сирәк артыш, миләш, сирәгрәк эт	Мүк жиләге, майник, урман чәчбае, кара	Уртача һәм аз үскән, күпчел.	Канәгатьлә ндерерлек түгел	Каенлы Бонитет 1 (1а),	Чәчбайлы	ПР СР Е.з

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урунындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларн ың уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлык лары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылу ы	Житештер ү утыртмала ры	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгыз у ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	(С м.бр.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 (2) Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	ярус бар	сөзәклекләр	кисәкчекләре катнашында, комсыл, яңа	сирәк чыршылы. Чыршы ярусы булмаганда куе һәм уртача куелыктагы чыршылы	шомырты	абага, жир жиләге, яран. Кызыл бөрлегән, линнея, каеш яфрагы, солыбаш, золотарник, кара жиләк	яшел мүкләр	Б тиз томалану аркасында	Усаклы Бонитет 2 - 3		Л/к
9.	Кара абагалы наратлык (С орл.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 – 2 Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	8С 2Б +Ос, Е	Тигез яссылык, сөзәклекләр, зур булмаган югарылыклар	Аз күләмдә алтынландырылган тузанлы-комлы яисә комсыл, яңа	Төркемле, наратлы һәм каенлы	Сирәк яисә урт. куелыкта - артыш, сынучан арчан, миләш, тал, өянкелек	Кара абага, камышсыман чәчбай, майник, чәчле ожика, кара жиләк, нарат жиләге	Яшел мүкләрнең сирәк таплары (гипнум, дикранум)	Канәгатәлә ндерерлек, нарат һәм чыршы белән	Кара абагалы каенлык Бонитет: 1 (1а)	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
10.	Юкәлекле наратлык (С лпк.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 (2) Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	8С 2Б + Е + Ос	Тигез югарылыклы яссылык	Кәсле-көлсу комсыл яңа 1,5 м тирәндәге грунт сулары	Сирәк чыршылы	Урт. куелыкта яисә юкә күп булган куе, аз күләмле зелпеле, миләшле, эт шомыртлы, кабар агачлы	Ландыш, жир жиләге, тайтояк, каеш яфрагы, кара жиләк, күкебаш, сирәгрәк кара абага, мүк жиләге	Юк яисә бик аз гына чагыла	Йомшак яфраклылар га алмашыны п	Каенлы усаклы Бонитет 1, 2	Кыяклы	СР Л/к
11.	Наратлык үләнле (С тр.) ТУМ: В2 Бонитет 1 - 2(3). Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	8С 2Б берәм. Ос, Е, Л һәм Е кайчак 0,1 кадәр	Сөзәклекләр һәм жиңелчә түбән төшкән тигезлекләр	Комсыл һәм балчыксыл кәсле- көлсу яңа һәм дымлы, әмма су агынтысыннан башка	Тәрәзәләрдә сирәк чыршылы нарат, каен, усак кайчак булмый.	Сирәк сынучан эт шомырты, миләш	Кара жиләк, мүк жиләге һәм мул үләнле, майник, кызыл бөрлегән, ландыш, седмичник, кара абага, линнея	Яшел мүкләр һәм күккүк житене	Гадәттә Б һәм Ос алмашыны п	Каенлык 1 - 2(3). Усаклыклар р 2 - 3	Кыяклы	СР Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урунындагы шартларнын типлары бонитет классы	Утыртмаларнын уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештер утыртмалары	Кисү тибы	Кисүләрнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
12.	Майниклы-кара жиләкле наратлык (С м.ч.) ТУМ: В3 Бонитет: 1 (2) Дымлы чыршылык	1 ярус: 8С1Ос1Б 2 ярус: 10Е кайчак булмый.	Түбән төшкән тигез дулкынлы микрорельеф	Уртача көлсу комсыл, балчык катламнары белән	Чыршылы, гадәттә 2 яруска житә	Сирәк - артыш, миләш	Мул: кара жиләк, мүк жиләге, майник, кара бөрлегән, ландыш, талакдар, кара абага, линнея	Яшел мүкләр, күккүк житене	Гадәттә Б һәм Ос алмашынып	Каенлы Бонитет: 3	Ак чәчәк	ПР СР Е.3 Л/к
13.	Кара тирәкле-сфагнумлы наратлык (С ос.сф) ТУМ: В5 Бонитет: 4 Юеш катнаш наратлык	7С3Б берәм. Е чыршы түбән үсә торган мүк белән эленгән	Йомык сөзәк чокырлар һәм саз тирәләре, түмгәкле микрорельеф	Торфлы юеш	Юк яисә сулган чыршыдан, каеннан, нараттан	Юк яки сирәк - эт шомырты, зәңгәрсү, лапланд, озын тал, түмгәкләрдә артыш	Кара тирәклекләр, күк жиләк, сазлы агартма, мүк жиләге, саз жиләге, бишьяфрак, чыклы үлән, гади вербейник, саз йогырты, кайчак калкулыкларда кара жиләк, нарат жиләге	Сфагнумнан тоташ	Вақытлыча каенга алмашынып яки алмашынмыйча. Янып бектән торфлы көекләр сазлана	Каенлы Бонитет: 4 – 5	Сфагнумлы Озын мүкле (ак чәчәк)	СР Е.3
14.	Юкәле наратлык (С лп.) ТУМ: С2 Бонитет: 1 - 1а (2) Яңа чыршылык	7С1Е 1Б1Лп + Ос берәм. П юкә керергә мөмкин төп ясылыкка	Тигез югарылыклы ясылык һәм сөзәк тау битләре	Кәсле-аз күләмдә көлсу, жинелчә балчыксыл кайчак тамгалы катламнар белән яки балчыксыл катламнарга якин урнашып	Сирәк яки Е	Урт. куельктагы яки куе юкә өстенлек итүче, аз күләмдә зелпе, миләш, артыш, сирәгрәк кабар, эт шомырты, өрәңге	Ландыш, жир жиләге, кара жиләк, каеш яфрагы, урман чәчбае, сәрдә, тайтояк, йолдызак, икеяфраклы келәнчел, күкебаш сирәк кара абага, нарат жиләге	Юк яки бик сирәк яшел мүк чыбылдыгынан гайре	Канәгатьләндерерлек токымнарның каен һәм усакка алмашынуы белән	Юкәле, каенлы, усаклы Бонитет: 1 – 2	Кыяклы (сәрдәле)	СР Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь ағачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештер утыртмалары	Кисү тибы	Кисүләренң ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
15.	Имәнле наратлык (С дуб) ТУМ:С2 Бонитет: 1 - 1а Яңа чыршылык	8С1Д1Б+Ос яки 1 ярус: 10С 2 ярус: Д һәм Лп дан	Болын өстендәге террасалар һәм биек урыннар	Чирәмле-аз күләмдә алтынсу комсыл яки балчыксыл	Имән, сирәк кенә нарат	Яхшы үскән, чикләвек куагы, балан, өрәңге, кабар ағачы, юкә	Мул: Сәрдә, йолдызак, күкебаш, келәнчел, кыяклылар	Юк	Имән үрент. белән яки йомшак яфраклыларга алмашынып янартыла	Каенлы Бонитет: 1 – 2 Усаклы Бонитет: 2 – 1	Чикләвек куаклы (сәрдәле)	СР Л/к
16.	Кымызыклы наратлык (С к.) ТУМ: С3 Бонитет: 1 – 2 Дымлы чыршылык	7С1Е 1Б1Ос 1-5 берәм. Е һәм яфраклылар Кайчак Е дан 2 ярус	Тигез биек яссылык, гадәттә субүләрләрдә, кайчак чыбылдыклы инкүлекләренң өске өлешләре	Кәсле-аз күләмдә көлсу комсыл яки жиңелчә балчыксыл	Урт. куелыктагы чыршылы, ышанычлы тәрәзәләрдә нарат үсентеләре очрый	Сирәк, миләш, зелпе, эт шомырты, сирәк кабар ағачы, чикләвек куагы, гөлжимеш	Сирәк яки урт. куелыктагы Кымызык күп булган, майник, каеш яфрагы, кара жиләк, аз күләмдә урман чәчбае, кызыл бөрлегән, сәрдә, ландыш, тайтояк, каеш яфрагы	Яшел мүкләр	Йомшак яфраклы токымнарға алмашынып, кайчак чыршы үрентесе хисабына	Каенлы Бонитет: 1 – 2 Усаклы Бонитет 1 - 1а Сирәк Е - 2	Кырлыганлы, эре яфраклы (Сәрдәле)	ПР СР Е.3 Л/к
17.	Елга буендагы наратлык (С пр.) ТУМ: В4, С4 Бонитет: 3 (2) Дымлы наратлык яки чыршылык	7С1Е 1Б1Ос	Елгаларга һәм елга буйларына таба сөзәклекләр	Кәсле-аз күләмдә көлсу, комлы һәм комсыл глей. билгеләре белән	Сирәк - чыршы, тәрәзәләрдә нарат, каен	Урт. куелыктагы яки сирәк шомырт, карлыган, юкә	Мул - сәрдә, урман наратбашы, абага, тубылгы	Юк яки аз үскән кәккүк житене, калкулыклар да яшел мүкләр	Яфраклыларга алмашынып	Каенлы Бонитет 3	Тубылгылы	СР Е.3
Чыршылы урман типлары												
18.	Нарат жиләкле наратлык (Е бр.) ТУМ: В2 Бонитет 2 - 3.	7Е2С 1Б 7Е2Б 1С	Яссы югарылыклар һәм яссы сөзәклекләр	Уртача көлсу комсыл яки жиңелчә балчыксыл	Сирәк, төркөмле Чыршылы, кайчак нарат катнашмалы	Юк яки сирәк, миләш, артыш, эт шомырты	Нарат жиләге, кара жиләк, каеш яфрак, кызыл бөрлегән, аеруча мул туфрактарда	Яшел мүкләр	Йомшак яфраклыларга алмашынып нарат	Каенлы Бонитет: 1, 2; Усаклы Бонитет: 1	Чәчбай	СР ПР Л/к Е.3

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь ағачлыктары	Куаклыктары	Капламы		Торгызылуы	Житештер утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык						сирәк кымызлык, йолдызак, ландыш		катнашмалы орлыклыктар булганда	– 3		
19.	Кара жиләкле чыршылык (Е ч.) ТУМ: В3 Бонитет: 2 (3) Дымлы чыршылык	8Е1С 1Б+ Ос сель С һәм яфраклылар токымында 4 берәм. кадәр.	Түбәнәйгән тигезлекләр һәм калкулыкларның түбән өлешләре Микрорельеф дулкынлы һәм калкулыклы	Урт. алтынсу комсыл яки жинелчә балчыксыл еш кына гл. билгеләре белән	Сирәк һәм урт. куелыктагы чыршылы, төркемле	Юк яки сирәк, миләш, эт шомырты	Кара жиләк, каеш яфрак, аеруча бай, С3 - С4 күчүче туфрактарда ландыш, микробиеклекләрдә кымызлык, йолдызак, нарат жиләге	Кәккүк житене, сфагнум түбәнлекләрендә, яшел мүк өслекләрендә яруслы мүк	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып	Усак Бонитет: 2 Каен Бонитет: 2, 1	Ак чөчәклы	ПР СР Е.3 Л/к
20.	Чыршылык Озын мүкле (Е д.) ТУМ: В4 Бонитет: 3 (4) Дымлы катнаш наратлык	8Е2Б + катнашма белән С дан 4 берәмл. кадәр.	Тигез түбән. урыннар, ясы чоқырлар саз буйлары калкулыкларның түб. өл. чоқырлар	Урт. алтынсу комсыл яки торфлы-алтынсу гл. гориз. белән. балчык түшәмле	Сирәк чыршылы	Сирәк: балан, тал, эт шомырты, артыш, кайчак булмый.	Шарсыман кыяк, урман наратбашы, каеш яфрак, сазанак, агартма, озын ак чөчәк, чөчбай, калкулыкларда кара жиләк, нарат жиләге	Кәккүк житене, сфагнум түбәнлекләрендә, яшел мүк калкулыкларда ында	Канәгатьләндерерлек алмашынып яфраклыларга	Каенлы усаклы Бонитет 3	Озын мүкле (ак чөчәклы)	СР Е.3
21.	Сфагнумлы чыршылык (Е сф.) ТУМ: В5 Бонитет: 4, 5 (5а) Юеш катнаш наратлык	8Е1С 1Б катнашма С, Б Тигез булмаган	Чоқыр-чакырлы, тигез түбәнлекләр, м/рельеф калкулыклы	Торфлы глейлы балчыксыл	Бик сирәк яки сирәк чыршылы, тәрәзәләрдә каен, нарат катнашмасы	Юк яки талдан, сирәк	Наратбаш, күк жиләк, кыяклылар, калкулыкларда кара жиләк, нарат жиләге	Тоташ сфагнумнан, калкулыкларда кәккүк житене, сирәк яшел. Мүкләр	Канәгатьләндерерлек, токимнар алмашынып Торфлары янып беткән көекләр, сазлыкка әверелдерәләр	Сирәк, каенлы-наратлы, Бонитет: 4	Сфагнумлы	СР Е.3

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыктары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисүләренң ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
22.	Юкәле Чыршылык (Е лп.) ТУМ: С2 Бонитет: 1 – 2 Яңа чыршылык	6Е1П 1Б1Лп 1Ос юкә керергә мөмкин нарат чыбылдыгына	Тигез, жиңелчә югарылыклы, яссы сөзәкләкләр	Уртача аз күләмдә көлсү, балчыксыл	Төркемле, чыршы, ак чыршы, кайчак усак һәм каен катнашында, тәрәзәләрдә, юкәненң куе чатыры булмаганда, 2 ярус тәшкил итә	Уртача куелькта яки куе - юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар, балан, карлыган	Киң яфраклы үләннәр, сәрдә, кайчак кызыл бөрлегән, кымызлык, майник, абага, талакдар	Юкә яки аз күләмдә үсеш алган яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек нигездә наратка алмашынып, сирәк юкәгә	Усак, каен, юкә Бонитет: 1 - 16	Кыяклы (сәрдәле)	ПР СР Е.3 Л/к
23.	Юкәлекле Чыршылык (Е лпк.) ТУМ: С2 Бонитет: 2 (1) Яңа чыршылык	8Е1С 1Б+ Ос	Тигез жиңелчә югарылыклы	Кәслесулыккөлсү балчыксыл яңа	Төркемле, чыршы, кайчак каен һәм усак катнашмалы ак чыршы	Уртача куелькта яки куе - юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар агачы, балан	Киң үләнле үләннәр, кымызлык, күкебаш, сәрдә, абага, түбәнлекләрдә кара жиләк	Яшел мүкләр аз үсеш алган	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып	Каенлы усаклы Бонитет: 2 – 1	Кыяклы	ПР СР Е.3 Л/к
24.	Кымызлык чыршылык (Е к.) ТУМ: С3 Бонитет 1.(2). Дымлы чыршылык	7Е2Ос 1Б + П берәм. С, Лп	Бүлемтекләрдәге биеклекләргә һәм яссы калкулыклар. М/рельеф жиңелчә дулкынлы	Уртача алтынсу балчыксыл, балчык белән түшәлә торган	Сирәк чыршылы ак чыршы катнашында, юкәле кырыйларда усак катнашмалы	Сирәк - миләш, эт шомырты, бүре курысы, зелпе, юкә	Кымызлык, майник, абага, талакдар, себерке кыяк, сәрдә, таштояк, каеш яфрак; сирәгрәк чәчбай, төркем-төркем кара жиләк	Яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып, кайчакта - чыршы үсентеләре хисабына	Каенлы усаклы Бонитет: 1 – 2	Эреүләнләр, кырлыганлы, куралыклы (сәрдәле)	ПР СР Е.3 Л/к
25.	Чыршылы елга буендагы (Е пр.) ТУМ: С4 Бонитет: 3 (2)	7Е2Б 1Ол+Ос, Лп катнашмалы Л. 5 берәмл.	Елга, елгачык буйлары агымсулы дымланып торулы	Үләнле-алтынсу, торфлы-глейлы, балчыксыл яки комсыл	Сирәк, кайчак урт. куельктагы, төркемле Сирәк юкә,	Урт. куельктагы яки сирәк шомырт, карлыган,	Мул, тубылгы күпчелек тәшкил итә, кычыткан, абага, сирәгрәк сәрдә, урман	Юкә яки аз үскән, кәккүк житене, сирәк	Чыршы үрентеләре хисабына яки йомшак яфраклылар	Усаклы зирекле каенлы Бонитет: 1 – 3	Тубылгылы	ПР СР Е.3

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештер утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгыз у ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Дымлы чыршылык	кадәр. Чыршы			зирек катнашмалы	миләш, юкә	наратбашы, зеленчук, бохар кынасы, себерке кыяк, кашыклык үлән	сфагнум, калкулыклар да яшел мүкләр	га алмашыны п			
26.	Чыршылык имәнле (Е имән) ТУМ: Д2, 3; С2, 3 Бонитет 1.(2). Яңа чыршылык	7Е1Д 2Ос+Б, Лп	Биекләндерелгән яссылык һәм жиңелчә таулыклар	Уртача һәм бик аз күләмдә көлсү, балчыксыл	Чыршы, имән, юкә, сирәк	Күе, чикләвек куагы, зелпе, кабар, юкә	Киң яфраклы үләннәр	Юк	Канәгат. йомшак яфраклылар га алмашыны п яки үсенте хисабына	Каенлы усаклы Бонитет 1 - 2.	(Сәрдәле)	ПР СР Е.3 Л/к
Имән утыртмалары												
27.	Имәнлек өрәңгеле-юкәле-сәрдәле яңа (Д сн) ТУМ: Д2 Бонитет: 3 Яңа имәнлек	6Д2Ос 1Б1Лп	Биеклекләрдәге субүләр һәм яссы калкулыклар	Соры урман һәм кәсле-көлсү балчыксыл яки комсыл балчык белән түшәлә торган	Сирәк яисә урт. куельктагы, юкә, каен, имән, урыны белән өрәңге, корычагач	Урт. куелькта, миләш, чикләвек куагы, кагар агачы, юкә	Сәрдә, йолдызак, таштояк, сырмавык, кыңгырау чөчәк, ландыш, миләүшә, кашыклы абага күкебаш	Юк	Йомшак яфраклылар га алмашыны п	Лп, Кл, Ос, Б Бонитет: 2 (1)	(Сәрдәле)	СР Л/к
28.	Имәнлек чыршылы-юкәле (д е. лп) ТУМ: Д3 Бонитет 3 Дымлы имәнлек	7Д 2Е 1Б+ Ос	Тигез	Соры урман жиңелчә-алтынсу, балчыксыл	Сирәк, имән, усак	Сирәк, чикләвек куагы, кабар агачы	Сизелерлек мул, нигездә киң яфраклы үләннәр	Юк	Йомшак яфраклылар га алмашыны п	Лп, Б Ос, Е Бонитет 1 - 2.	Кырлыганлы	урт. Л/к
29.	Өрәңгеле-юкәле, абагалы имәнлек (д кл. п.)	8Д1Ос 1Б берәм. Лп, Кл, Вяз, Ил	Сөзәклекләрнең түбән өлеше	Соры урман уртача алтынсу, балчыксыл	Имәннән, каеннан, усактан, корычагачта	Урт. куелькта, чикләвек куагы, кабар	Күе. Абага, сәрдә, таштояк, сырлавык, кырлы борчак,	Юк	Усакка, каенга һәм юкәгә алмашка	Лп, Кл, Б, Ос Бонитет 1 - 2.	Тубылгылы	СР Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыктары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисүләренң ысулы урман торгызуысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	ТУМ: Д3 Бонитет: 2 – 3 Дымлы имәнлек				н төркемле	агачы, балан, эт шомырты, шомырт, карлыган	кымызлык, күкебаш, йолдызак, миләүшә, урман кысыр тигәнәге, ике өйле, яран					
30.	Тугайлы тубылгылы имәнлек (Д пмт.) ТУМ: Д4 Бонитет: 3 (2) Дымлы имәнлек	6Д 2Б 2Ос +Е, Лп	Елга үзәннәре	Кәсле-болынлы балчыксыл	Сирәк яки урт. куелыктагы, имән, каен, усак	Сирәк, яки урт. куелыктагы - эт шомырты, тал, зелпе, гөлжимеш карлыган	Кин яфраклы үләннәр: себерке кыяк, абага, тубылгы, кычыткан, сәрдә, яран, казаяк, кысыр тигәнәк	Юк	Канәгатләндрерлек, имән һәм йомшак яфраклы токымнарның яшь агачлары белән	К. зирек, каенлы-усаклы Бонитет 1 - 3.	Кыяклы	СР Е.з
Чыршылы урман типлары												
31.	Кыяклы каенлык (Б ос.) ТУМ: С4 Бонитет: 4, 5 Дымлы чыршылык	Каен нарат һәм чыршы катнашында	Тигез түбәнләндерелгән иңкүлекләр һәм калкулыклы өслекле сазланган елга үзәннәре	Торфлы-глейлы балчыксыл, ләмле - торфлы	Сирәк, зирек, каен	Сирәк талдан, эт шомыртыннан	Кыяклылар, бишьяфрак, тавык үләне, тубылгы	Сфагнум, кәккүк житене, югарылыкларда яшел мүкләр	Каен һәм зирек яшь агачлары белән	Зирекле Бонитет 4 – 5	Кыяклы	СР Е.з
Кара зирекле урман типлары												
32.	Зиреклек (Зир.) ТУМ: С5, Д5 Бонитет 2 (3,1). Юеш зиреклек (торф катламы һәм сазлыктар булмаганда,	7Олч 3Б +Ос катнашма Б һәм Ос төрле, кайчак юк	Сазланган тугайлар һәм акрын агучы су агынтысы белән саз тирәләре	Ләмле-торфлы кәсле-көлсу, глейлы, балчыксыл, 10 см кадәр торф катламы яки бөтенләй юк	Сирәк - зирек, кайчак каент һәм усак катнашмалы	Сирәк - тал, кайчак шомырт, карлыган, юкә	Бишьяфрак, тавык үләне, тубылгы, күрән, югарылыктарда сәрдә, кашыклык үлән, абага, кычыткан очрый	Юк	Зирек, каен һәм усак шытымнарны белән	Сирәк каенлы Бонитет 2.(3).	Кыяклы	СР Е.з

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урынындагы шартларның типлари бонитет классы	Утыртмаларн ын уртача составы	Рельефтагы торышы	Турфрагы	Яшь ағачлык лары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылу ы	Житештер ү утыртмала ры	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгыз у ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	бонитет 1)											
Тал утыртмалары урманнарының типлары												
33.	Тугайлыктагы таллык (Т п.м.) ТУМ В3 Бонитет 3 - 4(2). Тугайлык	10 Ив	Елгалы һәм елгачыклы тугайлыктар	Төрле механик составлы	Юк	Юк	Сирәк болын үләнле	Юк	Канәгатьлә ндерерлек, яшь тал куаклары булган	Барлыкка килми	Тубылгыл ы	СР Е.3
Антропоген урман типлары												
34.	Киптерелгән наратлык (Ст. ос.) ТУМ: А2 - А4 В1 - В3 Бонитет 3 - 4. Торфлык киптерелгән	9С1Б + Ос	Киптерелгән торфлыктар	Торфлы-глейлы	Наратлы сирәк	Сирәк - тал эт шомырты	Кассандра, түбәнлекләрдә сазана, калкулыкларда кара жиләк, мүк жиләге	Кәккүк житене, микроюгары лыкларда яшел мүкләр	Канәгатьлә ндерерлек, нарат һәм чыршы белән	Билгеле түгел	Тубылгыл ы	СР Е.3
35.	Киптерелгән каенлык (Б т.ос.) ТУМ: С2 - С4 Бонитет: 2-3 (4) Киптерелгән торфлык	762Ос 1С + Ол	Киптерелгән торфлыктар	Торфлы-глейлы	Нарат сирәк	Тал, эт шомырты, балан	Кара жиләктән, мамыкбаштан, кыяктан, куян йоныннан, ярышниктан сирәкләнгән	Кәккүк житене	Каен белән канәгатьлә ндерерлек	Билгеле түгел	Тубылгыл ы	СР Л/к

2.1.6. Үзагач эзерләү буенча урманнардаң файдалану вакытлары һәм башка мәгълүматлар

Урман утыртмаларын һәр диләнкедә кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау һәм эзер үзагачны алып чыгу урман кишәрлеген үзагач эзерләү максатларында файдаланучы зат тарафыннан, урман декларациясе нигезендә декларацияләнүче чор башланган көннән 12 ай эчендә, яисә үзагачны урман утыртмаларын сату-алу килешүе нигезендә эзерләгән очракта, - урман утыртмаларын сату-алу килешүендә билгеләнгән вакыт эчендә башкарыла.

Урман утыртмаларын кисүнең, үзагач саклауның һәм алып чыгуның әлеге пунктта күрсәтелгән вакытларын озынайту күрсәтелгән таләпләрне үз вакытында үтәүгә юл калдырмаган начар һава шартлары барлыкка килгән очракта рөхсәт ителә.

Урман утыртмаларын кисүнең, үзагач саклауның һәм алып чыгуның вакытлары урманнан файдаланучы затның язмача гаризасы буенча, вәкаләтле орган тарафыннан 12 айдан да артмаган күләмдә арттырылырга мөмкин.

Үзагач эзерләгәндә:

а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми;

б) диләнке чикләрендә урман утыртмаларын, үсемчелек катлавын һәм туфрактарны зарарлау, урманнарны сәнәгать һәм башка калдыктар белән чүпләү рөхсәт ителми;

в) юлларны, күперләргә һәм агач кисеп салынган юлларны, һәм шулай ук киптерүче челтәргә, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агымнарын, чишмәләргә, елгаларны саклау мөһим;

г) өемнәргә (кисеп ташланган һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) һәм кисеп ташланган асылынып төшкән агачларны калдыру, саклап калынырга тиешле яшь агачны зарарлау яисә бетерү тыела.

д) чик, квартал, диләнке һәм башка баганаларны һәм агачлардагы һәм агач төпләрендәгә билгеләргә, ярлыктарны һәм номерларны бетерү яисә зарарлау тыела;

е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенәң Үзагач эзерләү кагыйдәләргә һәм урман законнары нигезендә сакланарга тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирү чыганактарын һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;

ж) рөхсәт ителгән вакыты (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) тәмамланганнан соң үзагач эзерләү, һәм шулай ук файдалану хокукы туктатылганнан соң яисә тәмамланганнан соң үзагач эзерләү рөхсәт ителми;

з) билгеләнгән вакытка (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) үзагачны алып чыкмыйча диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;

и) диләнке эшләп чыгаруның технологик картасында каралмаган урыннарда үзагач чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;

к) диләнке чистарту буенча эшләргә үтәмәү яисә үз вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;

л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү майданнарыннан кала туфрактарның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми;

Үзагач эзерләгәндә Россия Федерациясә Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләргә сакланарга тиешле.

Исемлегә "Үзагачын эзерләү тыелган агачларның һәм куаклыктарның төрләргә (токымнары) исемлеген раслау турында" 05.12.2011 ел, №513 Рослесхоз

боерыгы белән расланган агач һәм куаклыктар төрлөрөннән (токимнарыннан) үзагач эзерләү рөхсәт ителми.

Урманнарның биотөрлелеген арттыру максатларында үзагач эзерләгәндә диләнкеләрдә теләсә кайсы яруста аерым кыйммәтле һәм алар төркемендәге агачлар (карт агачлар, куышлы, кош оялары булган, һәм шулай ук оя кору һәм вак жанварларга качу урыны һ.б. өчен яраклы агачлар) сакланьрга мөмкин.

Үзагач эзерләү максатларында урман кишәрлеге майданының кисү өчен билгеләнгән өлеше (алга таба – диләнке) аерып алына, һәм шулай ук урман утыртмаларының сан һәм сыйфат сыйфатламалары һәм эзерләүгә тиешле үзагачның күләмен билгеләүче таксация ясала. Диләнкеләрне аерып алганда жирлектә диләнкеләрнең чикләре билгеләнә һәм тамгалана, сайланма кисүләрдә киселергә тиешле агачлар билгеләнә.

Диләнкене аерып алу һәм таксацияләү түбәндәгеләр тарафыннан башкарыла:

– урман кишәрлекләре арендасы килешүләре нигезендә үзагач эзерләүче гражданныр һәм юридик затлар;

– аларга даими (озак вакытлы) файдалануга тапшырылган урман кишәрлекләрендә үзагач эзерләүче федераль дәүләт учреждениеләре;

– Россия Федерациясе Урман кодексының 82-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре кысаларында дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, урман утыртмаларын сату-алу килешүләре нигезендә үзагач эзерләү өчен гражданныр һәм юридик затлар.

Кисүләрнең төрле формаларында диләнкеләрне аерып алу урман кварталы кысаларында, кагыйдә буларак, карсыз чорда башкарыла. Урмантаксация бүлендекләре тулысынча кисүгә юнәлдерелә, әгәр дә аларның майданы Үзагач эзерләү кагыйдәләрендә билгеләнгән диләнкеләрнең чик күләмнәрен артып китмәсә.

Эксплуатация урманнарындагы өлгергән, картайган урман утыртмаларын кискәндә диләнкегә урман таксациясе бүлемтекләре кысаларында гомуми майданы 3 гектардан артып китмәүче өлгергән һәм картайган урман бүлендекләре дә кертелергә мөмкин.

Урман кварталында кисүгә өлгергән урман утыртмаларын бер үк вакытта берничә катнаш урман таксацияләү бүлемтеге бирелергә мөмкин, әмма аларның суммар майданы, урман утыртмаларының иң күп токымы өчен билгеләнгән диләнке зурлыгыннан артмаска тиеш.

Урман үсентеләрен кисүләр сайланма кисүләр яки тоташ кисүләр рәвешендә башкарыла.

Сайланма кисүләр тиешле жирләрдә яисә жир кишәрлекләрендә агачларның һәм куакларның бер өлешен кисүдән гыйбарәт (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 2 өлеше).

Аерым агачлар һәм куаклар яисә агачларның һәм куакларның төркемнәре урманнарны торгызу өчен саклап калдырылып, тиешле жирләрдә яисә жир кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кисү тоташ кисүләр дип атала (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 3 өлеше)

Үзагач эзерләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә тоташ кисүләр әлеге урман кишәрлекләрендә урманнарны торгызу шарты белән генә рөхсәт ителә (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 5 өлеше).

Киселүче агачларның холкына һәм кисүләрнең технологиясенә карап, Урманчылыкта өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең түбәндәге төрләрә башкарылырга мөмкин: ирекле-сайланма, төркемле-сайланма, төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр), полоса аша эзлекле, озаклап-эзлекле кисүләр.

Ирекле-сайланма кисүләрдә майдан буйлап тигез рәвештә беренче чиратта зарарланган, картайган, акрын үсүче өлгергән агачлар киселә, әмма бу чакта агач токымнарын торгызу тәмин ителергә, урманның яклау һәм мохит барлыкка китерү сыйфатлары сакланьрга тиеш. Әлеге кисүләрдән соң аяк өсли агачларның тулылыгы 0,5 түбәнрәк булмаска тиеш.

Төркемле-сайланма кисүләр төркемле-төрле яшьтә булган урман утыртмаларына карата башкарыла, аларда картайган һәм өлгергән агачлар, урман диләнкесендә урнашуларына карап, төркем-төркем киселә. Киселүче төркемнәрнең майданы 0,01дән 0,5 гектарга кадәр тәшкил итә.

Тигез-эзлекле кисүләрдә бер үк яшь классындагы аяк өсли агачлар диләнкедә икенче ярустагы урман утыртмаларын һәм шытып чыккан утыртмаларны кисү барышында башлангыч яисә юлдаш урманнарны торгызуны тәмин итеп, тигез генә сирәкләү юлы белән берничә мәртәбә башкарыла. Тигез-эзлекле кисүләр шулай ук яшәү көче басымчакланган шытып чыккан үсентеләре биек һәм уртача тулылыктагы, өлгерү дәрәжәсе төрле булган, агач токымнары белән барлыкка китерелгән аяк өсли агачларда, катнаш урман утыртмаларында (ылыслы-яфраклы, усаклы-каенлы һ.б.) башкарыла.

Кисүләрне беренче тапкыр башкарганда аяк өсли агачларның тулылыгы 0,5кә кадәр кими. Үсентеләр булмаганда яисә аларны барлыкка китерү өчен яшь үсентеләр житәрлек булмаганда, тиешле үсеш шартларында тигез-эзлекле кисүләр вакытында урманны торгызуга ярдәм чаралары башкарыла.

Оя-оя үсентеләр булган урыннарда ике яшь классы дэвамьнда шытып чыгучы агачлар төркем-төркем (чокыр-чокыр) берничә мәртәбә киселә (шулай ук аларның тагын шытып чыгулары тәмин ителә) торган төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр) кисүләрдә бер үк яшьтәге урман утыртмаларында яшь үсентеләр төркемләп урнаштырыла. Өлгергән агачларны кисү эзлекле итеп, 30-40 ел дэвамьнда оя-оя үсентеләр булган урыннарда 0,01дән алып 1,0 гектарга кадәрге майданнарда (чокырларда) 3-5 тапкыр башкарыла.

Озаклап-эзлекле итеп кисүләр, әлеге шартларда тотрыклы булып кала торган, өлгереп житмэгән, эксплуатация күләмнәренә житкән агачлар өлешен икенче алымга калдырып, ике тапкырда төрле яшьтәге урман утыртмаларында башкарыла. Беренче тапкырдан соң аерым тулылык куге төстәге ылыслы урманнарда 0,5 тән һәм ачык төстәге ылыслы урман утыртмаларында 0,4 тән ким булмаска тиеш. Кисү алымнарын кабатлау чоры - 30-40 елдан соң.

Полоса аша акрынлап кисүләрне уздырганда агач биеклегеннән артмаган киңлектәге билгеле бер тәртиптә чиратлаша торган полосаларда бер яшь классындагы агачлар дүрт тапкырда киселә, ә имәнлекләрдә - киләчәктә имәннең урман культураларын агачның икеләтелгән биеклегендә булдыру шарты белән киселә. Кисүнең мондый төре бер үк яшьтәге жилгә чыдам, яхшы дренажланган туфракта үсүче (беренче чиратта йомшак яфраклыларда, кыйммәтле токымнарның икенче ярусы һәм яшь үсентеләр булган) урман үсентеләренә карата башкарыла.

Полоса аша кисүләр кискән вакытта тотрыклылыгын югалтучы агачларга карата кулланылмый.

Тигез-эзлекле, төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр), кара полосалы эзлекле, озак итеп-эзлекле кисүләрнең соңгысы бары тик диләнкедә яшәргә яраклы, урман утыртмаларын формалаштыруны тәмин итә алырдай йомык яшь урманны формалаштырганнан соң гына башкарыла.

Кисү башкарылган урыннарны кисенте калдыкларыннан чистарту үзгач эзерләү белән берлектә башкарыла.

2.2. Урманнардан чәер эзерләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнарны чәер эзерләү өчен файдалану РФ УК 31 статьясы һәм “Чәер эзерләү кагыйдәләрен раслау турында” 24.01.2012 ел, № 23 Рослесхоз боерыгы белән регламентлана.

Саба урманчылыгында урман утыртмаларына кирт салу планлаштырылмаган.

2.3. Урманнардан агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнарны агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану РФ УК 32 ст. һәм "Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, №512 Рослесхоз боерыгы, "Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында" 22.05.2008 ел, №22-ТРЗ Татарстан Республикасы Законы белән регламентлана.

Агач булмаган урман ресурсларына түмәрләр, каен тузы, агач һәм куак кайрылары, чыбык-чабык, ботаказык, чыршы, ак чыршы, нарат ботаклары, чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәме өчен башка ылыслы агач токымнары, мүк, урман түшәмәсе, камыш, кыяклылар һәм шуңа охшаш урман ресурслары керә.

Алда китерелгән исемлектә агач булмаган төп урман ресурслары китерелгән, алар карала торган урманнардан файдалану төрен башкарганга табыла, ләкин тулы исемлек булып саналмый.

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу тиешле урман ресурсларын урманнан алу, саклау һәм чыгу белән бәйле эшмәкәрлек эшчәнлегеннән гыйбарәт.

“Эзерләү” термины турыдан-туры урман утыртмаларыннан алынган агач булмаган урман ресурсларына (түмәрләр, кайры, каен тузы, чыбык-чабык, яңа ел чыршылары, себеркеләр, ботаказык, чыршы, пихта, нарат ботаклары, башка ботаклар һәм башка агач яшеллеге) карата кулланыла.

“Жыю” термины урман утыртмаларына кагылмый торган агач булмаган урман ресурсларына (мүк, урман түшәмәсе, камыш, шикәр камышы) карата кулланыла.

Гражданнар тарафыннан шәхси ихтыяжлары өчен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу РФ Урман кодексының 33 статьясы нигезендә башкарыла.

Урманнардан агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу өчен рөхсәтле файдалану вакытлары урман кишәрлеге арендасы килешүендә билгеләнә.

2.3.1. Урманнардан агач булмаган урман ресурсларын аларның төрләре буенча эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалануның нормативлары (ел саен мөмкин булган күләмнәре) һәм параметрлары

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу буенча урманнардан рөхсәтле файдалануның ел саен мөмкин булган күләмнәре 2.3.1.1 таблицада китерелгән.

2.3.1.1 таблица

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү буенча урманнардан рөхсәтле файдалану параметрлары

№ п/п	Агач булмаган урман ресурсы төре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган эзерлек күләме
1	2	3	4
1.	Каен тузы	т	20
2.	Агачларның кайрысы, мунчала	т	5
3.	Озын корыган ботак	т	100
4.	Ботак азык	т	100
5.	Чыршы һәм нарат ботаклары	т	Чыршылы - 200/ наратлы - 50
6.	Чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токым агачлары	мең данә	5
7.	Мунчала	т	0,4

Агач булмаган урман ресурсларының классификациясе 3 төркемгә бүлгәләнә, алар барлыкка килү (эзерләү) урыны, ресурсны исәпкә алу (бәяләү) ысулы, файдалану холкы белән аерылалар (2.3.1.2 таблица).

2.3.1.2 таблица

Агач булмаган урман ресурсларының классификациясе

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмә, ГОСТ, ОСТ, ТУ
1	2
Агач биомассасы компонентлары (диләнке калдыклары)	
Калын ботаклар	Агач нигезендә 3 см артык юанлыктагы кәүсәдән чыгучы агачланган ян үсентеләр, ГОСТ 17462-84
Нечкә ботаклар	Агач нигезендә 3 см һәм аннан азрак юанлыктагы агач ботакларыннан чыгучы агачланмаган ян үсентеләр, ГОСТ 17462-84
Агачларның яшел өлеше	Ылыслар, яфрактар, бөреләр һәм агач-куак үсемләренең агачланмаган үрентеләре, түбәндәгеләрдән гайре: эт шомырты, агулы сумаха, бүре жиләге, кара аю баланы, еламсар тал, чикләвек, бук, кабар агачы, имән, чикләвек куагы - нигезендә 1 см кимрәк юанлыкта, ГОСТ 21769-84
Чыршы, каен, юкә, башка токым	Үзагачны каплаучы кәүсәнең, калын ботакларның, нечкә ботакларның тышкы өлеше, ГОСТ 17462-84

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмә, ГОСТ, ОСТ, ТУ
1	2
кайрылары	
Нарат, башка токымнарның түмәр узагачы	Сәнэгать эшкәртүе һәм ягулык рәвешендә куллану өчен билгеләнгән агачның тамыр өлеше һәм тамырлары, ГОСТ 17462-84.
Озын корыган ботак	Агачларның 4 см кадәрге юанлыктагы нечкә кәүсәләре, ТУ 463-8-766-79.
Урманнардан исән чакта файдалану ресурслары	
Чәер	Сумалалы матдә, ылыслы агачларны жәрәхәтлөгәндә бүленеп чыга, ОСТ 13-428-82
Баррас	Куеланган (каткан) чәер - түбән бонитетлы нарат утыртмаларын киртлөгәндә бүленеп чыгуы төп продукт, ОСТ 13-197-84
Чыршы чәере	Ябышучан (уалучан) чыршы чәере, кәүсәләр зарарланганда бүленеп чыга, ТУ 13-284-80
Башка урман ресурслары	
Тал һәм башка токым үсентеләре	Жиһаз үрү, эзерләү өчен (ТУ56-44-86), дуплау матдәләрен (ГОСТ 6663-74) эзерләү өчен кулланылуы агач-куак токымнары үсентеләре һ.б.ш.
Яңа ел чыршылары	ТУ 56 РСФСР 41-81

Чыгарылган узагачның 1000 м³ карата агач булмаган урман ресурсларынан беренчел алынган продукцияне хисаплау мисалы 2.3.1.3 таблицада китерелгән.

2.3.1.3 таблица

Алып чыгылган узагачның 1000 м³ алынган агач булмаган беренчел продукция (хисаплау мисалы)

Агач булмаган урман ресурслары	Табиғый чагылыштагы нормативлар, м ³		Беренчел продукция	Продукция берәмле генә карата чимал тотылу нормасы	Ресурслардан табиғый чагылыштагы продукциянең чагыштырмача күләме, %	
	калдыклар барлыкка килүдән (потенциаль ресурслар)	кулланырга яраклы (икътисади яктан мөмкин булган ресурслар)			потенциаль	икътисади яктан мөмкин булган
1	2	3	4	5	6	7
Калын ботаклар	110	24	Технологик чимал, м ³	1,3	84,6	18,5
Нечкә ботаклар	90	20	Агач яшеллеге, т	2,7-3,3	30,0	6,7
Кайры	100	70	Дуплау кайрысы, т	2,1-3,6	39,2	24,8
Агач төпләре	30	15	Нарат агачы төбе, т	5,4	5,6	2,8
Озын	110	77	Төрле токымлы	1,1	100,0	70,0

Агач булмаган урман ресурслары	Табигый чагылыштагы нормативлар, м3		Беренчел продукция	Продукция берэмлегенә карата чимал тотылу нормасы	Ресурслардан табигый чагылыштагы продукциянең чагыштырмача күләме, %	
	калдыклар барлыкка килүдән (потенциаль ресурслар)	кулланырга яраклы (икътисади яктан мөмкин булган ресурслар)			потенциаль	икътисади яктан мөмкин булган
корыган ботак			һәм озынлыктагы корыган ботаклар, м3			

Техник яшеллек – агачның яшел өлешенең эшкәртү өчен кулланылуы масса өлеше. Агач яшеллегенең гомуми массасыннан наратта ул 35%, чыршыда – 50%, каенда – 20 % тәшкил итә.

Ылыслы яшеллек запасларын билгеләү

Агач яшеллеген эзерләү агачларны кисү нәтижәсендә аударылган барлык яшь төркемнәрендәге утыртмалар буенча башкарыла. Агач яшеллеген диаметры ($d=1,3$ м) кимендә 18 см булган үсеп утыручы өлгергән өлешеннән агач кәүсәсенең 30% озынлыгында нәзек ботакларын кисеп алу юлы белән эзерләү рөхсәт ителә.

Агач (техник) яшеллеге запасларын билгеләүне региональ норматив-белешмә таблицасын кулланып башкаралар.

1 гектардагы техник яшеллек запасын билгеләү өчен элге утыртманың 1 гектарга карата агачларының уртача санын һәм аларның юанлык баскычлары буенча урнашуын белергә кирәк. Әгәр дә андый белешмәләр булмаса, 0,5 гектар күләмендә кулланып карау майданнарын ясарга кирәк һәм, агачларны санап, 1 гектар буенча һәр юанлык баскычындагы агачларның уртача санын ачыкларга. Килеп чыккан санга бер агачтан чыккан техник яшеллекне тапкырлап, 1 гектар буенча запасны ачыкыйлар, ә аннан соң чимал базасының барлык майданы буенча ресурсларын да. Хисап эшләрен алып барганда шулай ук 1 м3 карата билгеле агач токомының кәүсә массасыннан чыгуы уртача техник яшеллекне дә исәпкә алырга мөмкин.

Кабык, ылыслар, үзагачлар, органик булмаган һәм органик агач яшеллеге кушылмалары ГОСТ 21769-84 таләпләренә туры килергә тиеш.

Азык максатларында агач яшеллеген эзерләгәндә эт шомыртын, бүре жиләген, аю баланын, еламсар таллыкны, кабар агачын, имәнне кулланы тыела.

Агач булмаган урман ресурсларын саклау һәм яңадан үстерү.

Комплекслы система түбәндәге чараларны үз эченә ала:

тикшерү – чимал запасын исәпкә алу һәм әһәмиятле булган дару үләннәре төрләренең төп массаларын карталау;

оештыру – чималның чикләнгән таралыштагы һәм зур булмаган запаслы төрләре өчен беренче чираттагы күләмнәрен һәм эзерлек районнарын билгеләү;

административ – сирәк очрый торган дару үләннәре төрләре өчен тыюлыклар оештыру һәм жыюны чикләү;

тәрбияви – дару үләннәренә эһәмияте, дару үләннәрен саклау кирәклеген турында аңлату эшләре;

культивация – эһәмиятле чимал төрләрен культувацияләү;

техник – эзерлек эшләрен рациональ башкару, чимал жыю өчен билгеләнгән вакытларны һәм ысулларны саклау, яшь нөсхәләрен чыганаclarын һәм жир өсте өлешен калдыру һ.б.

2.4. Урманнарда азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен урманнарда файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 34, 35 статьялары, 05.12.2011 ел, №511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу кагыйдәләре, "Татарстан Республикасында урманнарда файдалану турында" 22.05.2008 ел, №22-ТРЗ Татарстан Республикасы Законы белән регламентлана.

Азык-төлек урман ресурсларына кыргый үсүче жимешләр, жыләкләр, чикләвекләр, гөмбәләр, орлыклар, каен суты һәм башка урман ресурслары керә.

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу гражданныр, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, һәм шулай ук гражданныр тарафыннан – шәхси кирәк-яраклары өчен башкарыла.

Эшкүарлык эшчәнлеген максатларында азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу урман кишәрлеген арендасы килешүенә нигезендә башкарыла.

Үз ихтыяжлары өчен азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыю ирекле һәм бушлай башкарыла.

Аларның чикләрендә урманнарда азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу рөхсәт ителгән кварталлар исемлеген 1.2 таблицада күрсәтелгән.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, "Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында" 08.01.1998 ел, № 3-ФЗ Федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган кыргый үсүче үләннәрен һәм гөмбәләрен эзерләү һәм жыю тыела.

2.4.1. Урманнарда азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен аларның төрләрен буенча эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалануның нормативлары (ел саен мөмкин булган күләмнәрен) һәм параметрлары

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыю буенча урманнарда рөхсәтле файдалану буенча ел саен мөмкин булган күләмнәр 2.4.1 таблицада китерелгән.

**Азык-төлөк урман ресурстарын эзерлэгэндэ һәм дару үләннәрен жыеп
алганда урманнардан файдалану параметрлары**

№ п/п	Азык-төлөк урман ресурстары, дару үләннәре төрө	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган эзерлек күләме
1	2	3	4
Азык-төлөк ресурстары			
1.	Жиләкләр: нарат жиләге	т	-
	мүк жиләге	т	-
	күк жиләк	т	-
	кура жиләге	т	0,1
	жир жиләге	т	0,1
	кара жиләк	т	-
	кызыл бөрлегән	т	-
	миләш, шомырт	т	0,1
	Жәмгысе	т	0,3
2.	Гөмбәләр: ак	т	1
	майлы	т	30
	ал гөмбә	т	50
	кызыл гөмбә	т	10
	каен гөмбәсе	т	40
	гөреждә	т	10
	этәч гөмбәсе	т	1
	баллы гөмбә	т	50
	Жәмгысе	т	192
3.	Агач сутлары: каен	т	500
Дару чималы			
4.	Сары мәтрүшкә, ике өйле кычыткан, ландыш, аю табаны, дару ромашкасы, акбаш, эт тигәнәге, канлы үлән, песи үләнә, сәдәп гөле, лапчатка, үги ана яфрагы, кыр наратбашы һ.б.	т	0,1 (коры көе)
5.	Ку гөмбәсе	т	0,1

Жиләкләрнең, гөмбәләрнең һәм дару чималларының 60 % уңышы жирле халык тарафыннан үзләштерелә.

2.4.2. Эзерләү һәм жыеп алу вакытлары.

Кыргый үсүче жимешләрне һәм жиләкләрне эзерләү катгый рәвештә билгеләнгән вакытларда башкарыла. Кыргый үсүче жимешләрне һәм жиләкләрне эзерләү вакытлары уңышның массачыл өлгерү вакыты житүгә бәйле.

Жимеш бирүче ботакларны һәм агачларны жимеш эзерләү өчен кисү тыела.

Чикләвекләр эзерләү. Чикләвекләрне эзерләү вакытлары аренда килешүендә күрсәтелә. Урман кишәрлекләре чикләвек эзерләү өчен арендага бирелгән затлар чикләвек бирүче утыртмаларның саклыгын тәэмин итә.

Чикләвекләрне эзерлэгэндә агачларны һәм куакларны кисү, һәм шулай ук агачларны һәм куакларны зарарлый торган ысулларны куллану тыела.

Гөмбэләрне эзерләү аларның ресурсларын саклауны тәэмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш.

Гөмбэләрне гөмбәлеге белән өзеп алу, гөмбэләрне жыеп алганда мүкне һәм урман түшәмәсен әйләндерү, һәм шулай ук картайган гөмбэләрне юк итү тыела.

Гөмбэләрнең иң киң таралган төрләре, жыеп алу вакыты һәм урыннары 2.4.2.1 таблицада күрсәтелгән.

2.4.2.1 таблица

Гөмбэләрнең иң киң таралган төрләре, жыеп алу вакыты һәм урыннары

Гөмбэләрнең атамалары	Жыеп алу вакыты	Жыеп алу урыны
1	2	3
Кәжә гөмбэләре	Апрель–май	Нарат урманнарында урман киселгән, янғын булган, комлы туфраклы урыннарда
Кәжә гөмбэләре	Апрель–май	Нарат һәм карагай урманнарында, куаклыкларда
Ак гөмбә	Июнь–сентябрь	Нарат, чыршы, каен һәм имән урманнарында
Сары гөмбә	Август–сентябрь	Сирәк шытып чыккан нарат һәм чыршы урманнарында
Ал гөмбә	Июнь–октябрь	Барлык урманнарда да, әмма иң күп очракта карагай урманнарында
Каен гөмбәсе	Июнь–октябрь	Каен булган бөтен жирдә үсә
Кызыл гөмбә	Июль–сентябрь	Яшь усаклыкларда һәм усак катнашмалы катнаш урманнарда
Майлы гөмбә	Июнь–октябрь	Наратлыкларда һәм вак яшь наратлыкларда (культураларда)
Моховик	Июнь–сентябрь	Нарат урманнарында нечкә торфлы-комлы туфракларда
Баллы гөмбә	Август–октябрь	Нарат һәм карагай токымлы, бигрәк тә зирек агачлары төпләрендә
Өтәч гөмбәсе	Июнь–сентябрь	Каен, ылыслы һәм катнаш урманнардагы дымлы урыннар
Валуй	Июль–октябрь	Барлык урманнарда да
Гөреждә	Июль–октябрь	Яфраклы һәм юкә һәм чикләвек куаклары булган катнаш урманнарда
Дунгыз гөмбә	Июнь–октябрь	Ылыслы һәм яфраклы урманнарда кырпуларда, юл буйларында, паркларда
Йөнтәс гөмбә	Июль–октябрь	Катнаш һәм каен урманнарында
Ачы гөмбә	Май–октябрь	Нарат урманнарында дымлы урыннарда
Шампиньон	Июль–сентябрь	Яшелчә, жиләк-жимеш бакчаларында, паркларда, болыннарда, көтүлекләрдә, чүплекләрдә

Дару үләннәрен эзерләү үсемлекләрнең һәм чимал запасының үз вакытында торгызылуын тәэмин итәрлек күләмнәрдә рөхсәт ителә.

Бер үк аланда (урман жирендә) дару үләннәре чималын кабат жыю бары тик конкрет үсемлек төренең чимал запасы тулысынча торгызылганнан соң гына рөхсәт ителә.

Дару үләннәренең кайсы да булса төре өчен кабат эзерләү вакытлары турында белешмә булмаганда түбәндәгеләргә таянып эш итәргә мөмкин:

– берьяллык үләннәрнең чәчәк өлешен, жир өстендәге органнарын ("үләннең") бер үк аланда эзерләү 2 елга бер башкарыла;

– күпьяллык үләннәрнең жир өсте органнарын ("үлән") – 4-6 елга бер тапкыр;

– дару үләннәренең күпчелек төрләренең жир өсте органнарын – 15-20 елга бер тапкырдан да ешрак түгел.

Төп дару үләннәре, аларны эзерләү урыннары һәм вакытлары 2.4.2.2 таблицада күрсәтелгән.

2.4.2.2 таблица

Төп дару үләннәре

Үләннәрнең исеме	Эзерләнә торган өлешләре	Эзерләү вакыты, ай	Эзерләү урыны
1	2	3	4
Сазанак	Өске яшь ботаклары яфраклары һәм жимешләре белән бергә	Август-сентябрь	Нарат утыртмалары каплаган дымлы һәм юеш урыннарда
Еламсар каен	Бөреләре	Март-апрель	утыртма буенча
Ком меньяфрагы	Чәчәкләре	Июль-август	Болын кырыйлары, калку урыннар, ярлар, коры мүклекләр һәм ак мүклекләр һәм коры наратлыклар
Жете кызыл дүләнә	Чәчәкләре һәм жимешләре	Май, август-сентябрь	утыртма буенча
Гади нарат жиләге	Яфраклары	Апрель-май	Нарат жиләге наратлыклары
Дару үләнә булган песи үләнә	Тамырлары	Апрель, сентябрь-октябрь	Нарат жиләге аланнары
Өчьяфрак	Яфраклары	Май-август	Урман авызлары, болыннар, печәнлекләр, түбән урыннар, дымлы урыннар
Елан үләнә	Тамыры	Май-сентябрь	Урман авызлары, болыннар, печәнлекләр, түбән урыннар, дымлы урыннар
Борычлы тау үләнә	Жир өстендәге өлеше	Июль-сентябрь	Юеш һәм дымлы каен утыртмалары, түбәнлектәге сазлык, сазланган печәнлекләре
Язгы утчәчәк	Жир өстендәге өлеше	Май-сентябрь	Дымлы сирәкләнгән утыртмалар, үзәннәрдәге болыннар
Биек сары чәчәк	Тамырлары	Май, сентябрь	Дымлы урман авызлары, үзәннәр, аланнар
Дарулык кандала	Чәчәк ату чорында өске өлеше	Июнь-июль	Коры болыннар, көтүлекләр, ярлар
Гади имән	Кайры	Апрель-июль	утыртма буенча
Дарулык сыбызгы үлән	Чәчәк атмаучы нөсхәләренең тамырлары	Апрель, сентябрь-октябрь	Үзәннәр, елга буйларындагы утыртмалар

Үләннәрнең исеме	Өзәрләнә торган өлешләре	Өзәрләү вақыты, ай	Өзәрләү урыны
1	2	3	4
Гади мәтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачыклыклар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Эт шомырты	Жимешләре	Август-сентябрь	Ачыклыклар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Тишек яфраклы сары мәтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачыклыклар, печәнлекләр Урман ачыклыклары һәм болыннар
Ак алтынбаш	Үләне	Июль-август	Ачыклыклар, печәнлекләр Урман ачыклыклары һәм болыннар
Гади балан	Кайрысы, жимешләре	Август-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Икеөйле кычыткан	Яфраклары	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, бушлыклар, дымлы һәм юеш урыннарда сирәкләнгән урманнар
Дарулык кан үләне	Тамырлары	Август-сентябрь	Үзәннәрдәге сирәкләнгән урыннар, болыннар
Зирексыман эт шомырты	Кайры	Март-май	Елга буйларындагы һәм ярлардагы яфраклы урманнар
Сары эт шомырты	Тамыры	Май-октябрь	Сулыклар
Май ландышы	Чәчәк ату чорында үләне	Май-июнь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Калган	Тамыры	Апрель, сентябрь-октябрь	Яфраклы урманнар, ачыклыклар
Вак яфраклы юкә	Чәчәкләре	Июнь-июль	утыртма буенча
Үги ана яфрагы	Яфраклары	Май-июль	Сазланган печәнлекләр
Гади кура	Жимешләре	Июль-август	Киселгән урыннар, сирәкләнгән утыртмалар
Гади артыш	Күркә-жиләкләре	Сентябрь-октябрь	Ылыслы утыртмалары куаклыкларында
Дару тузганагы	Тамырлары	Май-октябрь	Печәнлекләр, көтүлекләр, ташландык урыннар, ачыклыклар
Соры зирек	Жимешләре	Август-октябрь	Елга буйларындагы утыртмалар
Гади гөлбадран	Чәчәкләре	Июль-сентябрь	Сирәкләнгән үләнсыман наратлыклар, ачыклыклар, болыннар
Зур көтүче яфрагы	Яфраклары	Июль-сентябрь	Юл буйлары, аланнар, болыннар
Ачы әрем	Чәчк атучы өске өлешләре, яфраклары	Июнь-август	Тик яткан урыннар, юллар, ташландык урыннар
Суқыр кычыткан	Үләне	Июнь-август	Юл, яр буйларында, ташландык урыннарда
Гади миләш	Жимешләре	Сентябрь-октябрь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Кара карлыган	Жимешләре, яфраклары	Май-август	Елга үзәннәре
Гади нарат	Бөреләре, ылыслары	Май-октябрь	Ылыслы диләнкеләр

Үләннәрнең исеме	Әзерләнә торган өлешләре	Әзерләү вақыты, ай	Әзерләү урыны
1	2	3	4
Коры үлән	Үләне	Июнь-август	Аланнар, ачыклыklar, сазлы болынар
Гади әнис	Жимешләре	Июль-август	Болынар, елга буйлары
Гади турак уты	Яфраклары	Май-сентябрь	Коры наратлыklar
Гади меңьяфрак	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Киселгән урыннар, аланнар, ачыклыklar, печәнлекләр
Өч чәчәкле миләүшә	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Урман авызлары, аланнар, урман юллары
Кыр наратбашы	Үләне	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Чага (каен гөмбәсе)	Өстенә үскән өлешләре	Гыйнвар-декабрь	Каен утыртмалары
Лобель аксыргагы	Тамырлары	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, түбәнлектәге көтүлекләр һәм печәнлекләр
Өч өлешле эт тигәнәге	Үләне	Май-сентябрь	Елгаларның дымлы ярлары, печәнлекләр
Гади шомырт	Жимешләре	Июль-сентябрь	Елга үзәннәре
Зур канлы үлән	Үләне	Май-август	Диләнкеләр, чүп үләне үскән урыннар
Коңгырт гөлжимеш	Жимешләре	Август-сентябрь	Сирәкләнгән урманнар, киселгән урыннар

2.4.3. Агач сутлары әзерләү

Каен суты әзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә 5 елдан да ким булмаган вақыт кала рөхсәт ителә.

Каен сутын әзерләү кисү өчен әзерләнгән агач үсентеләренә кисеп жибәрү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Кисеп жибәрү өчен тулылыгы 0,4 һәм бер гектарга кимендә 200 данә агачы булган, I-III бонитет класслы урманның сәламәт өлеше сайлап алына. Кисеп жибәргәндә күкрәк биеклегендә килеш агачның диаметры 20 см һәм аннан да күбрәк булырга тиеш.

Каналлар бораулауны агач тамыры башланган жиреннән 20-35 см биеклектә башкаралар. Агачта бер һәм аннан да күбрәк кисеп жибәрү ясалганда, сут бер кабул итү савытына агып төшәрлек итеп, алар кәүсәнең бер ягында 8-15 см аралыкта булырга тиеш.

Агач диаметрына карап, бораулана торган каналлар саны нормативлары 2.4.3.1 таблицада китерелә.

Агачларның кәүсә диаметрына карап бораулана торган каналлар саны нормативлары

Күкрәк биеклегендә агачның диаметры, см	Кирт салгандагы каналлар саны	Искәрмә
1	2	3
20-22	1	Түбәндәге йөкләнеш нормасы булганда 16 см диаметрлы агачларны кисеп жибәрү кисәргә бер ел кала рөхсәт ителә: 16-20 см - 1 канал 21-24 см - 2 канал 25 см һәм аннан артык - 3 канал
23-27	2	
28-32	3	
33 һәм аннан артык	3	

Кисеп жибәрү сезоны тәмамланганнан соң авыруларны булдырмый калу максатларында, тишекләр сагыз пастасы белән сылап куелырга яисә агач бөке белән ябылырга һәм вар, бакча замазкасы яисә известьлы балчык белән сылап куелырга тиеш.

Калган елларда каналлар беренче елгы кисеп жибәрү каналлары дәрәжәсендә 10 см интервал белән агач кәүсәсе әйләнәсенә теге яисә бу ягына таба бораулана.

Әзерләү үзгачның техник сыйфатларын саклап калырылык итеп гамәлгә ашырылырга тиеш.

2.4.4. Абага-кара абага әзерләү

Абаганың яшь ботакларын әзерләү аларның үсентеләренә зыян китермәслек алымнар белән гамәлгә ашырылырга тиеш. Абаганы тамыры белән йолкып алу, яфрактарына һәм тамыр үзәгенә зыян китерү тыела.

Кара абага абагасының очында өчтән артмаган, "өчәрләнгән" ачылмаган яфрагы булган китерелмәгән яшь ботагы ашарга яраклы дип санала.

Жыярга яраклы яшь ботакларының оптималь биеклегенә – әзерләү районына һәм үсү шартларына карап, 20-25 см дан 30-40 см га кадәр. Үрентеләрне нигез төбәндә ваклылар.

Урман абагасы чималын әзерләү бер үк кишәрлектә 3-4 ел буена алып барыла. Анары үсентеләр торгызылсын өчен тәнәфес ясарга кирәк: чималны бер мәртәбә жыйганда (сезонга) – 2-3 ел, ике мәртәбә – 3-4 ел.

2.4.5. Азык-төлек урман ресурстарын әзерләгәндә һәм дару үләннәрен жыеп алганда урманнарда файдалану вакытлары

Дәүләти яисә муниципаль милектәге урман кишәрлеген арендау шартнамәсе урманнарда азык-төлек урман ресурстарын әзерләү һәм дару үләннәре жыю өчен файдалану максатларында Россия Федерациясе Урман кодексының 72 статьясындагы 3 өлеше нигезендә ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә.

2.5. Урманнардан аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләре башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Аучылык хужалыгы урманнардан файдалану өлкәсенә кыргый хайваннарның популяцияләре белән рациональ идарә итү һәм, шул исәптән агачлыklarның яше товарлык үзагач әзерләү мөмкинлеген бирмәүче майданнардан ел саен продукция алу рәвешендә үз өлешен кертә.

Ау 2009 елның 24 июлендәге “Ау һәм аучылык ресурсларын саклау турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон чыгару актларына үзгәрешләр кертү хакында” 209-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – №209-ФЗ Федераль закон) нигезендә башкарыла.

Урманнардан аучылык хужалыгы алып бару һәм аулау өчен файдалану РФ Урман кодексының 25, 36 статьялары белән регламентлана.

Аучылык жирләренә чикләренә хокукый режимы аучылык хужалыгы өлкәсендәге эшчәнлек төрләрен башкаруны рөхсәт итә торган жирләренә үз эченә ала.

2.5.1. Биотехник чаралар үткәрүнең исемлеге һәм нормалары

Биотехник чараларның еллык күләмнәре 2.5.1.1 таблицада китерелә.

2.5.1.1 таблица

Аучылык хужалыгын алып барганда урманнардан файдалану параметрлары

№ п/п	Чараларның төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган күләм
1	2	3	4
1.	Куянар өчен ашату майданнарын булдыру	данә	200
2.	Поши өчен улак кору	данә	50
3.	б) пошилар, кыр кәжәләре, куянар өчен катырлар урнаштыру	данә/кг	200/1300
4.	Усакны, талны каеп чыгу	м3.	200
5.	Аучылык вышкаларын кору	данә	5
6.	Ашату өчен печән әзерләү	т	20
7.	Чуер ташлык кору	данә	100
8.	Кошлар өчен махсус урын кору	данә	100
9.	Кабан дунгызы өчен ашату кырлары булдыру	га	5
10.	Ауны чикли һәм тыя торган аншлаглар, күрсәтмәләр урнаштыру	данә	50

Урманчы 2.5.1.1 таблицада күрсәтелгән чараларны үтәү өчен башкаручылар билгели.

Урман хужалыгы һәм урманнардан файдалану чараларын проектлаганда саклау максатлары өчен өстәмә рәвештә түбәндәгеләр карала:

– махсус яклану кишәрлекләрен аеру өчен урман тавыгы гөлдәрәү урыннарын, сулыкларны, кондызлар күп яши торган урыннарны карталаштыру;

- көртлек һәм урман тавыгы гөлдерәү урыннарында урман культуралары житештерүдән баш тарту;
- жәнлекләр оя кора торган урыннарда һәм жәйге чорда яшь кыргый хайваннар туплану урыннарында эшләрне чикләү;
- агулы химикатлар һәм минераль ашламалар куллануны чикләү;
- кисүләрдән соң усак һәм башка токымнар шытып чыккан урыннарда 5-10 ел урман культуралары житештерүдән баш тарту.

2.5.2. Аучылык инфраструктурасын урнаштыру буенча рөхсәт ителгән объектлар исемлеге

Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

1) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән урман кишәрлегендә (алга таба – урман кишәрлеге) аучылык инфраструктурасы объектлары булдыру чараларын күрергә, шул исәптән:

а) законнардагы таләпләр нигезендә аучылык базасы, аучы йорты, егерьялар кордоннары һәм башка туктап тору пунктлары булдырырга;

б) көймәләр пристаньянары корырга;

в) кыргый хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токымнары этләре өчен питомниклар, ату вышкалары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары, өстәмә ашату корылмалары, печән чапкан урыннар, урман юллары, башка вакытлы корылмалар, төзелмәләр һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен төзекләндерү объектлары булдырырга;

г) законнардагы таләпләр нигезендә урман юллары һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле башка линияле объектлар булдырырга, аларны ремонтларга һәм реконструкцияләргә, транспорт чаралары туктап тору урыннарын билгеләргә һәм корырга;

2) агач-ботаклардан терлек азыгы (кайры, нәзек ботаклар, яшь ботаклар, кыйммәте аз булган агач һәм куак токымнары яфрактары) һәм аучылык ресурсларына кертелгән жәнлекләргә һәм кошларга ашату өчен печән эзерләргә;

3) гамәлгә ашыруы урман законнарына, аучылык һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендәге законнарда һәм (яисә) урман кишәрлеген арендау шартнамәсе шартларына һәм аучылык хужалыгы килешүләренә каршы килмәсә, бүтән хокуклардан файдаланырга.

Кыргый хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токым этләре өчен питомниклар, ату вышкалары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары кору – урман аланнарында, урман авызларында, янгыннан соң калган урман утыртылмаган урыннарда, буш урыннарда һәм агачлар һәм куаклар үсми торган урыннарда, ә өстәмә ашату урыннары асылда, түмәрләренә, жил аударган агачларны һәм урман туфрагын кулланып, гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Вакытлы корылмалар урман кишәрлеген файдалану вакытыннан артмаган сурокка урман үсентеләре булмаган яисә агачларның һәм куакларның кыйммәте аз булган токымнары үсә торган урыннарда корылырга мөмкин һәм, объектның

төрөн һәм аның хужасының атамасын күрсәтеп, аншлаглаар белән билгеләнергә тиеш.

2.6. Урманнардан авыл хужалыгын алып бару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Авыл хужалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану алар урнашкан жирләрнең билгеләнешенә бәйле рәвештә, урман фонды жирләрендә ул урман хужалыгы мәнфәгатләре туры килгәндә генә рөхсәт ителә һәм РФ УК 38 статьясы белән регламентлана, шул ук вакытта, авыл хужалыгы житештерүе дип авыл хужалыгы продукциясен, чималын һәм азык-төлек үстерү генә түгел, аны житештерү, эшкәртү буенча икътисадый эшчәнлек төрләре жыелмасы да санала. (“Авыл хужалыгын үстерү турында” 29.12.2006 ел, № 264-ФЗ ФЗ, 4 ст.).

Авыл хужалыгы житештерүенә гадәттә авыл хужалыгы чималын беренчел эшкәртү генә кертелә. Сәнәгать эшкәртүе авыл хужалыгы житештерүе дип саналмый.

Шул максатта РФ УК 38 статьясындагы 2 өлеше белән авыл хужалыгы алып бару өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә бары тик вакытлы корылмалар (умарталыклар, киртәләр, әвеслекләр һ.б.ш.) төзү генә рөхсәт ителә.

Өлеге норма авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кысаларында авыл хужалыгы продукциясен сәнәгать эшкәртүен гамәлгә ашырырга мөмкинлек бирми, еш кына хәтта беренчел эшкәртүгә дә.

Капиталь төзелеш объектларын төзүгә кирәк булганда авыл хужалыгы товар житештерүчесенә урманнардан авыл хужалыгы максатлары өчен файдалануына түгел, урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану да таләп ителә (РФ УК 46 ст.).

Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдаланганда алынган продукция бер үк вакытта урман ресурсы булып та саналырга мөмкин.

Авыл хужалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану урманчылык территориясендә түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла:

– гражданныр, шул исәптән әйдәүче крестьян (фермер) хужалыклары, бакчачылык, яшелчәчелек, терлекчелек белән шөгыльләнүче шәхси ярдәмче хужалыклар;

– хужалык итүче ширкәтләр һәм жәмгыятьләр, житештерү кооперативлары, дәүләт һәм муниципаль унитар предприятиеләр, бүтән коммерция оешмалары;

– коммерцияле булмаган оешмалар, шул исәптән кулланучылар кооперативлары, дини оешмалар.

Гражданныр, юридик затлар авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануны урман кишәрлекләрен арендау шартнамәләре нигезендә гамәлгә ашыра. Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре “Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 05.12.2011 ел, № 509 Рослесхоз боерыгы белән билгеләнә.

Өлеге Кагыйдәләрдә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның теләсә кайсы төренә кагыла торган гомуми нигезләмәләр һәм

урманнарда алып барыла торган авыл хужалыгы эшчәнлегенә аерым төрләр билгеләүче махсус таләпләр бар.

Авыл хужалыгын алып бару урман парклары зоналарында, тыюлык урман кишәрлекләрендә тыела.

Печән чабу һәм умартачылык белән шөгыйльләндүдән гайре, су саклау зоналарында, яшел зоналарда, махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгын алып бару тыела.

2.6.1. Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнарда файдалану параметрлары

2.6.1 таблица

Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнарда рөхсәтле файдалану параметрлары

№ п/п	Файдалану төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган күләм
1	2	3	4
1.	Сөрүлекләр	га	39
2.	Печән чабу	га	558/391
3.	Көтү көтү		
	а) урманда	мең га/ баш	37,1/7420
	б) утлавыкларда	га/ баш	172/115
4.	Умартачылык		
	а) бал бирүчеләр:		
	- юкә	га	6705
	- үләннәр	га	1425
	б) бал продуктлылыгы, шул исәптән:		
	- юкә	кг/га	100
	- үләннәр	кг/га	50
	в) умарта оялары күләмен тәмин итү мөмкинлеге	күләме	1545

2.6.2. Авыл хужалыгы, печән чабу, авыл хужалыгы терлеген көтү, умартачылык мөмкин булган авыл хужалыгы жирләренә майданнары турында белешмәләр

Печән чабу

Печәнлекләргә классификацияләгәндә түбәндәгеләр билгеләнә: печәнлекләргә тиби (су баса торган, коры жирдәге, сазланган), табигиймы ул яисә яхшыртылганмы, агач-куаклар басып китү дәрәжәсе, печән эзерләүне кыенлаштыра торган факторлар, үләннең төп төрләре, аның каплап кителеш дәрәжәсе, куелыгы, уңышы, сыйфаты. Печәнлекләр майданының 20% агач-куаклар басып алган булса, ул агач-куак басып киткән дип санала, 20% артыгын түмгәкләр каплаган булса – түмгәкле дип, яхшыртылган печәнлекләр дип – табигий һәм чәчелгән үләннәр каплап алган булса, анда механика кертеп була.

Печән уңышын бәяләү: 10 ц/га һәм аннан да күбрәк – яхшы, 6-9 ц/га – уртача, 1-5 ц/га – начар.

Печән чабу жирләрен бәяләү

Печәнлекләр өчен түбәндәгеләр кулланыла:

- урман утыртылмаган диләнкеләр, ачыклыктар һәм урман жири капламаган һәм урман культуралары утыртып, урманнарны торгызу мөмкин булмаган жирләр;
- яхшыртуга мохтаж, печән чабу өчен яраклы жирләр;
- реконструкция өчен билгеләнмәгән кыйммәте аз булган урман утыртмалары кишәрлекләре.

2.6.2.1 таблица

Печән чабу жирләренең сыйфатламасы

Печән чабу тибы	Урнашкан урыны	Үлән капламы	Печән чабу тибының сыйфаты
1	2	3	4
Вакытлыча дымы артып киткән коры жирләр	Сизелер-сизелмәс субүлү урыннары	Карчыга үләне, тубылгы, гравилат, тузгак кылган, башаклы үлән, түмәрлек, эт үләне, бөтнек	Уртача
Коры үзәнлекле, үзәнле - ерганаклы	Кече елга үзәннәре, үлән баскан тар яр сөзәкләре һәм төбе тигез булмаган уйсулыклар	Тимофеевка, солыча, кылчыклы үлән, төлке койрыгы, бөтнек	Яхшы
Түбән уртача-артык дымланган	Киң үзән булдыручы түбәнлекләр	Бөртекелләр, башаклы үлән, кузаклылар	Уртача
Сазланган иңкүлекләр	Грунт сулары якин булган сазланган түбәнлекләр	Дым яратучы бөртекелләр, эре башаклы үлән	Начар

Урманнарны авыл хужалыгы терлекләрен көтү өчен файдалану

Терлек көтү жирләрен исәпкә алу

Терлекләрен көтү, махсус сакланылучы табигать территорияләрендә, су саклау зоналарында, яшел зоналарда урнашкан урманнарда, эрозиягә каршы урманнарда һәм МСК тыш, барлык урманнарда да рөхсәт ителә.

Терлек көтү түбәндәге урыннарда рөхсәт ителми:

- очларына терлек буге житмәслек булганчы (1.5-2.0 м) урман культуралары кишәрлекләрендә;
- урман орлыкларын үстерү, чыршы, тал, тирәк һәм чикләвек плантацияләрендә;
- табигый торгызуга ярдәм итү чаралары уздырыла торган кишәрлекләрдә;
- очларына терлек буге житмәслек булганчы (1.5-2.0 м.) яшь урман утыртмаларында;

– ылыслы һәм каты яфраклы токымнарны табигый торгызу өчен билгеләнгән, урман утыртмалары белән капланмаган жирләрдә;

– су һәм жир эрозиясе белән зарарлаган жирләрдә.

Авыл хужалыгы терлекләренең хужалары түбәндәгеләрне тиешле:

– урман культураларын, питомникларны, үзе шытып чыккан яшь урман үсентеләрен һәм башка кыйммәтле урман кишәрлекләрен зарарламас өчен киртәләп алырга;

– авыл хужалыгы терлекләрен көтүче тарафыннан көттерергә (коймалы көтүлекләрдән һәм бәйләп куюдан гайре).

Кәжә көтү авыл хужалыгы терлекләре хужалары киртәләгән урман кишәрлекләрендә һәм бәйләгән килеш кенә рөхсәт ителә.

Көтүлекләренең категорияләре һәм аларның азык продуктлылыгы

Көтүлекләренә төрләргә бүлгәндә проект капланышын, үләннең төп төрләрен, аның куелыгын, асылда нинди үләннәрдән торышын, аларның сыйфатын региональ шкалалар кулланып күрсәтәләр. Алар булмаганда түбәндәгеләрне кулланырга мөмкин:

– яхшы жирләр – яхшыртылган һәм су баса торган, кузаклы-бөртеклекләр өстенлек итә торган (60% һәм аннан да күбрәк) кишәрлекләр; үләннең проект капламы – 60% һәм аннан да күбрәк);

– начар жирләр – табигый һәм каты үләннәр басып алган (60% аннан да күбрәк) (эре башаклы үлән, камышлык, ситник); башка үләннәрнең проект капламы 50% кадәр.

2.6.2.2 таблица

1 баш терлеккә яқынча сезонлы көтү нормалары, га

0,5-0,6 тулылыктагы каен өстенлек итә торган яфраклы урманнар	2
0.0,5 тулылыктагы саф каенлыктар	1,5
Көтүлек өчен яраклы башка урман үсентеләре (1 баш мөгезле эре терлеккә яисә 7 сарыкка)	4-5
Куаклардан һәм шытып чыккан урман үсентеләре булмаган киселгән урыннарда	0,75

Умартачылык

Бал бирүче бал кортлары өчен азык сыйфатында агачлары, куаклары яисә үләнле-куаклы ярусы составында бал бирә торган үләннәре булган урман кишәрлекләре кулланыла.

Умарта оялары һәм умарталыктар урнаштыру өчен беренче чиратта урман авызлары, ачыклыктар һәм урман үсентеләре капламаган башка жирләр бирелә.

1000 артык төре булган күпсанлы чәчәк үсемлекләреннән бал кортлары чәчәк нектары һәм серкәсе жыя. Шуларның берсе – беренче дәрәжәдә бал бирүчеләр, башкалары – икенче дәрәжәдә бал бирүчеләр. Алга таба аеруча киң таралган бал бирүче үсемлекләр тасвирламасы китерелә (2.6.2.3 таблица).

Бал бирүче үсемлекләрнең бал продуктлылыгы

Бал бирүчеләр	Чәчәк атуның уртача вакытлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	башы (дата)	продуктлылыгы (көн)	
1	2	3	4
Үги ана яфрагы	12.04	30-60	П*
Чикләвек куагы	20.04	6-9	П*
Йолдыз чәчәк	20.04	30	П*
Кызыл тал	22,04	5-30	150
Баллыкый (даруханә)	23.04	30	П*
Кәжә талы	28.04	10	150
Бүре жиләге	30.04	15	П*
Үрмәләк үлән	апрель	90	П*
Үткен яфраклы чаган	08,05	7-10	200
Мурт тал	10.05	5-10	150
Ак тал	11.05	15-20	150
Карлыган	20.05	10-20	50-140
Шомырт	21.05	12	П*
Сукур кычыткан	24,05	45	100
Чия	23.05	10-12	30-40
Сары акация	25.05	10-14	350
Алмагач	26,05	10-12	20-30
Дүләнә	май	15	П*
Нарат жиләге	май	30	П*
Татар өрәңгесе	май	7-10	100
Миләш	май	10	30-40
Күгән	май	15	25
Зелпе	май	20	П*
Гади чамбыр	май-июнь	34	140
Кара жиләк	май-июнь	30	30
Кыр шалфейе	май-июнь	30-60	110
Мурт эт шомырты	06,06	14	35
Балан	11.06	30-45	П*
Урман курашы	15.06	25-40	60-100
Кырлыган	22,06	45-60	350-400
Киңяфраклы юкә	23.07	14	500-600
Ак ике еллык кандала үләнә	25.06	30	200-300
Жир жиләге	июнь	20	10
Тычкан борчагы	июнь-июль	30-40	180-370
Дару шалфейе	июнь-июль	47	117-133
Сары кандала үләнә	июнь-июль	30-40	150-200

Искәрмә. П* - табышны тотып торучы тип билгеләнгән.

2.6.2.4 таблица

**Юкә чәчәк атканда жыеп алырга мөмкин булган бал, кг/га (гомуми бал
продуктлылыгынан 30%)**

Яше, ел	I – II бонитет		III бонитет		IV – V бонитет	
	тулылыгы					
	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0
1	2	3	4	5	6	7
20	29	32	22	25	11	14
30	115	137	86	104	65	76
40	155	187	133	162	104	126
50	190	223	169	198	137	162
60	216	248	198	227	166	191
70	227	270	205	245	184	216
80	227	270	216	259	194	230
90	205	248	209	252	187	223
100	198	230	198	230	173	198
110	176	209	173	205	137	166
120	162	190	155	184	115	137
130	140	165	133	155	97	115
140	126	148	112	133	83	97
150	108	130	94	115	68	83

Башка токым утыртмаларындагы юкәлекләрнең һәм юкәнең бал продуктлылыгы 2.6.2.5 таблицада китерелә.

2.6.2.5 таблица

Нормаль юкәлекләрнең продуктлылыгы (Мурахтанов буенча)

Яше	Утыртмаларның тулылыгы		
	1,0 – 0,8	0,7 – 0,6	0,5 – 0,3
1	2	3	4
20	6.45	6.24	5.04
30	28.12	27.73	22.87
40	43.35	42.49	35.32
50	53.09	52.04	42.98
60	61.52	60.25	49.93
70	66.44	65.14	54.03
80	59.04	67.25	56.05
90	67.29	65.96	54.50
100	62.11	60.65	50.57
110	55.49	54.24	45.13
120	48.72	47.71	39.57
130	41.30	40.43	33.67
140	35.18	34.47	28.63
150	30.08	29.34	24.46

Төрле утыртмалар составындагы юкәнең бал продуктлылыгын хисаплау буенча түбәндәге формула тәкъдим ителә:

$$M = N \times 0.1K \times C \times S, \text{ биредә}$$

- М – кишәрлектә юкәнең бал продуктлылығы;
- N – 1 гектарга карата бал продуктлылығы (табл.);
- K – утыртма составындагы юкә коэффициенты;
- C – юкәнең чәчәк ату озынлығы, көннәр (14 көнгә тигез кабул ителә);
- S – бүлемтек мәйданы.

Гомуми мөмкин булган нектар запасын билгеләгәндә бал кортлары нектарның 30% гына жыйганнарын исәпкә алырга кирәк.

Тагын шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, районнардагы умарталыкларда нектар пробаларын алудан һәм үсемлекләренң һәм умартачылык жирләренң бал продуктлылығын билгеләүдән гыйбарәт булган бал продуктлылығын исәпләүләр – бик күп хезмәт таләп итә һәм бары тик фәнни хезмәткәрләр яисә шушы максатлар өчен әзерләнгән эзләү экспедицияләре белгечләре тарафыннан гына башкарылырга тиеш.

Авыл хужалыгы культураларын үстерү

Авыл хужалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен урманлык булмаган жирләр, шулай ук урман утыртылмаган диләнкеләр, ачыклыктар һәм урмансыз һәм аларда урманнарны торгызганчы билгеләнгән жирләр кулланыла.

Авыл хужалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен кулланыла торган урман кишәрлекләрендә химик һәм биологик препаратлар “Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында” 19.07.1997 ел, № 109-ФЗ Федераль закон нигезендә кулланыла.

Өлегә өлештә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның инде булган хокукый жайга салынышына авыл хужалыгы эшчәнлеген белән шөгылләнүче затларга түбәндәге бурычлар йөкләнү турындагы нормалар өстәлә:

- гражданның сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зарар китерүгә юл куймаска;
- урманнардан файдаланганда туфрак эрозиясен булдырмаска, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, һәм шулай ук су объектларына һәм башка табигый объектларга тискәре йогынтыны булдырмаска яисә чикләргә;

2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Саба урманчылыгы урманнары фәнни оешмалар, белем бирү оешмалары тарафыннан фәнни-тикшеренү, мәгариф эшчәнлеген башкару өчен файдаланылырга мөмкин.

Россия Федерациясе урман законнары нигезендә фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урман кишәрлекләре дөүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләнмәгән) файдалануга, башка фәнни оешмаларга, белем бирү оешмаларына арендага бирелә (РФ Урман кодексының 40 ст.).

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урманнардан рөхсәтле файдалану вакытлары әлеге Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу вакыты белән чикләнә.

2.8. Урманнардан рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

2.8.1. Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану нормативлары

Рекреация эшчәнлеген РФ УК белән кешеләрнең ялын, туризмны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыруга кагылышлы эшчәнлек буларак карала.

Урманнардан мондый файдалану (РФ УК 41 ст.) урман кишәрлекләре бирүне таләп итә, әмма урман ресурсларын жыймауны күз алдында тотып торган эшчәнлек төрөнә кертелә, бирелгән урман кишәрлекләрендә кирәкле урман инфраструктурасы, шул исәптән вакытлы корылмалар булдырыла, территория төзекләндерелә (РФ УК 41, 13 ст.).

Рекреация эшчәнлеген оештыру үзенчәлекләре 21.02.2012 ел, № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрендә бәян ителә.

Урманчылык урманнары ландшафтлар төркемнәре һәм типлары буенча түбәндәгечә бүленә, күрсәткечләр 2.8.1.1 таблицада китерелә.

2.8.1.1 таблица

Ландшафт төркемнәре һәм типлары

Төркемнәр	Типлар	Урман ябалдашының гомуми йомыклығы
1	2	3
Йомык	Горизонталь йомык агачлар	1,0-0,6
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган шытымнар һәм урманчык ярусын исәпкә алып, вертикаль йомылган агачлар	1,0-0,6
Ярымачык	Агачлар арасы тигез булган сирәкләнгән, 1,5 метрдан артыграк биеклектә булган сирәк шытымнарлы һәм урманчыклы яисә аларсыз урман	0,5-0,3
	Агачлар арасы тигез булган сирәкләнгән, 1,5 метрдан артыграк биеклектә булган сирәк шытымнарлы һәм урманчыклы яисә аларсыз урман	0,5-0,3 (төркемнәрдә - 0,7 - 0,6)
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган яшь агачлар	0,5-0,4
Ачык	Сирәклекләр, биеклегенә бәйсез рәвештә куаклар сирәк кенә шытып чыга башлаган берән-сәрән агачлары булган кишәрлекләр	0,2-0,1

Төркемнәр	Типлар	Урман ябалдашының гомуми йомыклығы
1	2	3
	Урман торгызылу яисә 1,5 метрга кадәрге биеклектәге куаклары булган кишәрлекләр (куелыгы нинди булуга карамастан)	
	Агач-куаклары булмаган кишәрлекләр	

Урманда рекреация эшчәнлеген башкару түбәндәгеләрнең санлы күрсәткечләре ярдәмендә бәяләнә:

- рекреация ягыннан файдалану ешлыгына;
- рекреация басымына, мөмкин булган рекреация басымына;
- объектның рекреация сыешлыгына.

Рекреация басымы билгеле бер вакыт эчендә (сәгать, көн, ай, сезон, ел) урманнарның бер берәмлек мәйданында (1 гектарда) ял итүче кешеләр саны белән билгеләнә.

Аерым урман кишәрлекләренә рекреация басымы бик зур була, бигрәк тә автомобиль юллары, бакчачылык ширкәтләре, ял йортлары һәм башка савыктыру учреждениеләре буендагы нарат-каен урманнарына. Рекреация басымының һәм тулаем шәһәр урманнарындагы һәм алар янәшәсендәге территорияләрдәге антропоген йогынтының төп төрләре түбәндәгеләр:

- шәһәр халкының кышын һәм жәен урманнарда йөрүләре;
- спорт белән шөгыйльләнүләр;
- урманнарда пикниклар;
- кыргый үсемлекләр (гөмбәләр һәм жиләкләр) әзерләү;
- кояшта кызынулар һәм су коенулар;
- турист походлары;
- пионер лагерьларында һәм ял йортларында сезонлы оештырылган ял;
- бакчачылык һәм яшелчәчелек белән шөгыйльләнү;
- сәнәгать һәм көнкүреш калдыклары чүплекләре;
- шәхси транспортның оештырылмаган туктап торулары.

Мөмкин булган рекреация басымы – шактый вакыт буена мондый йогынты нәтижәсендә урман биогеоценозларының үзлегеннән торгызылу үзенчәлекләреннән артып китмәгән басым. Ул гадәттә бик аз бозылуларга китерә һәм биогеоценозларының аерым элементларына сизелер-сизелмәс үзгәрешләр кертә, аның структур һәм функциональ тотрыклылыгын үзгәртми. Антропоген йогынты нәтижәләрен бетерү өчен максатлы урманчылык катышуы таләп ителми.

Урман үсентеләренә иң зур рекреацион басым елның жылы вакытына туры килә, гәрчә кайбер спорт төрләре кышын да гамәлгә ашырыла.

Түбәндә урман кишәрлекләрен, урман утыртмаларына мөмкин булган рекреация басымын бәяләү шкалалары һәм рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрен әзерләгәндә файдаланырга кирәк булган территорияне төзекләндерүнең якынча нормалары китерелә.

Урман тирэлегенің рекреация деградациясен бэялэу шкаласы

Кишэрлекнең сыйфатламасы	Рекреация деградациясе стадияләре
1	2
Урман тирэлеге бозылу күренешләре юк, агачлар һәм куаклар үсеше нормаль, аларда механик бозылулар юк; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) яшэрлек. Элеге урман төренэ хас мүк һәм үлэн капламы; аяк асты урман япмасы (сыгылмалы) бозылмаган. Рекреацияне жайга салу талэп ителми.	1
Урман тирэлеге сизелер-сизелмэс үзгэргэн һәм агачлар һәм куаклар үсеше начарайган, аларда берэн-сэрэн механик бозылулар бар; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) яшэрлек, уртача куелькта, 20%ка кадэр зарарланган һәм кипкэн нөсхэлэр бар. Мүк белэн проект капланышы – 20%ка кадэр, үлэн капламы – 50%ка кадэр (шулардан 1/10 – болын үсемлекләре); аяк асты урман япмасы берэз бозылган, туфрак һәм аяк асты урман япмасы тыгызланган; агачларның аерым тамырлары шэрэлэнгэн, туфракның 5%ка кадэр майданы минераль өлешенэ кадэр тапталган. Рекреация эшчэнлеген жайга салу талэп ителэ.	2
Урман тирэлеге шактый үзгэргэн һәм агачлар һәм куаклар үсеше зэгыйфьлэнгэн, кэүсэлэр 10% ка кадэр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм куаклары (бер үкяшьтәге) зэгыйфьлэнгэн, уртача куелькта яисэ сирэк, 21-50% зарарланган һәм зэгыйфьлэнгэн нөсхэлэр. Агач кэүсэлэре тирэсендэге мүклэр, аларның проект капламы 70-60% (шулардан 2/10 болын үсемлекләре, чүп үлэннэр калкый). Аяк асты урман япмасы тыгызланган, агачларның күп кенэ тамырлары шэрэлэнгэн, туфракның 6-40% майданы минераль өлешенэ кадэр тапталган. Рекреация эшчэнлеген актив жайга салу талэп ителэ.	3
Агач-болын тибындагы урман тирэлеге бик нык үзгэргэн, агачлар шактый зэгыйфьлэнгэн, кэүсэлэр 11-20% ка кадэр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм урманчык (төрле яшьтәге) яшэрлек түгел (башлыча яшеллэндерелгэн кишэрлекләрдэ), сирэк яисэ бөтенлэй юк, 50% артык зарарланган һәм зэгыйфьлэнгэн нөсхэлэр. Мүклэр бөтенлэй юк, проект үлэн капламы 59-40% (шул исэптэн 1/2 кадэр болын үсемлекләре һәм чүп үлэннэр). Агачларның күп тамырлары шэрэлэнгэн, ачык урыннарда аяк асты урман япмасы бөтенлэй юк, туфракның 41-60% майданы минераль өлешенэ кадэр тапталган. Рекреация эшчэнлеген катгый рэвештэ тыярга кирэк.	4
Урман тирэлеге деградациялэнгэн; агачлар бик сирэклэнгэн, болын тибында, агачлар бик зэгыйфьлэнгэн яисэ кибеп баралар, 20% артыгы механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм урманчык, мүклэр, аяк асты урман япмасы юк, проект үлэн капламы 10% кадэр (шул исэптэн 3/4 кадэр болын үсемлекләре һәм чүп үлэннэр), күп агачларның тамырлары шэрэлэнгэн һәм зарарланган. Туфракның 60% майданы минераль өлешенэ кадэр тапталган. Рекреация рөхсэт ителми.	5

Кишэрлеккэ санитар-гигиена бэялэмэсе шкаласы

Кишәрлекнең (бүлемтекнең) сыйфатламасы	Санитар-гигиена бәясенәң классы (балл)
1	2
Кишәрлек яхшы санитар хәлдә, һава чиста, яхшы аэрация, техноген шау-шулар, кан эчкәч бөжәкләр, үтәп чыкмаслык куелыклар юк. Хуш исләр, урман авазлары, матур төсләр бар.	1
Кишәрлек шактый яхшы санитар хәлдә, берәз гыначүпләнгән, берән-сәрән кипкән агачлар бар, һава берәз пычрак, техноген шау-шулар вакыт-вакыт була яисә бөтенләй юк.	2
Кишәрлек начар санитар хәлдә, черегән үзагач белән чүпләнгән. Чүпләрне ташлау урыннары, карьерлар һәм аермалар бар, һава бик нык пычранган (шул исәптән начар исләр килә). Жилле, бик күлгә урын, техноген шау-шулар югары дәрәжәдә, кан эчкәч бөжәкләр бик күп, артык дымлы, үтәп чыкмаслык куелыклар бар.	3

Искәрмә. Бәя кишәрлекне даими санитар тикшереп тору нәтижәсендә бирелә.

2.8.1.4 таблица

Үсентеләрнең биологик тотрыклылыгын бәяләү шкаласы

Тотрыклылык класслары	Агымдагы һәлак булу күләме һәм сыйфатламасы (кибеп баручы агачлар һәм яңа гына кипкәннәр)	Кибүнең гомуми күләме (2 һәм 3 төркем хәлендәге агачлар + чүпләнү)	Корткычлар һәм авырулар булу	Урман тирәлеге торышы
1	2	3	4	5
1 - тотрыклы	2%ка кадәр (1,3 м биеклектә диаметры уртачадан кимрәк булган агачлар хисабына)	5% кадәр	Юк яисә берән-сәрән	Жимерелмәгән
2 - тотрыклылыгы жимерелгән.	2 аннан да күбрәк мәртәбә табигый һәлак булудан артык булган (1,3 м биеклектә диаметры уртачага яқын булган агачлар хисабына)	6% - 40%	Киң таралган яисә саны күп булырга мөмкин	Кагыйдә буларак, бозылган, тулылыгы тигез түгел яисә түбән
Тотрыклылык класслары	Агымдагы һәлак булу күләме һәм сыйфатламасы (кибеп баручы агачлар һәм яңа гына кипкәннәр)	Кибүнең гомуми күләме (2 һәм 3 төркем хәлендәге агачлар + чүпләнү)	Корткычлар һәм авырулар булу	Урман тирәлеге торышы

Искәрмәләр:

Биологик тотрыклылыгы 2 классы булган агачларга сайлап алып кисү уздыралар, 3 – тоташ (башка хужалык күрсәтмәләре булмаганда).

2 һәм 3 класслы биологик тотрыклы урман үсентеләренең суммар мәйданы санитар хәле канәгатьләнерлек булмаган урман үсентеләре мәйданнарын тәшкил итә.

Үтеп керүчәнлек;

1 – яхшы;

2 – уртача;

3 – начар.

Күрүчәнлек:

1 – яхшы;

2 – уртача;

3 – начар.

2.8.1.5 таблица

Кишәрлеккә эстетик бәяләмә шкаласы

Класс	утыртма буенча	Ачык урыннар
1	2	3
1	Озын һәм киң ябалдашлы, сәламәт һәм матур куаклары һәм уртача куелыкта шытымнары булган I-II бонитет класслы ылыслы һәм яфраклы утыртмалар. Яхшы үтеп керүчәнлекләе, чүпләнмәгән кишәрлек	1,0 га кадәр мәйданы (ачыклыктар, аланнар), яхшы дренажланган әйбәт һәм коры туфрак; катлаулы, борылмалы чикләре булган 1 до 3га кадәр мәйданлы, яхшы билгеләнгән рельефлы, декоратив урман авызлары булган кишәрлекләр, берән-сәрән декоратив агачлары яисә формалашкан агач-куак төркемнәре; декоратив үсемлекләр белән әйләндереп алынган, ярлары күренеп торган зур булмаган матур сулыклары бар
2	Ябалдашларның уртача киңлеге һәм зурлыгында, куе яки жәберләнгән яшь үсентеләр һәм куаклыктар булганда составтан 5 берәмлек зирек һәм усак катнашмалы III бонитет классы утыртмалары. Кишәрлек өлешчә чүпләнгән (5 м3/га кадәр)	Чикләре конфигурациясе гади булган зур күләмле ачык пространстволар; аз декоративлы үсемлекләр белән әйләндереп алынган су пространстволары; агач үсми торган, куак басып алган кишәрлекләр
3	Зирек һәм усак, шулай ук IV-V бонитет класслы ылыслылар өстенлек иткән үсентеләр. Агачларның ябалдашлары начар үсеш алган. Чүпләнгәнлек һәм коры-сары 5 м3/га һәм аннан да югары	Урман утыртылмаган киселгән урыннар, сөрүлекләр, электрүткәргеч линияләр, хужалыктар, сазлыктар һәм башка ачык мәйданнар, декоративлыгы түбән булган сулыклар

Искәрмәләр:

Ачык ландшафтларны эстетик бәяләү түбәндәге күрсәткечләренә исәпкә алып уздырыла:

– урындагы торышы, туфрактагы дымлылык, үтеп йөрүчәнлек;

– кишәрлекнең зурлыгы һәм конфигурациясе;

– урман авызларының һәм ачык киңлекләр янәшәсендәге урыннарның гүзәллеге;

– агачларның һәм куакларның берән-сәрән яисә зур булмаган төркемнәре булу һәм аларны урнаштыру характеры;

- үлән һәм мүк капламының сыйфаты;
- сулыкларның күләме һәм конфигурациясе, ярларының һәм әйләнә-тирәсендәге үсемлекләрнең характеры, ял итүчеләрнең суга керә алуы, сулыкның санитар хәле һәм аны ял итү һәм коену өчен куллану мөмкинлеге.

2.8.1.6 таблица

**Агачлар торышы категорияләре шкаласы
(һәр агач саен инвентарьлаштыру өчен)**

Агачларның категорияләре	Төп билгеләре	Өстәмә билгеләре
1	2	3
ЫЛЫСЛЫ ТОКЫМНАР		
1 - зәгыйфьләнү билгеләреннән башка	Ылыслары яшел, ялтырап тора, ябалдашы куге, әлеге токым, шушы яшьтәгеләр, үсү шартлары һәм ел фасылы өчен агымдагы елда шытып чыкканнары өчен нормаль	
2 - зәгыйфьләнгән	Ылыслары еш кына ачык яшел, ябалдашы бик челтәрле түгел, шытып чыкканнары нормаль белән чагыштырганда яртылаш кимегән	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында урыны-урыны белән зараланулар булырга мөмкин
3 - бик каты зәгыйфьләнгән	Ылыслары ачык яшел яки сорырак тонык, челтәрле ябалдашлы, нормаль белән чагыштырганда шытып чыкканнары яртылаш кимегән	Кәүсәсендә, тамырларында һәм ябалдашында, ботакларында зараланулар булырга мөмкин, кәүсәләрендә яисә ботакларында корткычлар оялау сыйфатлары булырга мөмкин
4 - кибеп баручы	Ылыслары соры, сары яисә саргылт-яшел, ябалдашы шактый сирәкләнгән, агымдагы елда шытым юк диярлек яисә бөтенләй юк	Кәүсәсендә һәм башка өлешләрендә зараланулар алдагы категория белән чагыштырганда бик күп, кәүсәләрендә корткычлар оялау сыйфатлары (сагыз бүрәнкәләре, коңгырт он, кайрысында, кайры астында һәм үзагачында бөжәкләр) булырга мөмкин
5 - агымдагы елның коры-сарылары (яңа)	Агымдагы ел ылыслары, сары яисә коңгырт, ябалдашы бик нык сирәкләнгән, вак ботаклары бар әле, кайрысы сакланган яисә өлешчә коелган	Алдагы категория сыйфатлары; сезон азагында агачның бер өлешендә бөжәкләр очып чыга торган тишекләр пәйда булу мөмкин
6 - алдагы еллардан калган коры-сары (иске)	Ылыслары коелган яисә өлешчә сакланып калган, вак ботаклары, кагыйдә буларак, сынып беткән, кайрысы коелган	Кәүсәсендә һәм ботакларында бөжәкләр очып чыга торган тишекләр пәйда булган, кайрысы астында – бик күп коңгырт он һәм гөмбәчек
ЯФРАКЛЫ ТОКЫМНАР		
1 - зәгыйфьләнү билгеләреннән башка	Ылыслары яшел, ялтырап тора, ябалдашы куге, әлеге токым, шушы яшьтәгеләр, үсү шартлары һәм ел фасылы өчен агымдагы	

Агачларның категорияләре	Төп билгеләре	Өстәмә билгеләре
1	2	3
	елда шытып чыкканнары өчен нормаль	
2 - зәгыйфьләнгән (коры ябалдашлы 1/4 кадәр)	Яфраклары яшел; ябалдашы аз күләмдә челтәрле, үсентесе нормаль белән чагыштырганда зәгыйфьрәк булырга мөмкин, корыган ботаклар 1/4 кимрәк	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында урыны-урыны белән зараланулар, механик зарарланулар, берән-сәрән сулы шытымнар булырга мөмкин
3 - каты зәгыйфьләнгән (коры ябалдашлы 1/2 кадәр)	Яфраклары гадәттөгедән ваграк яисә ачыграк төстә, вакытыннан алда коела, ябалдашы сирәкләнгән, кипкән ботаклары 1/4дән 1/2 гә кадәр	Алдагы категория сыйфатлары күбрәк чагылыш тапкан; кәүсәләрендә яисә ботакларында корткычлар оялау сыйфатлары булырга мөмкин, суы агы һәм сулы шытымнар булырга мөмкин
4 – кибеп баручы, ябалдашларының 1/2еннән артыграгы кипкән	Яфраклары гадәттөгедән ваграк, сарырак яисә ачыграк төстә, вакытыннан алда коела яки корый, ябалдашы сирәкләнгән, кипкән ботаклары 1/2дән 3/4 кә кадәр	Кәүсәләрендә һәм ботакларында корткычлар оялау сыйфатлары (көрү тишәкләре, кисекләр, суы агы һәм агач вагы, коңгырт он, кайрысында, кайры астында һәм үзагачында бөжәкләр), бик күп сулы шытымнар, өлешчә кипкән һәм кибеп баручы ботаклар булырга мөмкин
5 - агымдагы елның коры-сарылары (яңа)	Яфраклары кипкән, шигән яисә вакытыннан алда коелган, кипкән ботаклары 3/4 артыграк, вак ботаклары һәм кайрысы сакланган	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында бөжәкләр оялау һәм гөмбәчкеләр белән зарарлану сыйфатлары булырга мөмкин
6 - алдагы еллардан калган коры-сары (иске)	Яфраклары һәм ботакларның бер өлеше коелган, кайрысы черегән яисә кәүсәсендә зур өлешеннән каерылган	Кәүсәсендә һәм ботакларында бөжәкләр очып чыга торган тишәкләр пәйда булган, кайрысында һәм кайрысы астында – гөмбәчек һәм гөмбәләренң үзләре була

Жил аударганны, буран аударганны, кар аударганны, алар барлыкка килү вакытын күрсәтеп, аерым исәпкә алалар.

Яңадан санап чыкканда төрле категориядәге агачларга кәүсә корткычлары оялау һәм, зарарлану ачык күренеп торса, авырулар белән зарарлану дәрәжәсе күрсәтелә. Ылыс һәм яфрак кимерүчеләр чыганакларында ылыслары һәм яфраклары торгызылганнан соңгы чорда агачлар яңадан санала, аңарчы кирәк чакта ылысны яисә яфракны ашау дәрәжәсе процентларда күрсәтелә (1 – зарарсыз, 2 – аз гына зарарланган – 25% ким, уртача – 25-50%, бик нык – 50-75%, тулысынча – 75% артык).

Ял итү өчен табигать ландшафтларын тәртипсез һәм системасыз файдалану төзекләндерү элементлары булмау туфрак өстендәге капламны бозуга, урман тирәлеген пычратуга һәм урман бергәлекләренә (урман фитоценозының) гомуми зәгыйфьләнүенә китерә. Территорияне тышкы төзекләндерү – кешенә табигатькә тискәре йогынтысын азайтырлык бердәнбер цивилизацияле алым.

Урман тирәлеге, алдан урман кишәрлекләре рекреация өчен эзерләнмәгән булса, 10 кеше/га йөкләнеш булганда жимерелә башлый. Шуңа күрә функциональ зоналар буенча урнаштырыла торган рекреация объектларының табигать

тирәлеген бозмыйча гына ял итү мөмкинлеге тудыра торган мәйданчыклары булырга тиеш. Рекреация йөкләнешенә карап, урман кишәрлекләреннән ял итү өчен файдалану режимы түбәндәгечә булырга мөмкин:

- ирекле – басым 5 кеше/га (тыныч ял итүнең аз төзекләнделерлгән зонасы);
- уртача жайга салынучы – басым 6-20 кеше/га (актив ял итүнең житәрлек дәрәжәдә рекреацион объектлар белән төзекләнделерлгән зонасы);
- катгый жайга салынучы – басым 20 кеше/га артык (актив ял итүнең аерым урман кишәрлекләре, алар максималь рәвештә төзекләнделерлгән булырга тиеш).

2.8.1.7 таблица

Рекреация билгеләнешендәге урманнарда урманнардан файдалануның төп хужалык чаралары һәм төрләре

№ п/п	Чараларның исеме	Функция зоналары		
		актив ялныкы	йөрөп керә торган	фауна тынычлыгыныкы
1	2	3	4	5
1. Урман хужалыгы чаралары				
1.	Урманнарны карап тотканда түбәндәге максатларда кисү:			
	Ландшафтларны формалаштыру	+	+	-
	Аз кыйммәтле үсемлекләрне алып ташлау	+	+	+
	Табигый торгызылуға ярдәм итү	+	+	+
	Үрентене карап тоту	+	+	+
	Бар булган һәм булдырылган урман ландшафтларын карап тоту	+	+	+
	Утыртмаларны үзгәртеп кору һәм яңарту	+	+	-
2.	Реконструкция кисүләре	+	+	-
3.	Башка кисүләр түбәндәге максатларда:			
	Ачык ландшафтлар булдыру, ерактан күренешләрне чистарту	+	-	-
	Күренекле нокталарда рекреация карамагыннан кимчелекле үсемлекләрне алып ату	+	-	-
	Ял һәм тышкы төзекләнделерү объектлары буенча төзелеш мәйданчыкларын чистарту	+	+	-
	Ачык ландшафтларны һәм күренекле урыннарны карап тоту	+	+	-
4.	Агачларны һәм куакларны түбәндәге максатларда утырту:			
	Ландшафтларны формалаштыру	+	+	-
	Урманның санитар-гигиенасын һәм утыртмаларның тотрыклылыгын арттыру	+	+	-
	Урманны торгызулар	-	+	+
	Ремизалар булдыру	-	-	+
	Утыртмаларны реконструкцияләү	+	+	-

№ п/п	Чараларның исеме	Функция зоналары		
		актив ялныкы	йөрөп керә торган	фауна тынычлыгыныкы
1	2	3	4	5
5.	Болынлы газоннар булдыру	+	-	-
6.	Ачык урыннардагы үлән катламнарын карап тоту	+	+	-
7.	Табигатьне саклау чаралары	+	+	+
8.	Санитар-саклык чаралары, ш.и. санкисүләр	+	+	+
9.	Янгынга каршы чаралар	+	+	+
10.	Урман бозуларны һәм ял итүчеләр тарафыннан урманга зыян салуларны кисәтү	+	+	+
II. Биотехник чаралар һәм фаунаны саклау				
1.	Хайваннар дөньясындагы шартларны яхшырту	-	-	+
2.	Ашату майданнарын кору һәм жанварларны ашату	-	+	+
3.	Кош ояларын кору һәм элөп чыгу	+	+	+
4.	Урман хужалыгы эшләрөн регтаментлау һәм чикләү	-	-	+
III. Территорияләрне тышкы төзекләндерү				
1.	Юл-сукмак челтәрләрөн, автотукталышларны, ясалма корылмаларны булдыру	+	+	-
2.	Рекреация маршрутларын булдыру	+	+	-
3.	Күренекле урыннарны һәм карау майданнарын булдыру	+	+	-
4.	Ял майданнарын булдыру һәм жиһазлау	+	+	-
5.	Архитектураның вак формаларын һәм урман-парк жайланмаларын төзү һәм урнаштыру	+	+	-
6.	Визуаль мәгълүмат	+	+	+
7.	Ачык агитация	+	+	-
8.	Төн кунулы жәйге ял буенча стационар урыннарны кору һәм жиһазлау	+	-	-
9.	Тышкы төзекләндерү объектларын карап тоту, аларны төзекләндерү	+	+	+
IV. Урманнан файдалану				
1.	Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү	-	-	-
2.	Урман торгызу буенча кисүләр	-	-	-
3.	Печән чабу	+	+	-
4.	Көтү көтү	-	-	-
5.	Жиләкләрне, гөмбәләрне, чикләвекләрне һәм һәм һәм	+	+	-
6.	Дару чималын һәм һәм	+	+	-
7.	Умартачылык	-	-	-

Искәрмәләр: "+" тамгасы – файдалану рөхсәт ителә;

"-" тамгасы – файдалану рөхсәт ителми.

2.8.2. Рекреация эшчэнлеге зонасын функция территориялэрэнэ бүлгэләү

Рекреация эшчэнлеге зонасына караган кварталларның кишәрлек урманчылыклары буенча исемлеге әлеге регламентның 1.2 таблицасында күрсәтелде (урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урман категорияләре буенча бүлү).

2.8.3. Функциональ бүлгеләнеше буенча рекреация зоналары түбәндәгеләргә бүленә:

- 1) интенсив кулланылышы;
- 2) чамалап кулланылышы;
- 3) оешкан төстә ял итү;
- 4) резерватлы;
- 5) тыюлык;
- 6) катгый режимлы;
- 7) хужалык итүле.

2.8.4. Урман кишәрлекләрендәге вакытлыча корылмалар исемлеге һәм аларны тышкы төзекләндерү нормативлары

2.8.4 таблица

Рекреация билгеләнешендәге урманнарда территорияне тышкы төзекләндерү нормалары (гомуми мәйданның 100 гектарында)

№ п/п	Тышкы төзекләндерү элементлары исеме	Яшел зона		Алар чикләрендә туристлык маршрутлары (1 чм маршрутка),
		актив ялыныкы	йөрөп керә торган	
1	2	3	4	5
1.	Гравийлы килү юллары хәрәкәт итү өлеше 4,5 м (чм) киндәктә булган	0,15	0,02	-
2.	Массивлар эчендәге гравийлы юллар тасма киндәге 3 м (чм) булган	1,8	0,5	-
3.	15 машинага исәпләнгән автотукталышлар гравий һәм вак ташлы (данә)	0,25	0,03	-
4.	Йөрөп керү сукмаклары (чм)	-	0,04	-
5.	4 урынлы утыргычлар (данә)	18	3	1
6.	6 урынлы ашап алу өстәлләре (данә)	7	0,6	-
7.	Яңгырдан ышыклану урыннары (данә)	1,5	0,2	0,2
8.	Азык эзерләү учаклары (данә)	3,5	0,5	0,6
9.	Чүп савытлары (данә)	30	-	-
10.	Чүп жыйгычлар (данә)	3,5	-	-
11.	Бәдрәфләр (данә)	0,18	-	-
12.	Спорт һәм уен мәйданчыклары, м3.	37	-	5
13.	Елгалардагы һәм сулыклардагы кызыну урыннары, м2	90	15	-
14.	Кызыну урыннарындагы кабиналар (данә)	0,18	0,02	-
15.	Беседкалар (данә)	0,17	-	-

№ п/п	Тышкы төзеклөндөрү элементлары исеме	Яшел зона		Алар чиклөрдө туристлык маршрутлары (1 чм маршрутка),
		актив ялыкы	йөрөп керә торган	
1	2	3	4	5
16.	Күрсәткечләр (данә)	1,5	0,2	0,4
17.	Күренекле нокталар (данә)	0,7	0,1	0,3
18.	Коелар һәм чишмәләр (данә)	0,02	0,01	0,1
19.	Туристларга палатка кору өчен мәйданнар, м2	50	-	20

2.8.5. Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнарда файдалану параметрлары һәм вакытлары

Урманнарда рекреация эшчәнлеген урман законнарының хокукый норматив актлары нигезендә расланган Рекреация эшчәнлеген башкару буенча урманнарда файдалану кагыйдәләре белән регламентлана, аларда түбәндәгеләр каралган:

рекреация эшчәнлеген башкарганда аерып алынучы урман кишәрлекләренен зурлыгын билгеләгәндә, урман утыртмаларына зарар китермәү шартларын үтәп, урман экосистемаларына карата оптималь рекреация басымына таянырга кирәк;

ял, туризм, физкультура һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреация эшчәнлеген башкару буенча урманнарда файдаланучы затлар туристлык станцияләрен, туристлык сукмакларын һәм трассаларын оештыра, мәдәни-массакуләм чаралар үткәрә, жәяүләп, велосипедта һәм чаңгыда шуа, сынлы сәнгать белән шөгыйльләне, кызыксындыргыч һәм экологик экскурсияләр, аларның спецификасы ярышларны урманда үткәргә каршы килми торган аерым спорт төрләре буенча спорт ярышларын, физкультура-спорт фестивальләрен һәм тренеровка жыелышларын, һәм шулай ук рекреация эшчәнлегенен башка төрләрен оештыра ала;

рекреация эшчәнлеген башкаруга бирелгән урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары сакланырга тиешле;

рекреация эшчәнлеген башкару буенча урманнар эйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зарар китерми торган ысуллар белән файдаланыла;

урманнарны рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану гражданның урманнарда булу хокукын чикләргә тиеш түгел;

урманнарда рекреация эшчәнлеген башкарганда урман кишәрлекләрендә вакытлыча корылмалар (беседкалар, инвентарларны саклау пунктлары һ.б) торгызу һәм урман кишәрлекләрен тышкы төзекләндерүләр (юл-сукмак челтәрләрен, мәгълүмати элмә такталарны һәм табигатьне саклау тематикасына бәйлә аншлаглаларны, утыргычларны, яңгырдан әвеслекләренә, хәрәкәт итү юнәлеше күрсәткечләрен, чүп өчен әржәләр һәм тышкы төзекләндерүнең башка элементларын урнаштыру) рөхсәт ителә;

бирелгән урман кишәрлекләрен тышкы төзекләндерү максатларында урманнарда рекреация эшчәнлеген башкару буенча файдаланучы затлар урманнарны үзләштерү проекты нигезендә карап тоталар;

вакытлыча корылмаларны, физкультура-сәламәтләндерү, спорт һәм спорт-техник корылмаларны вакытлыча урнаштыру барыннан да элек агачлар һәм куаклар булмаган урыннарда, ә алар булмаганда – артык кыйммәтле булмаган урман утыртмалары булган урыннарда, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә;

урманнарда рекреация эшчәнлеген башкару буенча объектларны төзү максатларында урман утыртмаларын урманнарны үзләштерү проекты нигезендә кисү рөхсәт ителә;

урманнарда рекреация эшчәнлеген башкарганда бирелгән урман кишәрлеге чикләрендә урман утыртмаларын, үсемлек капламын һәм туфракларны зарарлау, бирелгән урман кишәрлеген һәм янәшә урнашкан территорияләрне көнкүреш калдыклары, башка төр калдыклар белән чүпләү, транспорт чаралары һәм башка төр механизмнар белән ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар белән керү рөхсәт ителми;

Халыкның массакуләм ялын кече архитектура формаларын урнаштыру һәм ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын кору юлы белән уңайлы шартлар тудыру урман экосистемаларының экология шартларына тискәре рекреация йогынтысын киметергә мөмкинлек бирәчәк;

Халыкның культуралы ялы буенча шартлар тудыру һәм рекреация басымнарын көйләү максатларында территорияләрне тышкы төзекләндерү буенча мөмкин булган чаралар тәкъдим ителә, алар урман кишәрлекләрен халыкның ялы өчен тагын да югарырак сыйфатлырак дәрәжәдә куллану мөмкинлеген бирәчәк:

- урман плакатларын һәм панно элү;
- автотукталышлар төзү һәм жиһазлау;
- гап-гади жайланмалар ярдәмендә тәмәке тарту урыннарын кору;
- юл-сукмак челтәрләрен төзү;
- урман жиһазларын урнаштыру (ашау өстәлләре, утыргычлар, урындыклар);
- яңгырдан һәм начар һава шартларында ышыклану урыннарын булдыру;
- туристлар өчен палаткалар кору майданнарын жиһазлау;
- учаклар өчен урыннар билгеләү һәм жиһазлау;
- азык эзерләү өчен учаклар кору;
- учаклар өчен утын эзерләү;
- чүп өчен савытлар кую һәм чүпжыйгычлар урнаштыру;
- кизләүләрдән эчәр су алу урыннарын кору;
- бәдрәфләр төзү;
- кошлар өчен ашату майданнарын һәм жимлекләр кору;
- тиеннәр, куянар һәм тояклылар өчен катырлар кору;

Рекреация урманнарында туфрак-мелиоратив чаралар үткәрелергә мөмкин: ашлама кертергә, известьларга, мульчаларга, көпшәкләндерергә, киртәләргә;

Рекреация эшчәнлеген алып бару, урман сукмакларынан һәм гидротехника корылмаларынан гайре, капитал төзелеш объектларын төземичә генә, урманчылык территориясендә рөхсәт ителә;

Урманнар кешеләрнең ялын, туризмны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреация эшчәнлеген алып бару өчен файдаланылырга мөмкин;

Рекреация эшчәнлеген алып бару өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (озак вакытка) файдалануга, башка затларга – арендага бирелергә мөмкин;

Рекреация эшчәнлеген алып бару өчен урманнарда файдаланганда Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре һәм Урманнарда янғын куркынычсызлыгы таләпләрен үтәүне тәмин итү зарур;

Янгыннар сезонунда урманнар территориясендә рекреация эшчәнлеген алып барганда массакүләм чаралар уздыру, жирле үзидарә органнары белән килештереп, файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә учак ягу һәм чүп жыю урыннары булдыру шарты белән генә рөхсәт ителә.

Рекреация эшчәнлеген алып бару өчен урман кишәрлекләре даими (вакыты чикләнмәгән) файдалануга яисә арендага бирелгән затлар аны уңай дөүлэт экспертизасы бөяләмәсе алган урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашыра.

2.9. Урманнардан урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Саба урманчылыгы территориясендәге урман фонды жирләрендә урман плантацияләре юк.

2.10. Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану тәртибе 2011 елның 5 декабрәндәге “Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану тәртибен раслау турында” 510 номерлы Рослесхоз боерыгында расланган.

2.11. Урманнардан урман үсентеләренәң утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман үсентеләренәң утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү урманнарны торгызу һәм үрчәтү максатында гамәлгә ашырыла торган эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт, ул РФ Урман Кодексының 39.1 статьясы һәм Федераль урман хужалыгы агентлыгының 2011 елның 19 июлендәге 308 номерлы боерыгы белән расланган Урманнардан урман үсентеләренәң утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә башкарыла.

2.12. Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләр башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман кишәрлекләреннән жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләрне башкару өчен

файдалану Татарстан Республикасының Урман планы һәм Саба урманчылыгының урман хужалыгы регламенты (РФ УК 43 ст.) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнар урнашкан жирләрдә башка төрле категория жирләрендә жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгаруга бәйле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү элге жирләрнең максатчан билгеләнеше нигезендә, башка федераль законнарда билгеләнгән очрактарда рөхсәт ителә.

Жир асты байлыklarын геологик өйрәнү эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен урманнардаң файдаланганда урман фонды жирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясы нигезендә рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла. Эшләр тәмамланганнан соң элге жирләр рекультивацияләнергә тиеш.

Урман үсентеләрән кисү урманнардаң файдалануның элге төрөнәң бер өлеше булган очрактарда жир асты байлыklarын геологик өйрәнү эшләр башкару өчен аренда килешүләре нигезендә урман кишәрлекләре бирелә (РФ УК 43 ст. 2 өлеш).

Мондый эшләрне башкару урман үсентеләрән кисүгә китерсә, капитал төзелеш объектларын төзү өчен урманнар үз вәкаләтләре чикләрендә дөүләт хакияте органнары һәм жирле үзидарә органнары рөхсәтләре буенча урман кишәрлекләре бирмичә генә файдаланыла (РФ УК 43 ст. 3 өлеш).

Жир асты байлыklarын геологик өйрәнү эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен урманнардаң файдалану өчен урман кишәрлеген арендау килешүе, аукцион уздыру таләп ителмәсә, ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә (РФ УК 72 ст. 3 өлеш һәм 74 ст. 3 өлеш).

Урман кишәрлеге арендаының күрсәтелгән вакытлары жир асты турындагы законнарның таләпләрән исәпкә алып билгеләнә.

21.02.1992 ел, №2395-1 РФ Законның 10 статьясында билгеләнгәнчә, жир асты кишәрлекләре файдалануга билгеле бер вакытка бирелә:

- геологик өйрәнү өчен – 5 елга кадәр вакытка;
- файдалы казылмалар чыгару өчен – файдалы казылма ятмаларын эшкәртү срогына, ул файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртүнең жир асты байлыklarыннан нәтижәле файдалануны һәм аларны саклауны тәмин итә торган техник-икътисади нигезләүдән чыгып исәпләнә;
- жир асты суларын табу өчен – 25 елга кадәр вакытка;
- жир асты байлыklarыннан файдалану хокукын вакытыннан алда туктатканда жир астыннан кыска вакытта файдалану хокукы бирү нигезендә файдалы казылмалар чыгару өчен – бер елга кадәр вакытка.

Файдалы казылма ятмаларын эзләүләрне, бәяләүне һәм эшкәртүне тәмамлау яисә ликвидацион чаралар күрү кирәк булган очракта, элге жир асты байлыklarыннан файдаланучы тарафыннан лицензия шартларын бозулар

булмаганда, жир асты байлыктары кишәрлегеннән файдалану срогы жир асты байлыктарыннан файдаланучы инициативасы буенча туктатылырга мөмкин.

РФ УК 20 статьясындагы 2 өлешендә жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдаланганда алынган урман материалына милекчелек хокукы урнаштырыла.

Жир асты байлыктарыннан файдаланучылар үзагач эзерләргә жыенган очрактарда, аны РФ Урман кодексының 29 статьясында каралган тәртиптә башкарырга тиешләр. Моның өчен урман кишәрлеге бер үк вакытта төрле максатларда файдалану өчен бирелергә мөмкин (РФ УК 24 ст. 2 өлеш).

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану тәртибе Россия Федерациясе Урман хужалыгы министрлыгының 26.06.2012 ел, №275 боерыгы белән расланган.

Дәүләт хакимияте органнарының, жирле үзидарә органнарының Россия Федерациясе Урман кодексының 81-82 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре кысаларындагы карарлары нигезендә, әгәр дә урман утыртмаларын кисү таләп ителми торган эшләр башкарылса, жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен урман фонды жирләрендә урман кишәрлеге бирмичә генә башкару рөхсәт ителә.

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча урманнардан файдалану тәртибе белән жир асты байлыктарын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләр башкаруга бәйле объектлар урнаштыру максатларында, иң беренче чиратта, урманның булмаган жирләр, урман кишәрлегендә мондый жирләр булмаганда – башланып та дәвам ителмәгән урман кисүләр жирләре, янғыннан соң калган жирләр, бушлыктар, ачыклыктар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган майданнарны файдалану карала. Әлеге максатлар өчен бүтән урман кишәрлекләреннән файдалану жир асты байлыктарын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшкәртү эшләрен башкаруга бәйле объектлар урнаштыруның башка вариантлары булмаган очракта рөхсәт ителә.

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләр башкаруга бәйле объектлар урнаштыру бирелгән урман кишәрлеге һәм аның янәшәсендәге территориядә эрозия үсешен булдырмакка тиеш.

Тиешле объектларның сак һәм санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү урман кишәрлеген биргән дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнарны жир асты байлыктарын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләр башкару максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

агачларны аудару һәм урман кишәрлекләрен бульдозер ярдәмендә агач үсемлекләреннән чистарту;

чиктәш полосаларны һәм урман авызларын агач материалы калдыклары белән чүпләү;

урман авызы агачларының кәүсәләрен һәм үрелеп үскән тамырларын зарарлау, яна киселгән агач материалын жәйге чорда махсус яклау чараларыннан башка саклау;

урман утыртмаларын су бастыру һәм озак вакыт су астында тоту; урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач материаллары, көнкүреш һәм бүтән калдыклар белән чүпләндерү;

урманнарны химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча узу.

Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләр башкару максатларында файдаланучы затлар түбәндәгеләрне башкара:

– бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

– житештерү эшчәнлегенә барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперләрен, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын, аншлагларны, урманнар территориясен төзекләндерү элементларын торгыза;

– әлегә затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очракларын, урман янғыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрергә;

– сейсмик разведка эшләрен планлаштыру һәм башкару максатларында, квартал юллары, урман юллары биләгән һәм урман утыртмалары белән капланмаган башка жирләрдән максималь рәвештә файдалана, шул исәптән хәрәкәт составын һәм йөкләрне шуларда урнаштыра.

2.13. Урманнардан сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, һәм шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү буенча урманнардан файдалану РФ УК 44 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү буенча урманнардан файдалану су законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ Су кодексының 1 статьясы су объекты дип табигый яисә ясалма сулыкны, су агып төшү урынын йә суларның даими яисә вакытлыча жыелып торулары су режимының характерлы рәвешләренә һәм сыйфатларына ия булган бүтән су объектын аңларга тәкъдим итә.

Россия Федерациясе Су кодексының 5 статьясы ясалма су объектлары дип, аерым алганда, сусаклагычларны, буаларны һәм каналларны игълан итә.

Урман хужалыгында сусаклагычлар һәм буалар асылда кече һәм уртача елгаларда, шулай ук инешләрнең урман үткәрүчәнлеген көчәйтү өчен, урман әзерләүне һәм бүтән житештерүне су белән тәмин итү өчен инешләрдә корыла һәм файдаланыла.

Урман хужалыгында каналлар асылда киптерү, сугару һәм суландыру һ.б. максатларында корыла һәм файдаланыла. Аерым очракларда сал агызу каналлары булдырылырга һәм эксплуатацияләнергә мөмкин.

Мондый максатлар өчен гидротехника корылмалары корыла һәм файдаланыла, аларга “Гидротехника корылмаларының иминлеге турында” 21.07.1997 ел, № 117-ФЗ Федераль законның 3 статьясы нигезендә плотиналар, гидроэлектростанцияләр биналары, су жыю, су жибәрү һәм су чыгару корылмалары, туннельләр, каналлар, насос станцияләре, суднолар йөрү шлюзлары, суднолар күтәргечләр; су басулардан саклагычлар һәм сусаклагычлар ярлары, елгалар ярлары һәм үзәннәре төпләре жимерелүдән яклау өчен билгеләнгән корылмалар; сәнәгать һәм авыл хужалыгы оешмаларының сыек калдыкларынан саклану өчен корылган корылмалар (дамбалар); каналларда су ишмәсен өчен билгеләнгән жайланмалар, шулай ук су ресурсларын файдалану һәм суларның һәм сыек калдыкларның зарарлы йогынтысын булдырмый калу өчен билгеләнгән башка корылмалар кертелә.

РФ УК шулай ук махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануны күз алдында тотта.

РФ Сәүдә өчен диңгездә йөзү кодексының 9 статьясынан чыгып, анда махсулаштырылган диңгез портларына билгеләмә бирелә, РФ УК 44 статьясында күрсәтелгән махсулаштырылган портлар дигәндә махсус бирелгән территориядә һәм акваториядә урнашкан һәм урман ресурсларын һәм урман хужалыгы һәм урман сәнәгате өчен кирәкле бүтән йөкләрне ташучы судноларга хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән корылмаларны аңларга кирәк.

Сусаклагычлар, бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УК 21 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла яисә әлегә файдалану төре урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзүгә, реконструкцияләүгә һәм эксплуатацияләүгә бәйле булмау мөмкинлеге күрсәтелә.

РФ УК 21 статьясы 1 һәм 2 өлешләрендә күрсәтелгәнчә, урман фонды жирләрендә, шулай ук урманнар урнашкан башка категория жирләрдә сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларынан, шулай ук гидротехника корылмаларынан һәм махсулаштырылган портлардан файдалану өчен урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә.

Әлегә максатларда урманнардан файдаланганда агачларны, куакларны, лианаларны кисү, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклау һәм санитар-яклау зоналарында да, рөхсәт ителә (РФ УК 21 ст. 5 өлеше).

РФ УК 21 ст. 6 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган гидротехника корылмалары төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдаланыла торган жирләр рекультивацияләнергә тиеш.

РФ УК 21 ст. 4 өлешендә күрсәтелгәнчә, гидротехника корылмалары су законнары нигезендә консервацияләнергә яисә ликвидацияләнергә тиеш, аны РФ УК 44 ст. өлеше таләпләрен гамәлгә ашыручы норма буларак карарга мөмкин, аның буенча су законнары нигезендә су объектлары, гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин.

Әлеге урманнардан файдалану урман ресурсларын алмыйча гына, әмма урман кишәрлекләре бирмичә мөмкин булмаган урманнардан файдалану төренә кертелә (РФ УК 44 ст. 2 һәм 3 өлешләре).

Шуның белән бергә сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урман кишәрлегенән башка су объекты да таләп ителергә һәм файдалануга бирелергә мөмкин.

Россия Федерациясе Су кодексының 11 ст. нигезендә причалларны урнаштыру, шулай урман кишәрлекләре гидротехника корылмалары, шул исәптән мелиоратив системалар урнаштыру һәм төзү су объектларын файдалануга тапшыру турындагы карарлар нигезендә генә мөмкин.

Су объектларын файдалануга тапшыру турындагы карарны эзерләү һәм кабул итү кагыйдәләре 30.12.2006 ел, №844 РФ Хөкүмәте карары белән расланган.

Дәүләти һәм муниципаль милектәге урман кишәрлекләре сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен даими (чикләнмәгән вакытка) файдалануга, арендага яисә түләүсез сроклы файдалануга бирелергә мөмкин. Моннан тыш, мондый урман кишәрлекләренә сервитутлар йөкләнергә мөмкин.

РФ УК 72 ст. 3 өлеше һәм 74 ст. 3 өлеше нигезендә әлеге урман кишәрлекләре мондый максатлар өчен, дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары карарлары нигезендә аукционнар уздырмыйча гына, бер елдан алып кырык тугыз елга кадәр арендага бирелергә мөмкин.

Урман фонды жирләрендә урнашкан әлеге урманнардан файдаланудан алынган агач материалына милекчелек хокукы Россия Федерациясенекә була (РФ УКның 20 ст. 2 өлеше).

2.14. Урманнардан линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнардан линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УК 45 ст. белән регламентлана.

Дәүләти яисә муниципаль милектәге, линияле объектлар урнашкан урман кишәрлекләре милекләрендә, түләүсез файдалануда, арендада, авыл хужалыгын

алып баруда яки оператив идарәлекләрендә мондый линияле объектлар булган гражданның һәм юридик затларга РФ УК 9 ст. каралган хокукларда бирелә.

РФ Урман кодексының 9 статьясы нигезендә урман кишәрлекләреннән даими (вакыты чикләнмәгән күләмдә) файдалану хокукы, ят урман кишәрлекләреннән (сервитутлар) чикләнгән рәвештә файдалану хокукы, урман кишәрлекләрен арендау хокукы, шулай ук урман кишәрлекләреннән түләүсез рәвештә билгеле бер вакытка файдалану хокукы гражданның законнарында, Россия Федерациясенең концессия килешүләре турындагы законнарында һәм жир законнарында каралган нигезләрдә һәм тәртиптә башкарыла, әгәр дә РФ Урман кодексында башкасы каралмаган булса.

Урманнардан электрүткәргеч линияләр, элемент линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану Россия Рослесхозының 2011 елның 10 июнендәге 223 номерлы боерыгы белән расланган Кагыйдәләр белән регламентлана.

Линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында барыннан да элек урманлы булмаган жирләр, ә урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – агач киселеп, яңадан торгызылмый торган жирләр, яңгыр урыннары, бушлыклар, аланлыклар, шулай ук түбән тулылыклы һәм азрак кыйммәткә ия булган утыртмалар үсә торган урыннар файдаланыла, күрсәтелгән максатларда башка урман кишәрлекләреннән файдалану бары тик линияле объектларны урнаштырырга мөмкин булган башка вариантлар булмаганда гына мөмкин.

Урманнардан автомобиль һәм тимер юллары төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланганда, жир өстендә һәм туфрақ эчендәге су жыелмасын боза торган, су баса торган яки урманның юл буйларындагы кишәрлекләрен сазландыра торган очрақлар юк ителә.

Гражданның иминлеген тәмин итү һәм линияле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыруга корылган сак һәм санитар-сак зоналарында урман утыртмаларын кисү күрсәтелгән зоналарда билгеләнгән режим нигезендә, урман кишәрлеген файдалануга бирүче дөүләт хакимияте органнары яки жирле үзидарә органнары белән килештереп башкарыла.

Сак зоналары чикләрендәге урман кишәрлекләре азык-төлек урман ресурслары әзерләү, дару үләннәре жыю, печән чабу, авыл хужалыгы терлекләрен көтү һ.б. өчен арендага бирелергә мөмкин. Шулай ук вакытта урманнарда тиешле рәвештә файдаланучы гражданның һәм юридик затлар сак зоналарындагы хокукый режимны сакларга бурычлы.

Электрүткәргеч һәм элемент линияләренең трассаларын агач һәм куак үсемлекләреннән, аларны кисеп, химик яки катнаш ысул белән юк итеп, даими рәвештә чистартып тору рөхсәт ителә.

Диләнкедән читтә үсүче һәм электрүткәргеч һәм элемент линияләренә яки терәгенә аву куркынычы белән янаган аерым агачлар яки агач төркемнәре үз вакытында киселергә, мәжбүри тәртиптә асылынып торучы агачлар алып ташланырга тиеш.

Урманнардан линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланганда түбәндәге очрақларны булдырмаска кирәк:

бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге урман утырмаларына, үсемчелек капламына һәм туфракка зыян салу;

бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге янәшә территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, үзагач калдыклары, башка төрле калдыклар белән чүпләү;

бирелгән урман кишәрлеге майданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдэләр белән пычрату;

бирелгән урман кишәрлеге чикләрендә транспорт чараларының һәм башка механизмнарның ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча йөрүе.

Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланучы затлар түбәндәгеләрне эшлэргә тиеш:

– бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдэләрдән даими рәвештә чистартып тора;

– житештерү эшчәнлеге барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперләрне, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын, аншлагларны, урманнар территориясен төзекләндерү элементларын торгыза;

– элге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очрақларын, урман янғыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрергә.

Линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү барышында бозылган жирләр тиешле эшләр тәмамланганнан соң бер елдан да артып китмәгән срукта рекультивацияләнергә тиеш.

Туфрак катламы бозылган кишәрлекләрдәге электртапшыру яки элемтә линияләренә барча трассаларының киңлеге буенча, эрозия үсеш алу куркынычы килеп туганда, үләннәр чәчеп яки куақлар утыртып, жирләр рекультивацияләнергә тиеш.

Гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын һәм тимер юлларны (бу юллар янәшәсендәге саклык полосалары) саклау функциясен үтәүче урманнардагы хокукый режим РФ УК 105 ст. белән регламентлана.

Урман фонды жирләрендә һәм башка категория урманнары астындагы жирләрдә электртапшыру линияләрен төзү өчен кирәкле булган, энергетика жирләренә кертелмәгән урман фонды жир кишәрлегенә күләме Электр челтәрләренә хезмәт күрсәтүче һава буенча электртапшыру линияләрен һәм элемтә линияләре терәкләрен урнаштыру өчен жир кишәрлекләренә күләмен билгеләү кагыйдәләренә (РФ Хөкүмәтенә 2003 елның 11 августындагы 486 номерлы карары белән расланган) 6 пункты нигезендә исәпләп чыгарыла.

10 КВ кадәр көчәнеше һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемтә линияләре баганалары), контур майданы буларак, жир кишәрлегенә, шул исәптән урман

кишәрлегенә дә минималь күләмә билгеләнгән, ул жир өслеге дәрәжәсендә багананың аркылы киселешенә тигез була.

10 КВ кадәр көчәнеше һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен урман кишәрлегенә минималь күләмә түбәндәгеләр буларак билгеләнә:

– жир өслеге дәрәжәсендә багананың проекциясе контурыннан 1 метр торган контур мәйданы (тартып торучы җайланмалары булган баганалар өчен – тартып торучысын да кертеп) – тирәнлегенә 0,8 метрдан да артмаган ригельләре булган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән, авыл хужалыгы жир кишәрлекләре белән чиктәш жир кишәрлекләренән гайре, барлык категория жир кишәрлекләре белән чиктәш жир кишәрлекләре өчен;

– жир өслеге дәрәжәсендә багананың проекциясе контурыннан 1,5 метр торган контур мәйданы (тартып торучы җайланмалары булган баганалар өчен – тартып торучысын да кертеп) – тирәнлегенә 0,8 метрдан да артмаган ригельләре булган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән, авыл хужалыгы жир кишәрлекләре белән чиктәш жир кишәрлекләре өчен.

330 КВ һәм аннан да күбрәк көчәнеше, конструкциясендә жиргә беркетелә торган таянычы (тартып торучы җайланмасы) кулланыла торган һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен жир кишәрлекләренә минималь күләмнән барлык категория жирләр (авыл хужалыгы жирләренән гайре) өчен һәр таянычының (тартып торучы җайланмасының) тышкы контурыннан 1 метрда торган, авыл хужалыгы жирләре белән чиктәш жир кишәрлекләре өчен – 1,5 метрда торган контурлары мәйданы буларак билгеләү рәхсәт ителә.

Һава электрүткәргеч линияләре баганаларын (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемент линияләре баганаларын) урнаштыру өчен жир кишәрлекләренә конкрет күләмнәре, баганаларны жиргә беркетү зарурлыгыннан, баганаларның күләмнән һәм типларыннан, грунтның күтәрү сәләтеннән һәм багананың тотрыклылыгын һәм эксплуатацияләү иминлеген тәмин итү максатында багана мәйданчыгын инженер яктан төзекләндерү зарурлыгыннан чыгып билгеләнә.

Энергетика объектлары оешмаларының эшчәнлеген тәмин итү һәм электр челтәрләре хужалыгы объектларының һәм Россия Федерациясенең электр энергетикасы турындагы законнарында билгеләнгән башка электр энергетикасы объектларының куркынычсыз һәм авариясез функцияләвен, имин эксплуатацияләнүен тәмин итү максатларында (РФ Жир кодексының 89 ст.), әлегә жир кишәрлекләре составына кертелгән жир категорияләренә нинди булуына карамастан, жир кишәрлекләренән файдалануда махсус шартлары булган сак зоналары билгеләнә.

Мондый сак зоналарын билгеләү һәм тиешле жир кишәрлекләренән файдалану тәртибе РФ Хөкүмәтенә 2009 елның 24 февралендәге “Электр челтәрләре хужалыгы объектларының сак зоналарын билгеләү тәртибе һәм мондый зоналарның чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләренән файдалану буенча махсус шартлар турында” 160 номерлы Карары белән билгеләнә.

Сак зоналарында, куркынычсыз эксплуатация шартлары булдыру һәм электр тапшыру линияләренә һәм электр челтәрләре хужалыгының башка

объектларына зыян салынуны булдырмау максатларында, территорияләрдән файдалануда махсус шартлар булдырыла.

Сак зоналары челтәрле оешмалар хисабына, сак зонасының майданы күрсәтелгән, тиешле челтәр оешмасы турындагы мәгълүматны үз эченә алган кисәтү тамгалары белән маркаланырга тиеш.

Сак зоналары чикләрендә, челтәр оешмалары белән килештерү турында язмача карардан башка, юридик затларга һәм физик затларга агач һәм куак утырту һәм кисү тыела.

Гамәл башкаруны килештерү турында язмача карар алу өчен кызыксынган затлар язмача гариза белән тиешле электр челтәрләре хужалыгын эксплуатацияләү өчен җаваплы булган челтәр оешмасына (филиалына, вәкиллегенә яки структур бүлекчәсенә) кирәкле гамәлләрне башкарганчыга кадәр 15 эш көненнән дә соңга калмыйча мөрәжәгать итә.

Электр челтәрләре хужалыгы объектларына техник хезмәт күрсәтү буенча планлы (регламентланган) эшләр жир кишәрлекләренә милекчеләренә (жирдә файдаланучыларга, жир хужаларына, арендаторларга) алдан хәбәр итеп башкарыла.

Әлеге хәбәр язмача рәвештә почта аша, кулга тапшыру белдерүнамәсе белән жибәрелә. Белдерүнамәне жибәрү билгеләнгән тәртиптә, корреспонденция жибәрүнең контроль срокларын исәпкә алып башкарыла, ягъни хәбәр алуны тиешле эшләр башланасы датага кадәр 7 эш көненнән дә соңга калмаган вакытта тәмин итәрлек булырга тиеш, әлбәттә аварияләрне бетерү яки юк итүгә бәйле эшләрдән гайре. Белдерүнамәдә эшләрнең давамлылыгы, эчтәлеге күрсәтелә.

Электр челтәрләре хужалыгы объектларының сак зоналарында тиешле килешүләр нигезендә гамәл кылучы челтәр оешмалары яки оешмалары авариясез функцияләнүен һәм эксплуатацияләнүен тәмин итү өчен түбәндәгеләр башкарыла:

а) урман ызаннарын һава буенча электр тапшыру линияләре янында һәм подстанцияләрнең һәм бүлү җайланмаларының периметры буйлап урнаштыру, әгәр дә күрсәтелгән зоналар урман массивларында һәм яшел утыртмаларда урнашса;

б) агачларны һәм куакларны ябалдашларына кадәр минималь мөмкин булган ераклык чикләрендә кичү, шулай ук егылу куркынычы янаган агачларны кисү.

Челтәр оешмалары урман ызаннарын карап тотканда түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

а) урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләренә таләпләре нигезендә урман ызаннарын янгынга каршы имин торышта карап тоту;

б) урман ызаннарының киңлеген электр челтәрләре хужалыгы объектларын төзү проектларында һәм Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә ачыкланучы таләпләрдә каралган күләмнәрдә тоту, моның өчен агачларның (куакларның) ябалдашларын кисәргә һәм башка ысулларны кулланарга;

в) биекlege 4 метрдан артып киткән, урман ызаннарында үсеп киткән агачларны (урман утыртмаларын), ябалдашларын кисәргә.

Челтэрле оешмалар яки челтэрле оешмалар белэн тиешле килешүлэр нигезендә гамәл кылучы оешмалар Россия Федерациясе Урман кодексының 49 статьясы нигезендә урманнардан файдалану турында вәкаләтле дәүләт хакимияте органнарына хисаплар тапшыра.

Үткәргечләре жир һәм су өстеннән эленгән электр тапшыру линияләрен һәм электр тапшыруның көч кыры файдаланыла торган кабельле (жир асты һәм су асты) линияләрен аерып чыгаралар.

Урман фонды жирләрендә сак зоналары электр тапшыруның һава линияләре янәшәсендә урнаштырыла – параллель вертикаль ясылыклар белән чикләнгән, электр тапшыру линияләренең һәр ягыннан, алар авыш булганда, кырый үткәргечләрдән таблицада күрсәтелгән ераклыкта, жир кишәрлеге өслегендәге һәм һава пространствоһы өлеше рәвешендә:

Көчәнешнең проектта каралган номинал классы	Ераклыгы, м
1-20	10
35	20
110	20
150, 220	25
300, 500, +/-400	30
750, +/-750	40
1150	55

РФ ЖК 91 ст. нигезендә элементә тәэмин итү өчен (космик элементәдән гайре) тиешле инфраструктура объектларын урнаштыру максатларында жир кишәрлекләре бирелергә мөмкин, түбәндәгеләрне кертеп:

– кабельле, радиорелейлы һәм һава элементә линияләрен, кабельле һәм һава элементә һәм радиофикация линияләре трассаларындагы радиофикация һәм элементә линияләренең тиешле саклау зоналарын;

– жир асты кабельле һәм һава элементә һәм радиофикация линияләре һәм элементә линияләренең тиешле саклау зоналарын.

"Элементә турында" 07.07.2003 ел, №126-ФЗ Федераль закон элементә линияләрен тапшыру линияләре, физик чылбырлар һәм линия-кабель элементә корылмалары буларак билгели. Анда шулай ук күрсәтелгәнчә, элементә оешмаларына жир кишәрлекләре бирү мәсьәләләре, алардан файдалану тәртибе (режимы), шул исәптән элементә челтәрләренең һәм элементә корылмаларының саклау зоналарын урнаштыру һәм элементә челтәрләрен урнаштыру өчен бүлемтек юллары уздыру, шушы жир кишәрлекләрен тартып алу нигезләре, шартлары һәм тәртибе жир законнары белән билгеләнә.

Жирләрдә, шул исәптән урман урнашкан жирләрдә элементә максатларында файдалануга кагылышлы мәсьәләләр 09.06.1995 ел, №578 РФ Хөкүмәте карары белән расланган Россия Федерациясе Элементә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Кабельле һәм һава элемтә линияләре трассаларындагы урман массивларында һәм урман үсентеләрендә түбәндәгечә бүлемтек юллары уздырылырга тиеш:

– үсентеләр биекlege 4 метрдан кимрәк булганда – һава элемтә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасыннан ким булмаган һәм плюс 4 м киңлектә (кырый үткәргечләрдән ағач ботакларына кадәр һәрьяклап 2шәр метр);

– үсентеләр биекlege 4 метр булганда – һава элемтә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасыннан ким булмаган һәм плюс 6 м киңлектә (кырый үткәргечләрдән ағач ботакларына кадәр һәрьяклап 3шәр метр);

– трасса буйлап элемтә кабеле – кимендә 6 м киңлектә (элемтә кабеленнән һәрьяклап 3шәр метр).

Элемтә линияләре трассалары ағач-куаклардан даими рәвештә чистартып торылырга, янғын куркынычы кагыйдәләренә туры килерлек дәрәжәдә тотылырга, юллар арасының билгеләнгән киңlege үтәлергә тиеш. Үткәргечләргә һәм элемтә линияләре баганаларына куркыныч тудыручы ағачлар киселергә тиеш.

Гамәлдәге кабельле һәм һава элемтә линияләре трассалары яклаучы урманнар территорияләре аша узса, махсус сакланылучы кишәрлекләренә (сирәк һәм бетеп баручы хайваннар төрләрен ашату урыннары, балыкларның кыйммәтле токымнарының уылдык чәчү урыннары һәм башкалар) эшчәнлек эһәмияте кимемәгәндә генә бүлемтек юллары булдыру рөхсәт ителә.

Паркларда, бакчаларда, тыюлыкларда, шәһәрләр һәм торак пунктлары тирәсендәге яшел зоналарда, кыйммәтле урман массивларында, кыр саклагыч урман үсентеләрендә, автомобиль юллары һәм тимер юллар буендагы яклаучы урман полосаларында, елгалар һәм каналлар буендагы, күлләр һәм башка сулыклар тирәсендәге тыюлык урман полосаларында бүлемтек юллары уздыру үсентеләр торышына мөмкин кадәр аз зыян китерерлек һәм аларның яклау вазифалары югалмаслык итеп башкарылырга тиеш.

Бүлемтек юлларында куаклыклар һәм яшь ағачлар киселмәскә (кабельле элемтә линияләренең бүлемтек юлларынан гайре), йомшак туфрактарда, текә урыннарда (15 градустан артык) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Элемтә линияләре үз карамагында булган оешмаларга урман массивлары аша узучы элемтә линияләрендә, шушы линияләр трассалары тирәсендәге урыннарда аварияләр булган очрактарда, саклау зоналарындагы аерым ағачларны кисү рөхсәт ителә, әмма соңыннан кисү калдыклары жыеп алынырга тиеш.

РФ ЖК 90 статьясы билгеләгәнчә, оешмалар эшчәнлеген тәмин итү һәм торбаүткәргеч транспорт объектларын эксплуатацияләү максатларында, түбәндәгеләр өчен жир кишәрлекләре бирелергә мөмкин:

– нефть үткәргечләр, газүткәргечләр, бүтән торбаүткәргечләр урнаштыру;

– жир кишәрлекләреннән файдалануның аерым шартлары белән саклау зоналары билгеләү.

Хэзерге вакытта торбаүткөргөчнөң һәр төре өчен бүлөп бирелгән полосалар киңлеге һәм саклау зоналары чикләре еш кына төзелеш нормалары (СниП) белән билгеләнә.

Хужалык ягыннан файдаланганда, газ белән тәэмин итү системасы объектларына кадәр билгеләнгән минималь ераклык чикләрендә нинди дә булса биналар, төзелмәләр, корылмалар төзү тыела.

Газ белән тәэмин итү системасы милекчесенә – оешмага яки аның тарафыннан вәкаләт бирелгән оешмага, алар газ белән тәэмин итү системаларына хезмәт күрсәтү яки ремонт эшләре башкарганда, аларда барлыкка килгән аварияләрне, катастрофаларны бетергәндә каршы килү тыела.

“Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында” 31.03.1999 ел, №69-ФЗ Федераль законның 28 статьясы нигезендә газ белән тәэмин итү системасының урманнарда урнашкан объектлары (аларга газүткөргөчләр дә керә) үз карамагында булган оешмалар түбәндәгеләрне үтәргә тиеш:

- газ белән тәэмин итү системасының саклау зоналарын янғын куркынычсызлыгы халәтендә тотарга;

- газ белән тәэмин итү системасының саклау зоналарында һәм мондый зоналардан читтә дә Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә билгеләнгән эшләрне башкарырга, агач-куакларны кисәргә.

Газ бүлү челтәрләрен саклау буенча 20.11.2000 ел, №878 РФ Хөкүмәтенен карары белән расланган кагыйдәләрендә, аерым алганда, торбаүткөргөчләр төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануның түбәндәге үзенчәлекләре билгеләнә. Саклау зоналары урманнар аша уза торган поселокара газүткөргөчләр трассалары буйларында, – 6 м киңлектәге, газүткөргөчнөң һәр ягыннан 3 м киңлектәге бүлемтек юллары уздырыла.

Газүткөргөчләрнөң жир өстендәге кишәрлекләре өчен агачлар белән газүткөргөч арасы газүткөргөчне эксплуатацияләү вакытында агач биеклегеннән ким булмаска тиеш.

Газ бүлү челтәрләренен саклау зоналары урманнар буенча узганда газ бүлү челтәрләренен эксплуатацион оешмалары үз исәбеннән түбәндәгеләрне башкарырга тиеш:

- газ бүлү челтәрләренен саклау зоналарын (бүлемтек юлларын) янғын куркынычсызлыгы халәтендә тотарга;

- бүлемтек юллары чикләре буйлап киңлеге кимендә 1,4 м булган минеральләштерелгән полосалар булдырырга;

- һәр 5-7 км саен янғынга каршы техника узып йөрерлек юл булдырырга.

Мондый сак зоналарында һәм аларның чикләрендә эшләр башкару Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарылырга тиеш.

Авария очракларында эксплуатацион оешмага, соңыннан акт рәсмиләштерү шарты белән, техника һәм материаллар китерү өчен иң кыска маршрут буенча газ бүлү челтәрләренә килергә рөхсәт ителә.

Урманнар аша узучы газүткөргөчләрдә мондый эшләрне башкарганда, киселгән урыннарны калдыклардан чистарту шарты белән, агачларны кисү рөхсәт ителә.

Урман фонды жирләрендә газ бүлү челтәрләренә ремонт ясау, аларга хезмәт күрсәтү яисә аварияләре зыяннарын бетерү эшләрен башкарганнан соң эксплуатацион оешма бу жирләрне башлангыч хәленә китерергә (рекультивацияләргә) һәм аларны жир кишәрлеге милекчесенә, хужасына, аннан файдаланучыга яисә ул вәкаләт биргән затка акт буенча тапшырырга тиеш.

2.15. Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Агач материалы һәм башка урман ресурслары эзерләү өчен урман кишәрлекләреннән файдалану РФ УК 46 ст. белән регламентлана, Татарстан Республикасының урман планы һәм урманчылыкның урман регламенты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урман эшкәртү объектларын урнаштыруның бүтән вариантлары булмаганда бүтән урман кишәрлекләреннән файдалану рөхсәт ителә.

Агач материалы һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урман инфраструктурасына бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү РФ УК ст. нигезендә рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Үзагач һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә урман эшкәртү инфраструктурасы булдырыла (эзерләнгән үзагачны эшкәртү объектлары, биоэнергетик объектлар һәм башкалар) (алга таба - урман эшкәртү инфраструктурасы объектлары)

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын урнаштыру максатларында иң беренче чиратта урманлыкы булмаган жирләр файдаланыла, ә урман кишәрлегендә мондый жирләр булмаганда – башланып та дәвам ителмәгән урман кисүләр жирләре, янгыннан соң калган жирләр, бушлыклар, ачыклыклар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган жирләр.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын яклаучы урманнарда һәм махсус якланучы урманнарда урнаштыру рөхсәт ителми.

Үзагач һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре “Үзагач һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 12.12.2011 ел, №517 Рослесхоз боерыгында билгеләнә.

2.16. Урманнардан дини эшчәнлек өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнар дини оешмалар тарафыннан РФ УК 47 ст. һәм 1997 елның 26 сентябрендәге “Вөждан иреге һәм дини берләшмәләр турында” №125-ФЗ Федераль закон нигезендә дини эшчәнлек башкару буенча файдаланылырга мөмкин.

Дини эшчәнлек алып бару өчен бирелгән урман кишәрлекләрендә дини һәм хәйрия билгеләнешендәге биналар, корылмалар, төзелмәләр төзү рөхсәт ителә (РФ УК 47 ст. 2 өлеше).

Урманнардан әлеге файдалану, урман ресурсларын алмыйча гына, урман кишәрлекләрен биреп гамәлгә ашырыла.

Урман ресурсларын әзерләү һәм жыю, авыл хужалыгы һәм башка шундый эшчәнлек алып бару дини оешмалар тарафыннан бирелгән урман кишәрлекләрендә РФ УК нигезендә башкарылырга мөмкин.

РФ УК 47 ст. 3 өлеше билгеләгәнчә, дәүләти яисә муниципаль милектәге урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчәнлек башкару өчен түләүсез сроклы файдалануга бирелә.

2.17. Урманнарны саклау, яклау, янадан үстерүгә карата таләпләр

2.17.1. Урманнардагы янғын куркынычсызлыгы чараларына, урманнарны радиоактив матдәләрдән һәм бүтән тискәре йогынтыдан саклауга карата таләпләр

Урманнарны янғыннардан саклау Россия Федерациясе Урман кодексының 51-53 статьялары, “Янғын куркынычсызлыгы турында” 21.12.1994 ел, №69-ФЗ Федераль закон, 30.06.2007 ел, №417 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары белән расланган Россия Федерациясе урманнарында янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре урманнарны саклаганда, яклаганда һәм торгызганда, урманнарда бүтән эшчәнлек башкарганда урманнарда янғын куркынычсызлыгын тәмин итүгә карата бердәм таләпләр урнаштыра һәм дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, шулай ук юридик затлар һәм гражданныр өчен үтәләше мәжбүр була.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны янғынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янғынга каршы юлларны, урманнарны яклау һәм саклау буенча авиация эшләре башкару максатларында самолетлар һәм вертолетлар өчен очып төшү майданчыклары төзү, реконструкцияләү һәм тоту, бүлемтек юллары салу, янғынга каршы аермалар казу;

б) урман янғыннарын кисәтү һәм сүндерү системаларын, чараларын булдыру, шушы системаларны һәм чараларны тоту, шулай ук янғын куркынычсызлыгы югары булган чорда ягулык-майлау материаллары запасларын формалаштыру;

в) урманнарда янғын куркынычын мониторинглау;

г) урман янғыннарын сүндерү планнарын эшләү;

д) урман янғыннарын сүндерү;

е) урманнарда янғын куркынычсызлыгы буенча башка чаралар.

Саба урманчылыгы буенча янгынга каршы планлаштырылган профилактика чаралары:

янгынга каршы юллар төзү;

янгынга каршы юлларны карап тоту;

янгынга каршы минеральләштерелгән полосалар, киртэләр кору;

янгынга каршы минеральләштерелгән полосаларны, киртэләрне карап тоту;

янучан материалларны профилактика өчен янгынга каршы контрольдә тотып яндыру;

урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү системаларын, чараларын төзү, әлеге системаларны (янгын-химия станцияләре) карап тоту, шулай ук ягулык-майлау материаллары запасын туплау;

янгын куркынычсызлыгы буенча бүтән чаралар: ш.и. янгынга каршы пропаганда, территорияләргә төзекләндерү.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгының санап үтелгән чаралары дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары тарафыннан аларның вәкаләтләре чикләрендә Россия Федерациясә Урман кодексының 81-84 статьялары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны янгынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янгынга каршы юллар, урманнарны яклау һәм саклау буенча авиация эшләре башкару максатларында самолетлар һәм вертолетлар өчен очып төшү майданчыклары төзү, реконструкцияләү һәм тоту, бүлемтек юллары салу, янгынга каршы аермалар казу, шулай ук янгыннарын булдырмый калу һәм сүндерү системаларын, чараларын тоту, шулай ук янгын куркынычсызлыгы югары булган чорда арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә ягулык-майлау материаллары запасларын формалаштыру урманнарны үзләштерү проекты нигезендә шушы урман кишәрлекләренә аренда торлары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгының гомуми таләпләре.

Кар катламы эреп беткәннән алып тотрыклы яңгырлы көзгә көннәр урнашканчы яисә кар катламы барлыкка килгәнчә урманнарда түбәндәгеләр тыела:

а) ылыслы яшь урманнарда, янгыннан соң калган урыннарда, зарарланган урман кишәрлекләрендә, торфлыкларда, кисек калдыкларынан һәм эзерләнгән агач материалынан чистартылмаган урманнар кискән урыннарда (урман бүлемтекләрендә), кипкән үләннәр майданнарында, шулай ук агачлар ябалдашлары асларында учак ягарга. Ябалдашлары асларында учак ягарга. Башка урыннарда учак ягу кимендә 0,5 метр киңлектәге минеральләштерелгән полоса белән уратып алынган (ягъни туфракның минераль катламына кадәр чистартылган) майданчыкларда рөхсәт ителә. Кисек калдыкларын яндыру тәмамланганнан яисә учакны башка максатта файдаланганнан соң учак урынын әйбәтләп туфрак белән күмәргә яисә учак тәмам сүнгәнчә су сибәргә кирәк;

б) янып торган шырпы, тәмәке төпчәкләре һәм тәмәке төрепкәсеннән көл, пыяла (пыяла шешәләр, банкалар һәм башкалар) ташларга;

в) ау вакытында ягулык яисә пыскып торучы материаллардан тыккычлар кулланырга;

г) бензин, керосин яисә башка ягулык матдәләре сөнгән материалларны (кәгазь, тукыма, пәжи, мамык һәм башкалар) шуның өчен махсус каралмаган урыннарда калдырырга;

д) двигатель эшләп торганда эчке янулы двигательләр бакларына ягулык салырга, туклану системасы төзөк булмаган двигательле машиналардан файдаланырга, шулай урман кишәрлекләре ягулык салына торган машиналар янәшәсендә тәмәке тартырга яисә ачык уттан файдаланырга.

Урманнарны көнкүреш, төзелеш һәм бүтән төрле калдыклар белән чүпләү тыела.

Торак пункттыннан чыгарылган чүпне яндыру урман янәшәсендә бары тик махсус билгеләнгән урыннарда гына түбәндәге шартлар булганда рөхсәт ителә:

а) чүп яндыру урыннары (котлованнар яисә мөйданчыклар) кимендә түбәндәге ераклыкта урнашырга тиеш:

– ылыслы урманнан яисә аерым үсеп утыручы ылыслы агачлардан һәм яшь агачлардан – 100 метр;

– яфраклы урманнан яисә аерым үсеп утыручы яфраклы агачлардан һәм яшь агачлардан – 50 метр;

б) чүп яндыру урыны тирәсендәге территория (котлованнар яисә мөйданчыклар) 25-30 метр радиуста корыган агачлардан, ауган агачлардан, кисек калдыкларыннан, башка ягулык материалларыннан чистартылган һәм һәрберсенәң киңлегә кимендә 1,4 метр булган ике катлы минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алынган булырга, ә коры туфраклардагы ылыслы урман янәшәсендә һәрберсенәң киңлегә кимендә 2,6 метр, аралары 5 метр булган ике катлы минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алынган булырга тиеш.

Урманнарда янгын куркынычы сезоннда чүп яндыру бары тик яраклы һава торышы булганда һәм җаваплы затлар контролендә генә рөхсәт ителә.

Урманнарда, яклаучы һәм яшелләндерү урман үсентеләренә якин җир кишәрлекләрендә даими күзәтүдән башка үлән яндыру тыела.

Саба урманчылыгында янгын куркынычын күзәтүне һәм контрольдә тотуны оештыру буенча чаралар исемлегә

№	Чара төре	Үткөрү вакыты
1	Янгын куркынычы янаган чорга карата урманнарда файдаланучыларның эзерлеген, аларның янгынга каршы җайланмалар, инвентарь белән тәэмин ителешен контрольдә тоту	10 апрельгә кадәр
2	Урман диләнкеләрен, юл буе полосаларын, электр тапшыру линияләрен барлык урманчылык территориясендә урман эзерләүдән калган калдыклардан һәм чүп-чардан чистарту	Янгын куркынычы янаган чор башланганчыга кадәр
3	Булган янгынга каршы чокырларны тиешле торышка китерү, чүп-чардан һәм корыган үсемлекләрдән чистарту, янгынга каршы юлларны ремонтлау һәм төзү	Апрель-сентябрь
4	Янгын сакчылары көче белән җир өсте патрульгә маршрутларын һәм тәртибен билгеләү, аларны транспорт, янгын сүндерү һәм элемент чаралары белән тәэмин итү	Янгын куркынычы янаган чорларда

5	Торак пунктларда ирекле янғын дружиналары оештыру, дружина эгъзаларына гади янғын сүндерү ысуллары белән белем бирү	Янғын куркынычы янаган чор башланганчыга кадәр
6	Урман фондына илтүче юлларда гражданныр тарафыннан урманда янғынга каршы чаралар үтәлеше турында хәбәр житкерү динамикалары белән тәэмин ителгән автомобильләр ярдәмендә бәйрәм һәм ял көннәрендә кизү торуларны оештыру	Янғын куркынычы янаган чорда
7	Урман фондына автомобиль транспорты керүне чикли торган юл билгеләре урнаштыру	Бик көчле янғын куркынычы янаган чорларда
8	Урманнарда янғын иминлеге кагыйдәләре үтәлешен контрольдә тотуны көчәйтү	Янғын куркынычы янаган чорда
9	Урманнарны янғыннардан саклау һәм урманга карата сакчыл караш буенча пропаганданы көчәйтү	Апрель-сентябрь
10	Ылыслы урманнан кимендә 100 метр ераклыкта һәм яфраклы утыртмалардан кимендә 50 метр ераклыкта печән, салам урнаштыруны тыю	Янғын куркынычы янаган чорда
11	Урман кварталларын (кушымта) авыл хужалыгы формированиеләренә беркетү	Май
12	Урманда барлыкка килгән янғын турында хәбәр итүне оештыру	Янғын куркынычы янаган чорда
13	Урманнарда жир өсте һәм авиапатрульлекне оештыру	Янғын куркынычы янаган чорда

Саба урманчылыгы майданнарын янғын куркынычы класслары буенча бүлү 2.17.1.1 нче таблицада китерелә.

2.17.1.1 таблица

Янғын куркынычы класслары буенча урманчылык майданын бүлү

майданы, га

№ п/п	Кишәрлек урманчылыгы	Янғын куркынычы классы					Жәмгысе	Уртача класс
		1	2	3	4	5		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Корса	283	1337	4740	-	-	6360	2,7
2.	Кукмара	1408	2787	408	-	-	4603	1,5
3.	Ленин	36	179	3172	8959	-	12346	3,7
4.	Мишәбаш	981	2210	6691	2115	-	11997	2,8
5.	Сабабаш	1284	3183	7349	627	-	12443	2,6
6.	Шәмәрдән	588	3570	5436	3035	-	12633	2,9
Жәмгысе:		4580	13270	27796	14736	-	60382	2,9

2011 елның 5 июлендәге “Урманнарның табигый янғын куркынычы классификациясен һәм һава шартларына бәйле рәвештә урманнарда янғын куркынычы классификациясен раслау турында” №287 Рослесхоз боерыгы нигезендә урман янғыннары чыгу дәрәжәсе бәяләнде.

Шкала, токым составы үзенчәлекләрен, туфрак дымлылыгын, урман үсентеләренә яшен һәм торышын исәпкә алып, туфрак-типология принцип буенча төзелде.

Урманнарның табиғый янғын куркынычы классификациясе

Урманнарның табиғый янғын куркынычы классификациясе	Янып китүчән объект (кисүләрдән соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз киңлекләренең характерлы типлары)	Янғыннарның иң күп мөмкин булган төрләре һәм алар чыгуының һәм таралуының мөмкин чоры
1	2	3
I (бик югары табиғый янғын куркынычы)	Ылыслы яшь агачлар Тоташ кисү урыннары: мүкле, арчанлы, кылганлы һәм коры урыннар буенча кисүләр (бигрәк тә чүпләнгән). Мүкле һәм арчанлы наратлыклар. Зәгыйфьләнгән, корып баручы һәм бик зарарланган агачлыклар (корыган агачлар, жил-буран аударган урыннар, кисеп бетермәгән урыннар), аерым агачлар калдырып, тоташ кисү урыннары, югары һәм бик югары интенсивлыктагы сайлап алып кисүләр урыннары, чүпләнгән элек янган урыннар.	Янғын куркынычы югары булган чор дәвамында – аскы өлештә, агачлар булган жирләрдә өске өлештә булырга мөмкин. Кылганлы һәм башка үләннәр үскән коры урыннардагы урман кисүләрдә янғын куркынычы – бигрәк тә яз көне, э кайбер районнарда көз көне дә югары була.
II (табиғый янғын куркынычы - югары)	Нарат жиләкле, нарат шытымнары яисә уртача куелыктагы артыш куаклыклары булган наратлыкларда. Кедрлы-стланниклы яфраклылар.	Янғын куркынычы югары булган чор дәвамында аскы өлештә; өске өлештә – янғыннар максимумнары чорында (янғын чыгу саны яисә янғын элөп алган мөйдан элөгө район өчен күпеллык күрсәткечләрдән артып китә торган чор дәвамында).
III (табиғый янғын куркынычы - уртача)	Ачы жиләкле наратлыклар һәм кара жиләклекләр, нарат жиләкле яфраклылар, барлык типтагы кедрлыклар, сфагналы, нарат жиләкле чыршылыклар һәм ачы жиләклекләр.	Аскы һәм өске янғыннар жөйгө максимум чорында булырга мөмкин, э кедрлыкларда, моннан тыш, язгы һәм бигрәк тә көзгө максимумнарда.
IV (табиғый янғын куркынычы - аз)	Тубылгылы һәм озын мүкле тоташ кисү урыннар (бигрәк тә чүпләнгән). Үләнле типтагы урманнарда наратлыклар, яфраклылар һәм яфраклы урман үсентеләре. Катлаулы наратлыклар һәм чыршылыклар, юкәлекләр, чикләвеклекләр, имәнлекләр, чыршылыклар-кара жиләклекләр, сфагналы һәм озын мүкле чыршылыклар һәм елга буйларындагы һәм сфагналы кедрлыклар, каенлыклар-мүк жиләклекләр, ачы жиләклекләр, кара жиләклекләр һәм сфагналы, усаклыклар-ачы жиләклекләр һәм кара жиләклекләр, мари.	Янғыннар чыгу (беренче чиратта аскы) үләнле типтагы урманнарда, тубылгылы һәм озын мүкле кисү урыннарында язгы һәм көзгө масимумнар чорында; башка тип урманнарда һәм озын мүкле кисүләрдә жөйгө максимум чорында мөмкин.

Урманнарның табиғый янгын куркынычы классификациясе	Янып китүчән объект (кисүләрдән соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз киңлекләрнең характерлы типлары)	Янгыннарның иң күп мөмкин булган төрләре һәм алар чыгуының һәм таралуының мөмкин чоры
1	2	3
V (табиғый янгын куркынычы - юк)	Чыршылыклар, каенлыклар һәм усаклыклар, озын мүклекләр, сфагнумлы һәм елга буйларындагы чыршылыклар. Барлык типтагы зиреклекләр.	Янгын бары тик аеруча начар шартларда (дәвамлы корылык) гына чыгарга мөмкин.

Искәрмәләр: Янгын куркынычы түбәндәге урманнар өчен бер класска югарырак билгеләнә:

– төзелеше яисә бүтән үзенчәлекләре аскы янгын кинәт кенә өске янгынга күчү мөмкинлеген булган ылыслы урман үсентеләре өчен (ылыслы агачларның биек куе шытымнары булган токымнары, агачларның һәм куакларның ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган урман үсентеләре, шактый гына чүпләнү һәм башкалар);

– янгын куркынычы югары булган урман үсентеләре белән әйләндереп алынган коры урыннарда зур булмаган урман кишәрлекләрендә;

– гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар янәшәсендәге урман кишәрлекләре өчен.

Куе шытымнары булган яисә ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган кедрлыклар II класслы янгын куркынычына кертелә.

Урманнарны янгынга каршы төзекләндерү чараларына түбәндәгеләр кертелә:

– урман юлларын чистарту, аларның янгынга каршы минеральләштерелгән полосаларын яңарту;

– янгынга каршы сулыкларны һәм су белән тәэмин итү чыганаclarына килү юлларын эксплуатацияләү;

– урманнарда гражданнар ял итә торган зоналарны төзекләндерү;

– шлагбаумнар кую һәм эксплуатацияләү, янгын куркынычсызлыгын тәэмин итү максатларында, урманнарда гражданнарның булуын чикләүне тәэмин итәрлек киртәләр кору;

– янгынга каршы киртәләр булдыру һәм тоту, яраклы урман авызларын төзекләндерү;

– урманнарда янгын куркынычсызлыгы чаралары турында мәгълүматы булган стендларны һәм башка тамгаларны урнаштыру.

2.17.1.3 таблица

Янгынга каршы корулар буенча ел саен булдырыла торган чаралар күләме

№ п/п	Чараларның исеме	Үлч. берәмл.	Таләп ителүче күләм
1	2	3	4
1. Урман янгыннары килеп чыгуына кисәтү чаралары			
1.1	Даими күргәзмәләр	данә	1
1.2	Даими элмә такталар	данә	10

№ п/п	Чараларның исеме	Үлч. берәмл.	Таләп ителүче күләм
1	2	3	4
1.3	Кисәткеч аншлағлар	данә	250
1.4	Авыл хужалыгы оешмалары вәкилләре белән киңәшмәләр	данә	70 Кирәк булган саен даими
1.5	Контроль постларын оештыру	данә	15
1.6	Массачыл ял итү урыннарында аншлағлар урнаштыру	данә	10
1.7	Алмашынып торучы таблолы аншлағлар урнаштыру	данә	5
1.8	Матбугатта һәм радиодан чыгыш ясау	лекцияләр	70 янгын чыгу куркынычы булган чор алдыннан
1.8	Ял һәм тәмәке тарту урыннарын оештыру	данә	50
2. Урман янгыннары таралуны чикләү буенча чаралар			
2.1	Янгынга каршы киртәләр, чокырлар булдыру	чм	-
2.2	Культуралар, ылыслы яшь урманлыктар тирәли һәм юллар буйларында минеральләштерелгән полосалар кору	чм	50
2.3	Урман ызаннары буйлап минеральләштерелгән полосалар кору	чм	50
2.4	Янгынга каршы чокырларны карап тоту	чм	10
2.5	Минеральләштерелгән полосаларны карап тору	чм	129
2.6	Профилактика уңаеннан контрольдә тотып яндырулар	га	100
3. Юл төзелеше			
3.1	Янгынга каршы урман юлларын төзү	чм	10
3.2	Күперләр төзелеше	данә	5
3.3	Янгынга каршы билгеләнештәге юлларны төзекләндерү	чм	94
4. Элемтә оештыру			
4.1	Элемтә линияләрен төзү	чм	-
4.2	Радиостанцияләр (кәрәзле элемтә) булдыру	данә	20
5. Күзәтчелек-сак хезмәте			
5.1.	Янгынга каршы вакытлы каравылчылар яллау	кеше	7
6. Янгыннарға каршы көрәш чаралары			
6.1	I типлы ЯХС оештыру	данә	6
6.2	I типлы ЯХС оештыру	данә	1
6.3	Янгын инвентарьләре пунктларын оештыру	данә	35
6.4	Ясалма сулыклар төзү	данә	5
6.5	Сулыкларга керү юллары булдыру	данә	15
6.6	ИЯД булдыру	күләм/кеше	6/42
7. Янгыннарғы каршы кораллар сатып алу			
7.1	Янгын сүндерү автомашинасы	данә	8
7.2	Капрон янгын жиңсәсе	п.м.	2000
7.3	Кече урманпатруль комплексы	данә	6

№ п/п	Чараларның исеме	Үлч. берәмл.	Таләп ителүче күләм
1	2	3	4
7.4	Мотопомпалар	данә	7
7.5.	Бензопычкылар	данә	8
8.	Янгын куркынычы мониторингы	мең га	60,3

2.17.1.4 таблица

**Урманнарны янгыннардан саклаганда эш урыннарын урнаштыру һәм
планлаштыру нормативлары**

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
1	Гомуми нормативлар:	
1.1	Шәһәр урманнарын урман янгыннары районнарына бүлү:	
	жир өстендәге сак районнары	янгыннарны ачыклау һәм сүндерү жир өсте чаралары белән гамәлгә ашырыла
1.2	Янгын куркынычлылыгы дәрәжәсе буенча урман фонды кишәрлекләрен бәяләү:	
	югары уртача түбән	үсеп китү урыны шартлары буенча - 1 - 2 класслар, һава шартларына карап - 4 - 5 класслар, 3 класс
1.3	Урманнарның фактта яну чоры (янгын куркынычы тудыручы һава торышы чоры)	Һава торышы буенча янгын куркынычының 2 - 5 класслы көннәре
1.4	Урманчылык буенча янгын куркынычы сезонының факттагы озынлыгын билгеләү	Кар катламы кузгалу һәм барлыкка килү. 10 ел һәм аннан да күбрәк еллар эчендә урманнарның фактта яну чорының максималь һәм уртача чоры озынлыгы. Жирле шкалалар буенча һава торышының янгын куркынычы дәрәжәсе – һава торышының 2 класслы янгын куркынычы башлану һәм бетүнең иң соңгы һәм уртача даталары
1.5	Урманнарның чагыштырмача янучанлыгы	Янгыннарның уртача еллык майданын урман фонды майданына бүлүдән килеп чыккан зурлык
1.6	Урман янгыннарының зурлыгы: эре исәпкә алып була торган	25 гектардан зуррак майдан теләсә нинди майданда урман фонды территориясе янып китү
1.7	Янгынның интенсивлыгы түбән уртача югары	ялкынның биекlege 0,5 м һәм аннан да югары ялкынның биекlege 0,6 - 1,0 метр 1,0 метрлан биегрәк
2	Жир өстендәге сак районнарында урманнарны янгынга каршы планлаштыру нормативлары:	
2.1	Ылыслы токымнарның янгын куркынычы булган эре массивларын планлаштыру	Ылыслы токымнарның янгын куркынычы булган эре массивларын планлаштыру 2 гектардан алып 12 мең гектарга кадәр майданда өске һәм аскы янгыннар таралуга каршы торырлык (янгын куркынычы дәрәжәсенә һәм урман хужалыгы интенсивлыгына бәйле рәвештә)

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
		янгынга каршы табигый яисә ясалма барьерлар яисә аермалар белән, шулай ук гамәлдәге янгыннарны локальләштергәндә таяныч линияләре белән эре йомык блокларга бүлү. Аларда гомуми юллар челтәренә керерлек юллар салалар.
2.2	Урман массивлары территориясендә янгынга каршы табигый киртәләр сайлау	Су баса торган киң тугайлы күлләр һәм елгалар, яфраклылар өстенлек иткән урман кишәрлекләре (составы буенча кимендә 7 берәмлек), урманнар һәм янучан материаллар белән капламаган кишәрлекләр
2.3	Янгынга каршы ясалма киртәләр һәм чокырлар сайлап алу	Мөмкинлек булган саен һәр ягы буйлап 50 - 60 метр киңлектә яфраклы агачлыктан полосалар булдырыла торган тимер һәм автомобиль юллары трассалары, электртапшыру линияләре, торбаүткәргечләр һ.б.ш. Киртәнең гомуми киңлегенә - 120 - 150 метр. Яфраклы полосаларның урманга карап торучы тышкы яклары буйлап 1,4 метр киңлектәге минеральләштерелгән полосалар, ә эгәр дә яфраклы полосалар янгын куркынычы буенча 1 һәм 2 классларга караган урыннарда тоташса, бер-берсеннән 5 - 10 метр ераклыкта ике минеральләштерелгән полоса булдырыла. Яфраклылар полосалары булдыру мөмкин булмаган ылыслы урман утыртмалары территориясе (урманчылык сәбәпле) чокырның һәр ягынан киңлегенә 120-150 м булган полосаларда янучан материаллардан (агач материалы чүбәннән, ылыслы шытымнардан, янгын куркынычы булган урманчыктан, ылыслыларның 1,5-2,0 метрга кадәрле аскы ботакларыннан һәм башкалардан) даими рәвештә чистартылып торыла. Ылыслы урманның мондый полосаларын янәшәдәге урманнан чиклиләр һәм буеннан буена һәр 20 - 30 метр аша 1,4 метр киңлектәге минеральләштерелгән полосалар белән аерылар. Мондый төп каплавычларның гомуми киңлегенә (чокырның яисә юлның киңлегенә белән берлектә) - 260 - 320 метр.
2.4	Янгынга каршы өстәмә киртәләр һәм чокырлар булдыру	2.2 һәм 2.3 пунктларда күрсәтелгән киртәләр тиешле күләмдә булмаган очракта, блок буйлатып йомык божра булдыру өчен аларда юллар һәм һәр ике як буйлап яфраклы полосалар булдырып чокырлар казылар
2.5	Уртача интенсивтагы урман хужалыгы алып барыла торган зоналарда урнашкан, янып китүчәнлегенә югары булган ылыслыларның кыйммәтле токимнары массивларында планлаштыру	2-12 мең га (әлегә таблицаның 2.1 пунктына кар.) кадәр майданлы эре блокларны һәм массивларны 2.2-2.4 пунктларда каралган тәртиптә 400дән 1600 га кадәр майданлы уртача йомык блокларга (чокырларга, уттан каплавычларга) бүлеләр. Шулай ук вакытта киң кулланылыштагы (тимер юл, шоссе) юлларның һәр ягы буенча яфраклы полосаларны (хужалар көче белән) 30 - 50 метр киңлектә, ә башка чокырлар, шулай икәнтән кварталлардагы урман юллары буйлап һәр ягынан 10 -15 метр киңлектә булдыралар. Ылыслы яшь агачлыктар булган чокырларга тоташучы аеруча кыйммәтле массивларда (яфраклы полосаларны булдыру мөмкинлегенә

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
1	2	3	
		булмаганда) һәр яктан 100 метр киңлектәге полосаларны янучан материаллардан чистарталар һәм, әлеге таблицаның 2.3 пунктында күрсәтелгәнчә, һәр 20-30 метр саен буйлы минеральләштерелгән полосалар ясыйлар. Мондый эчке (өстәмә) яфраклы токым саклагычларының киңлегә 60 - 100 метр булырга тиеш, ылыслы токымнарныкы - 200 метр, урман юллары буенча (чокырларның һәм урман юлларының киңлеген исәпкә алмыйча) - 20 - 30 метр.	
2.6	Яшел зоналарда һәм 1 класслы ылыслы культураларның һәм яшь урман үсентеләренең эре кишәрлекләрен планлаштыру	Аларны 25 гектар майданлы блоklarга минеральләштерелгән полосалар яисә юллар ярдәмендә бүлеләр, һәр тарафыннан яфраклы яшь агачлардан һәм куаклардан 10 метр киңлектәге полосалар булдыралар. Аның үзәгеннән гади юл белән каплавычның гомуми киңлегә - 30 метр. Яфраклы полосаларны булдыру мөмкин булмаганда, 100 метр киңлектәге полосалардагы ылыслылар чокырына якин урыннарда һәрьяклап янучан материалны юк итәргә, шулай ук 20-30 метр саен аркылы минеральләштерелгән полосалар салырга кирәк (әлеге таблицаның 2.3 пунктына кар.)	
2.7	Поселоклар янәшәсендәге ылыслы урманнарны планлаштыру	Урман массивы тирәли янгынга чыдам булган кимендә 150 метр киңлектәге яфраклы кырпулар булдыралар. Мондый кырпуларның һәр тарафында кимендә 2,5 метр киңлектәге минеральләштерелгән полосалар булдыралар. Әгәр дә яфраклы кырпуларны булдыру мөмкин булмаса, ул очракта поселокка тоташучы ылыслы урман полосаларында 250 - 300 метрлы киңлектә янучан материалларны юк итәләр һәм алар буйлап һәр 50 метр саен буйлы минеральләштерелгән полосалар салалар (әлеге таблицаның 2,3 пунктына кар.)	
2.8	Минеральләштерелгән саклык полосаларын бульдозерлар, тракторлар, туфрак эшкәртүче һәм башка кораллар ярдәмендә туфрак өстендәге каплам төренә һәм куәтенә бәйлә рәвештә салганда:		
куәтле үлән капламында һәм чүпләнгән урыннарда жыләклекләрдән һәм арчаннан лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән		1,0 дән 1,5 метрга кадәр 1,5 дән 2,5 метрга кадәр 2,5 дән 4,0 метрга кадәр 1,4 метр (ПКЛ-70 сукасы бер тапкыр уза)	полосаның киңлегә түбәнлектәге янғын ялкынының мөмкин булган биеклегеннән ике тапкырга артыграк булу хисабыннан чигереп тору сыйфатында хезмәт итәргә мөмкиннәр
блокларның һәм ылыслы массивларның эчендә минималь киңлек (әлеге таблицаның 2.1, 2.5 - 2.7 пунктлары)		корылмалар, урман культуралары, табигый шытып чыккан урманнар булган майданнар тирәсендә, ылыслы, яфраклы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, минеральләштерелгән полосаларның дәвамы буларак булдырылган янгынга каршы киртәләрдә һәм ылыслы утыртмаларда, шулай ук кирәк булган башка урыннарда	
янғын куркынычы булган сезонга калдырылган коры		урман эзерләүчеләр көче белән диләнкеләр минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алына.	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
1	2	3	
	туфракларда урнашкан ылыслы тигез урманнардагы коры туфраклы диләнкеләрдә	25 гектардан артык майданлы диләнкеләргә аркылы минеральләштерелгән полосалар белән 25 гектардан артмаган кишәрлекләргә бүлеләр. Үзагачны саклыкка кую урыннары шулай ук аерым, йомык минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алына, ә ылыслы урманнарны кисү урыннарында – бер-береннән 5-10 метр ераклыкта булган ике шундый полоса белән әйләндереп алына	
	тимер юлларда, шосселарда һәм агач ташу юлларында (үз карамакларындагы оешмалар көчләре белән)	алар буйларындагы полосалар (агач ташу өчен – һәр ягыннан 10 метр) янгын сезоны эчендә ауган агачлардан, агач чүпләреннән һәм башка тиз кабынып китүчән материаллардан чистартып торыла. Минеральләштерелгән полосаларны чигерелгән полосаларның тышкы ягы буйлап салалар, ылыслы утыртмаларда коры туфракта - бер-берсеннән 5 метр ераклыкта ике минеральләштерелгән полоса салына. Шушындай ук шартларда минполосалар белән юл буйларында яткан шпаллар өмнөрән һәм кар саклау щитларын, агач күперләргә, стационар платформаларны, торак йортларны һәм юлларны карап йөрүчеләр будкаларын әйләндереп алалар, учак ягу рөхсәт ителгән урыннар, урманда ял итү һәм тәмәке тарту урыннары, урманнарда эшләр башкарганда ЯММ саклау урыннары тирәли, янгын куркынычы урман промыселлары майданчыклары тирәли (күмер ягу, сагыз, дөгет эшкәртү һәм башкалар), арадаш һәм төп чәер складлары тирәли, авыл хужалыгы жирләре чикләре буйлап әйләндереп алалар	
2.9	Янгын куркынычы сезоннда янгынга каршы аермалар кору:		
	урмандагы үзагач саклыкханәләре тирәли	саклыкханәләргә ачык урыннарда түбәндәге аралыкта урнаштыралар: яфраклы урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га - 20 м кадәр, 8 га һәм аннан да күбрәк - 30 м, ылыслы һәм катнаш урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га - 40 м, 8 га аннан да күбрәк - 60 м. саклыкка кую урыннары һәм күрсәтелгән янгынга каршы чокырлар янучан материаллардан чистартыла	
2.10	Янгынга каршы сулыклар кору: урман янгыннары чыгу мөмкин булган урыннан ерак урнашкан су чыганакларын урнаштыру:		
	утыртмаларның янгын куркынычы классификациясе	ераклыгы, чм	бер сулыктан су белән тәэмин ителүче утыртмалар майданы, га
	1	2-4	500
	2	2-8	2000-5000
	3-5	8-12	5000-10000
	янгын сүндерү өчен табигый су чыганакларын эзерләү	аларга килү юлларын төзекләндерү, янгын автоцистерналары һәм мотопомпалар белән су алу өчен махсус майданчыклар жиһазландыру, ә кирәк очракларда	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
	янғын сүндерү буенча ясалма сулыклар төзү	сулыкларны тирәнәйтү һәм буалау янғын куркынычы югары булган урман массивларында, аларда табигый су чыганаclarы булмаганда, яхшыртылган автомобиль юллары янында, алардан сулыкларга кадәр килү юллары салына
	янғынга каршы сулыкта нәтижәле су запасы	елның иң эссе чорында кимендә 100 кубометр
2.11	Урман юлларын кору: юл челтәрләренә гомуми тыгызлыгы (куелыгы) урман хужалыгы юллары янғынга каршы юллар	Кимендә 6 чакрым - 1000 гектар гомуми мәйданга, шул исәптән янғын куркынычы түбән булган һәм янғын тиз таралмый торган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда юллар челтәре куелыгы 6 км/мең гектар рәхсәт ителә, янғын куркынычы югары булган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда ул бу күрсәткечтән артык булырга тиеш урман янғынлары белән көрәш өчен түгел, урман хужалыгы ихтияжлары өчен кирәкле юллары булган кишәрлекләрдә урман хужалыгы интенсив алып барыла торган үзләштерелгән урманнарда корыла. 5 категория гомуми файдаланудагы юлларга тиңләштерелә һәм 3 типка бүленә. 1 тип урман хужалыгы юллары: бер полосалы, полосаларның гомуми киңлеге - 8 метр, юл кырые киңлеге – 1,75 метр. Исәпләп чыгарылган хәрәкәт тизлеге - 60 чм/сәг, сикәлтәле урыннарда 40 чм/сәг кадәр кими 3 типлы урман хужалыгы юлларына керә, жир капламының киңлеге 4,5 метрга тигез, юл кырыйларының киңлеге - 0,5 шәр метр. Аларны бар булган урман юллары челтәрләренә өстәмә коралар, янғын куркынычы булган урыннарда һәм сулыкларга автотранспорт белән үтеп керүне тәмин итәр өчен. Аларга шулай ук табигый грунт юллары, квартал урман юллары һәм төрле трассалар кертелә
2.12	Көчләрне һәм чараларны янғын сүндерү урынына илтәп житкерү вакыты	Янғын күрәнгәннән соң 3 сәгатътән дә артмаска тиеш. Ә янғын куркынычы югары булган кишәрлекләр өчен 0,5 – 1,0 сәгатътән дә артмаска тиеш
2.13	Янғын урынына бару юлына китә торган вакытны исәпләп чыгарганда юлларның, сукмаklarның яисә жәяүлеләр узып йөрерлек урыннарның сикәлтәлеген һәм жир өсте рельефын исәпкә алу өчен аларны озынайту коэффициентлары	тигез урыннарда - 1,1; калкулыклы - 1,25 тигез урыннарда - 1,15; калкулыклы - 1,65
2.14	Янғын сүндерүче эшченә хәрәкәт итү тизлеге	Гадәттә 1- 3 чм/сәг (автомобиль юлыннан коралларын күтәрәп янғын урынына килгәндә)

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
2.15	Жир өстендә патруль уздыру маршрутларын планлаштыру:	
2.15.1	Урнаштыру урыннары	Агач-куаклар аз булган урыннарда (15% һәм аннан да түбән) һәм территория буйлап вак урман кишәрлекләре урнашканда. Кырсакагыч утыртмаларны, ерганак буйларындагы һәм балкалардагы, яшел зоналы урманнардагы, урман-далалардагы утыртмаларны саклаганда. Стационар күзәтү пунктларынан күзәтүгә һәм авиопатрульгә өстәмә рәвештә – агач материалы эзерләү урыннарында, төрле объектлар төзү урыннарында һәм трассаларда, ял зоналарында, елгалар һәм күлләр ярлары буйлап, янгын куркынычы югары булган урыннарда
2.15.2	Патруль уздыру маршруты озынлыгы	Транспорт төренә, юллар торышына һәм саклана торган кишәрлеккә карап чыгу санына бәйле рәвештә
2.15.3	Янгын куркынычы булган кишәрлекләрдә урман янгынына патруль уздыру хәрәкәте тизлеге	
	мотоцикллар, машиналар һәм башка транспорт чаралары	гомуми файдаланудагы шоссе юллары буйлап - 30 чм/сәг артык, урман юллары буйлап -15-20 чм/сәг. Урмансыз киңлекләрдә юл хәрәкәте иминлеге кагыйдәләре нигезендә арттырылырга да мөмкин

2.17.1.5 таблица

Урман хужалыгын алып баручы урман фондын биләүчеләрне урман янгыннарын сүндерү жайланмалары һәм чаралары белән тәмин итү нормалары

№ п/п	Жайланма, инвентарь һәм янгын сүндерү чаралары	Үлч. берәмл.	Урманчылык	Кишәрлек урманчылыгы	Урман хужалыгы кишәрлеге	Карап чыгу
1	2	3	4	5	6	7
1.	Югары үтеп керешле бортлы автомобильләр (ГАЗ-66, УАЗ-3301, "Урал" һ.б.) яки вездеходлар (ЛПМ - 0,1 һ.б.)	данә	1	-	-	-
2.	Күчмә жиһазландырылган мотопомпалар (МН-13\60 һ.б.) яки кечкенә габаритлы (МЛН-3\0,3 Л-1\0,75,МЛВ-1,МЛВ-2,МЛП-0,2 һ.б.)	данә	2-3	1	-	-
3.	Су куа торган жиңсәләр (Д=26, 51 мм)	пог. м.	300	100	-	-
4.	Туфрак эшкәртә торган кораллы тракторлар (ПКЛ-70, ПЛ-1,2 һ.б.)	данә	1	1	-	-
5.	Резин сыешлыклар (РДВ - 1500 һ.б.)	данә	2	1	-	-
6.	Ут кабыза торган жайланмалар (АЗ һ.б.)	данә	3	2	-	-
7.	Урман ранецлы ут сүндергечләр	данә	10-15	5	-	-

№ п/п	Жайланма, инвентарь һәм янғын сүндерү чаралары	Үлч. берәмл.	Урманчылык	Кишәрлек урманчылығы	Урман хужалыгы кишәрлеге	Карап чыгу
1	2	3	4	5	6	7
	(РЛО-М һ.б.)					
8.	Бензин пычкылары ("Дружба", "Урал" һ.б.)	данә	2-8	1	-	-
9.	Торфлы баганалар (ТС-1, ТС - 2 һ.б.)	данә	2	-	-	-
10.	Кул инструментлары:					
	- көрәкләр	данә	30	20	10	6
	- китмәннәр	данә	10	5	5	-
	- тимер тырмалар	данә	10	5	5	5
	- балталар	данә	10	5	4	3
	- аркылы пычкылар	данә	-	-	4	3
11.	Эчәр сулар өчен билгеләнгән 20 литрлы бидоннар яисә канистрлар	данә	2-4	1-2	1	1
12.	Су өчен 10-12 литрлы тимер чиләкләр / каен сыешлыклары	данә	10	5	3	3
13.	УКВ һәм КВ диапазонлы радиостанцияләр ("Кактус", "Ромашка", "Карат-М", һ. б.). Радиоэлемент оештырылганда	данә	2-3	1	-	-
14.	Су өчен кружкалар	данә	5-10	5	5	4
15.	Беренче ярдәм аптечкасы	данә	3-4	1-2	1	1
16.	Индивидуаль яра бәйләү пакетлары	данә	Янғын сүндерүдә катнашучылар санына карап			
17.	Кизү тору буенча махсус киём (куртка, итеклар, жинсәләр), саклагыч күзлекләр, респираторлар	ком.	Үзәк предприятие, урманчылык булганда янғын сүндерү командасы әгъзалары санына карап			

2.17.2. Урманнарны зарарлы организмнардан саклауга карата таләпләр

Урманнарны зарарлы организмнардан яклау Россия Федерациясе Урман кодексының 54-56 статьялары һәм "Үсемлекләр карантини турында" 15.07.2000 ел, №99-ФЗ Федераль закон, 29.06.2007 ел, №414 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары белән расланган Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны яклау зарарлы организмнарны (үсемлекләре, хайваннарны, билгеле бер шартларда урманнарда һәм урман ресурсларына зарар китерерлек авыру кузгатучы организмнарны) ачыклауга һәм алар таралуны булдырмауга юнәлдерелә, карантин объектларга кертелгән зарарлы организмнар чыганакалары барлыкка килгән очракта, аларны локальләштерүгә һәм бетерүгә.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре урманнарны зарарлы организмнардан, шулай ук зарарлы йогынтыдан яклауның бердәм тәртибен һәм шартларын, шулай ук урманнарда санитар иминлек тәмин итүгә юнәлдерелгән урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен билгели.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдэләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда санитар иминлекне тәмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны яклау ягыннан районлаштыру (урман патологиясе яный торган зәгыйфь, уртача һәм көчле зоналарны билгеләү);

б) урман патологиясе ягыннан тикшерү һәм урман патологиясе ягыннан мониторинглау;

в) зарарлы организмнар чыганакларын локальләштерү һәм бетерү буенча авиация һәм жир өсте эшләре;

г) санитар-савыктыру чаралары (корыган һәм зарарланган урман үсентеләрен кисү, урманнарны чүптән, пычранудан һәм башка тискәре йогынтыдан яклау);

д) урманнардан файдалануга карата санитар таләпләр урнаштыру.

Арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә санитар-савыктыру чаралары шушы кишәрлекләрнең арендаторлары тарафыннан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдэләре белән билгеләнгән таләпләр урманнарны үзләштерүне планлаштырганда исәпкә алына.

Урманнарда санитар иминлекне тәмин итү чараларын гамәлгә ашырганда алынган документлаштырылган мәгълүмат дәүләт урман реестрына кертү өчен билгеләнгән тәртиптә тапшырыла.

Урман патологиясе ягыннан тикшерү һәм урман патологиясе ягыннан мониторинг, зарарлы организмнар чыганакларын локальләштерү һәм бетерү, санитар-савыктыру чараларын билгеләү һәм уздыру эшләре Федераль урман хужалыгы агентлыгы тарафыннан расланган методик документлар нигезендә гамәлгә ашырыла.

2.17.2.1 таблица

Урманнарны яклау чараларының еллык күләме

№ п/п	Чараларның исеме	Үлчәү берәмлеге	Проектланган	Искәrmә
1	2	3	4	5
1.	Урман патологиясе ягыннан тикшерү	га	4000	
2.	Туфрак казулар	чокырмлар	200	
3.	Яңа киселгән агачларны (аучылык агачларын) сайлау	м ³	200	барлыкка килүенә карап
4.	Питомникларга профилактик сиптерүләр (серкәләндерүләр)	га	40	барлык чөчүлек майданында
5.	Орлыкларны агулау	кг	150	барлык чөчүлек орлыклар
6.	Жир өстендәге юк итү чаралары	га	3000	зарарлану чыганаклары барлыкка килүгә карап
7. Биологик көрәш чаралары				
7.1	Оялар эзерләү	данә/га	600/300	

№ п/п	Чараларның исеме	Үлчәу берәмлеге	Проектланган	Искәрмә
1	2	3	4	5
7.2	Ояларны рәтләү	данә	300	
7.3	Кошлар өчен жимлекләр кору	данә	300	
7.4	Кырмыска ояларын киртәләү	данә	200	
7.5	Кырмыска ояларын күчерү (бүлөп чыгару)	оялар	200	
7.6	Аттрактант тозакларын куллану	данә	400	
8. Оештыру-хужалык чаралары				
8.1	Корткыч һәм авыру чыганаclarы барлыкка килүне күзәтеп тору	мең га	56,0	Урманчылыкның барлык майданын даими карап тору
8.2	Сак почмакларын оештыру	данә	7	
8.3	Урманны саклау буенча лаборатория жайланмаларын, күрсәтмә пособиеләрне, әдәбият сатып алу	сум	20000	
8.4	Урман саклауны пропагандалау	сум	20000	
9.	Урманнарны чүпләрдән чистарту	га	2014 – 550; 2015 – 500; 2016-2018 – 450	

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары 2.17.2.2 таблицада китерелә.

2.17.2.2 таблица

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән			
1	2	3		4	5	6	7
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Саклык урманнары							
Токымы - Нарат							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>81</u> 3,21		<u>81</u> 3,21		<u>81</u> 3,21
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3		3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	27		27		27
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	1,07		1,07		1,07
	- ликвидлы	мең. м3	0,87		0,87		0,87
	- эшлекле	мең. м3	0,57		0,57		0,57
Токымы - Чыршы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>732</u> 39,17	<u>4</u> 0,52	<u>728</u> 38,65		<u>732</u> 39,17
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл. .	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнар ны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
	- мәйданы	га	244	1	243		244
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	13,05	0,17	12,88		13,05
	- ликвидлы	мең. м3	10,48	0,14	10,34		10,48
	- эшлекле	мең. м3	6,87	0,09	6,78		6,87
Токымы – Ак чыршы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	74 9,94		74 9,94		74 9,94
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3		3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мәйданы	га	24		24		24
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	3,31		3,31		3,31
	- ликвидлы	мең. м3	2,61		2,65		2,65
	- эшлекле	мең. м3	1,68		1,68		1,68
Ылыслылар жәмгысе							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	887 52,32	4 0,52	883 51,80		887 52,32
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мәйданы	га	295	1	294		295
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	17,43	0,17	17,26		17,43
	- ликвидлы	мең. м3	14,00	0,14	13,86		14,00
	- эшлекле	мең. м3	9,93	0,09	9,03		9,93
Токым - Имән							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	185 6,50	5 0,71	180 5,79	58 1,42	243 7,92
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мәйданы	га	62	2	60	19	81
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	2,17	0,24	1,93	0,47	2,64
	- ликвидлы	мең. м3	1,30	0,14	1,16	0,47	1,77
	- эшлекле	мең. м3	0,66	0,07	0,59	0,14	0,80
Токымы - Өрәңге							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	2 0,07		2 0,07		2 0,07
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3		3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мәйданы	га	1		1		1
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,02		0,02		0,02
	- ликвидлы	мең. м3	0,01		0,01		0,01
	- эшлекле	мең. м3	0,01		0,01		0,01
Каты яфраклылар жәмгысе							

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл. .	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнар ны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>187</u> 6,57	<u>5</u> 0,71	<u>182</u> 5,86	<u>58</u> 1,42	<u>245</u> 7,99
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	63	2	61	19	82
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	2,19	0,24	1,95	0,47	2,66
	- ликвидлы	мең. м3	1,31	0,14	1,17	0,47	1,78
	- эшлекле	мең. м3	0,67	0,07	0,60	0,14	0,81
Токым - Каен							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>59</u> 5,89	<u>21</u> 4,22	<u>38</u> 1,67		<u>59</u> 5,89
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	20	7	13		20
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	1,97	1,41	0,56		1,97
	- ликвидлы	мең. м3	1,17	0,84	0,33		1,17
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Токым - Усак							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>82</u> 6,61	<u>22</u> 3,57	<u>60</u> 3,04		<u>82</u> 6,61
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	27	7	20		27
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	2,20	1,19	1,01		2,20
	- ликвидлы	мең. м3	1,32	0,72	0,60		1,32
	- эшлекле	мең. м3					
Токым - Юкә							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>245</u> 16,66	<u>25</u> 4,57	<u>220</u> 12,09	<u>11</u> 0,42	<u>256</u> 17,08
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	81	8	73	4	85
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	5,55	1,52	4,03	0,14	5,69
	- ликвидлы	мең. м3	3,34	0,92	2,42	0,14	3,48
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-	0,03	0,03
Токымы - Нектарлы юкә							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>22</u> 2,55	<u>6</u> 1,46	<u>16</u> 1,09		<u>22</u> 2,55
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	8	2	6		8

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,85	0,49	0,36		0,85
	- ликвидлы	мең. м3	0,51	0,29	0,22		0,51
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Токымы - Соры зирек							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>1</u> 0,02	<u>1</u> 0,02			<u>1</u> 0,02
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3			3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мөйданы	га	-	-			-
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	-	-			-
	- ликвидлы	мең. м3	-	-			-
	- эшлекле	мең. м3	-	-			-
Токымы - Туңыл							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>4</u> 0,38		<u>4</u> 0,38		<u>4</u> 0,38
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3		3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мөйданы	га	1		1		1
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,13		0,13		0,13
	- ликвидлы	мең. м3	0,08		0,08		0,08
	- эшлекле	мең. м3	-		-		-
Йомшак яфраклылар жәмгысе							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>413</u> 32,11	<u>75</u> 13,84	<u>338</u> 18,27	<u>11</u> 0,42	<u>424</u> 32,53
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мөйданы	га	137	24	113	4	141
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	10,70	4,61	6,09	0,14	10,84
	- ликвидлы	мең. м3	6,42	2,77	3,65	0,14	6,56
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-	0,03	0,03
Саклык урманнары буенча барлығы:							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>1487</u> 91,00	<u>84</u> 15,07	<u>1403</u> 75,93	<u>69</u> 1,84	<u>1556</u> 92,84
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мөйданы	га	495	27	468	23	518
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	30,32	5,02	25,30	0,61	30,63
	- ликвидлы	мең. м3	21,73	3,05	18,68	0,61	22,34
	- эшлекле	мең. м3	9,79	0,16	9,63	0,17	9,96
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Эксплуатация урманнары							
Токым - Нарат							

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл. .	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнар ны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>347</u> 14,53		<u>347</u> 14,53	<u>21</u> 0,21	<u>368</u> 14,74
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3		3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	116		116	7	123
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	4,84		4,84	0,07	4,91
	- ликвидлы	мең. м3	3,89		3,89	0,07	3,96
	- эшлекле	мең. м3	2,52		2,52	0,02	2,54
Токымы - Чыршы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>594</u> 31,78	<u>34</u> 5,41	<u>560</u> 26,37		<u>594</u> 31,78
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	198	11	187		198
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	10,59	1,80	8,79		10,59
	- ликвидлы	мең. м3	8,51	1,45	7,06		8,51
	- эшлекле	мең. м3	5,56	0,91	4,65		5,56
Токымы – Ак чыршы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>45</u> 3,28	<u>6</u> 1,42	<u>39</u> 1,86		<u>45</u> 3,28
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	15	2	13		15
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	1,09	0,47	0,62		1,09
	- ликвидлы	мең. м3	0,88	0,38	0,50		0,88
	- эшлекле	мең. м3	0,57	0,24	0,33		0,57
Токымы - Карагач							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>4</u> 0,04		<u>4</u> 0,04		<u>4</u> 0,04
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3		3		
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	1		1		1
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,01		0,01		0,01
	- ликвидлы	мең. м3	0,01		0,01		0,01
	- эшлекле	мең. м3	0,01		0,01		0,01
Ылыслылар жәмгысе							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>990</u> 49,63	<u>40</u> 6,83	<u>950</u> 42,80	<u>21</u> 0,21	<u>10,11</u> 49,84
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	330	13	317	7	337

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл. .	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнар ны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	16,53	2,27	14,26	0,07	16,60
	- ликвидлы	мең. м3	13,29	1,83	11,46	0,07	13,36
	- эшлекле	мең. м3	8,66	1,15	7,51	0,02	8,68
Тоқым - Имән							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>1,45</u> 5,66	<u>23</u> 2,84	<u>122</u> 2,82	<u>47</u> 1,29	<u>192</u> 6,95
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	49	8	41	16	65
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	1,89	0,95	0,94	0,43	2,32
	- ликвидлы	мең. м3	1,13	0,57	0,56	0,43	1,56
	- эшлекле	мең. м3	0,58	0,29	0,29	0,13	0,71
Каты яфраклылар жәмгысе							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>145</u> 5,66	<u>23</u> 2,84	<u>122</u> 2,82	<u>47</u> 1,29	<u>192</u> 6,95
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	49	8	41	16	65
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	1,89	0,95	0,94	0,43	2,32
	- ликвидлы	мең. м3	1,13	0,57	0,56	0,43	1,56
	- эшлекле	мең. м3	0,58	0,29	0,29	0,13	0,71
Тоқымы - Каен							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>136</u> 5,75	<u>1</u> 0,22	<u>135</u> 5,53		<u>136</u> 5,75
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	46	1	45		46
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	1,91	0,07	1,84		1,91
	- ликвидлы	мең. м3	1,15	0,05	1,10		1,15
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Тоқымы - Усак							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>26</u> 2,53	<u>5</u> 1,15	<u>21</u> 1,38		<u>26</u> 2,53
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	9	2	7		9
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,84	0,38	0,46		0,84
	- ликвидлы	мең. м3	0,51	0,23	0,28		0,51
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл. .	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнар ны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
Тоқымы - Юкә							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>678</u> 40,80	<u>32</u> 6,91	<u>646</u> 33,89		<u>678</u> 40,80
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	226	10	216		226
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	13,60	2,30	11,30		13,60
	- ликвидлы	мең. м3	8,17	1,38	6,79		8,17
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Тоқымы - Нектарлы юкә							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>335</u> 21,42	<u>19</u> 4,67	<u>316</u> 16,75		<u>335</u> 21,42
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	111	6	105		111
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	7,14	1,56	5,58		7,14
	- ликвидлы	мең. м3	4,28	0,93	3,35		4,28
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Йомшак яфраклылар жәмгысе							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>1175</u> 70,55	<u>57</u> 12,95	<u>1118</u> 57,55		<u>1175</u> 70,55
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3		3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	392	19	373		392
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	23,49	4,31	19,18		23,49
	- ликвидлы	мең. м3	14,11	2,59	11,52		14,11
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Эксплуатация урманнары буенча барлығы:							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>2310</u> 125,79	<u>120</u> 22,62	<u>2190</u> 103,17	<u>68</u> 1,50	<u>2378</u> 127,29
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- майданы	га	771	40	731	23	794
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	41,91	7,53	34,38	0,50	42,41
	- ликвидлы	мең. м3	28,53	4,99	23,54	0,50	29,03
	- эшлекле	мең. м3	9,24	1,44	7,80	0,15	9,39
Урманчылык буенча барлығы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>3797</u> 216,79	<u>204</u> 37,69	<u>3593</u> 179,10	<u>137</u> 3,34	<u>3934</u> 220,13
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
	- мәйданы	га	1266	67	1199	46	1312
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	72,23	12,55	59,68	1,11	73,34
	- ликвидлы	мең. м3	50,26	8,04	42,22	1,11	51,37
	- эшлекле	мең. м3	19,03	1,60	17,43	0,32	19,35
шул исәптән: Ылыслы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>1877</u> 101,95	<u>44</u> 7,35	<u>1833</u> 94,60	<u>21</u> 0,21	<u>1898</u> 102,16
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мәйданы	га	625	14	611	7	632
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	33,96	2,44	31,52	0,07	34,03
	- ликвидлы	мең. м3	27,29	1,97	25,32	0,07	27,36
	- эшлекле	мең. м3	17,78	1,24	16,54	0,02	17,80
Каты яфраклы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>332</u> 12,23	<u>28</u> 3,55	<u>304</u> 8,68	<u>105</u> 2,71	<u>437</u> 14,94
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мәйданы	га	112	10	102	35	147
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	4,08	1,19	2,89	0,90	4,98
	- ликвидлы	мең. м3	2,44	0,71	1,73	0,90	3,34
	- эшлекле	мең. м3	1,25	0,36	0,89	0,27	1,52
Йомшак яфраклы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>1588</u> 102,61	<u>132</u> 26,79	<u>1456</u> 75,82	<u>11</u> 0,42	<u>1599</u> 103,03
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел	3	3	3	3	3
3.	Ел саен файд күләм:						
	- мәйданы	га	529	43	486	4	533
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	34,19	8,92	25,27	0,14	34,33
	- ликвидлы	мең. м3	20,53	5,36	15,17	0,14	20,67
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-	0,03	0,03

2.17.3. Урманнарны янадан үстерүгә карата таләпләр

Урманнарны торгызу Россия Федерациясе Урман кодексының 61, 62 статьялары, Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгының 16.07.2007 ел, №183 боекы белән расланган Урманнарны торгызу кагыйдәләре (алга таба – Урманнарны торгызу кагыйдәләре) белән гамәлгә ашырыла.

Урманнарны торгызу урман кисүләргә жирләрендә, янгыннан соң калган жирләрдә, бушлыкларда, урман үсентеләре белән капланмаган башка ачыклыкта яисә урман торгызу өчен яраклы жирләрдә киселгән, корыган,

зарарланган урманнарны торгызу максатларында гамәлгә ашырыла. Урманнарны торгызу урман үсентеләрен торгызуны, урманнарның биологик күптөрлелеген, аларның файдалы функцияләрен саклап калуны тәэмин итәргә тиеш.

Урман торгызулар түбәндәгеләр белән тәэмин ителә:

– агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә - шушы урман кишәрлекләренен арендагачлары тарафыннан;

– урман кишәрлекләрендә, агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләреннән гайре, – Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы тарафыннан.

Урманнарны торгызу өчен билгеләнгән һәр урман кишәрлегендә урманнарны торгызу гамәлләре урманнарны торгызу проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү максатларында түбәндәге чаралар күрелә:

– урман үсентеләре ябалдашлары астында шытып чыккан урман үсентеләренен яшәргә сәләтле, әлеге табигый-климат шартларында яңа урман үсентеләре булдырырга сәләтле төп урман агач токымнары (алга таба – төп урман агач токымнары) буынын (яшь агачларны) саклап калу. Ике яшькә кадәрге агач үсентеләре (үзлегеннән үсеп чыккан) яшь агачларга кертелми;

– кыйммәтле урман токымлы урман утыртмаларын кискәндә яшәргә сәләтле, яхшы тамыр жибәргән, 2,5 метрдан артык биеклектәге төп урман агач токымнарын булдыруда катнашучы урман үсентеләрен (яшь агачларны) саклап калу;

– урман үсемлекләре белән капланмаган майданнарда кыйммәтле агач токымнарының урман үсентеләре шытымнарын карау;

– туфрак өслеген минеральләштерү;

– майданнарны киртәләү.

Кыйммәтле урман агач токымнарын табигый торгызуга бәйле рәвештә урманнарны торгызу алымнары 2.17.3.1 таблицада китерелә.

2.17.3.1 таблица

Кыйммәтле урман агач токымнарының табигый торгызылуына карап, урманнарны торгызу алымнары

Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урманнар типлары төркеме, урман үсү шартлары типлары	Яшәргә яраклы үсенте һәм яшь агач күләме, 1 гектарга мең данә
1	2	3	4
Блыслы-киң яфраклы урманнар зонасы			
Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
Шытымнарны саклау чаралары ярдәмендә урманнарны табигый торгызу	Нарат, чыршы, карагай	Коры	3 артык
		Яңа	1,5 артык
		Дымлы	1 артык
	Имән һәм бүтән 0,5 метрдан биегрәк булган каты яфраклылар	Коры	4 артык
		Яңа	3 артык
		Дымлы	2 артык
Туфракны	Нарат, чыршы,	Коры	1 - 3.

Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урманнар типлары төркеме, урман үсү шартлары типлары	Яшэргэ яраклы үсенте һәм яшь агач күләме, 1 гектарга мең данэ
1	2	3	4
минеральләштерү юлы белэн урманнарны табигый торгызу яисэ урманнарны катнаш торгызу	карагай	Яңа	0,5 - 1,5.
		Дымлы	0,5 - 1.
	Имән һәм бүтән 0,5 метрдан биегрэк булган каты яфраклылар	Коры	2 - 4.
		Яңа	1 - 3.
		Дымлы	1 - 2.
Ясалма урман торгызу	Нарат, чыршы, карагай	Коры	1 кимрэк
		Яңа	0,5 кимрэк
		Дымлы	0,5 кимрэк
	Имән һәм бүтән 0,5 метрдан биегрэк булган каты яфраклылар	Коры	2 кимрэк
		Яңа	1 кимрэк
		Дымлы	1 кимрэк

Урман кишэрлеген эзерләүгэ түбэндэгелэр керэ:

урман кишэрлеген тикшерү;

урманнарны торгызуны проектлау;

урман кишэрлеген бүлеп чыгару;

урман культураларының яисэ туфрак эшкэртү полосаларының булачак рэглэре линиялэрен маркировкалау һәм техника эшлэү өчен куркыныч булган урыннарны билгелэү;

мәйданны ауган агачлардан, ташлардан, кирэксез агач үсемлеклэреннэн, вак түмэрлэрдэн, корыган агач кэүсэлэреннэн тоташ яисэ полосалап чистарту;

түмэрлэрне казып алу яисэ аларның биеклеген техника йөрешенэ комагауламаслык дэрэжэдэ киметү;

урман кишэрлеге өслеген планлаштыру, мелиоратив эшлэр алып бару, авышлыкларда террасалар кисү;

зарарлы туфрак организмнары белэн башлангыч көрөш.

Туфракны эшкэртү алымнары урманнарны ясалма торгызуны проектлаганда табигать-климат шартларына, туфрак типларына һәм бүтән факторларга бэйле рэвештэ сайлап алына.

Туфракны эшкэртү барлык кишэрлеклэрдэ (тоташ эшкэртү) яисэ аның бер өлешендэ (өлешчэ эшкэртү) механик, химик яисэ термик алымнар белэн гамэлгэ ашырыла. Нигезе, техника кулланып, туфракны механик эшкэртү була.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентелэреннэн (чиста токымнардан) яисэ төп берничэ агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан (катнаш культуралар) булдырылырга мөмкин.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентелэреннэн (чиста токымнардан) яисэ төп берничэ агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан булдырылырга мөмкин.

Бар булган юлдаш агач токымы жирле урман агач токымнарыннан һәм куак токымнарыннан сайлап алганда аларның төп урман агач токымына йогынтысын исэпкэ алырга кирэк.

Юлдаш агач һәм куак токымнары урман культураларына кертү башлыча аларның рәтләрен төп урман агач токымы рәтләре белән чиратлаштырып гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыруның төп ысулы утырту материалының төрлө төрләре белән гамәлгә ашырыла торган утыртудан гыйбарәт. Су һәм җил эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымлылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк.

Зарарлы организмнар таралу чыганакларында утыртуның (чөчүнен) башлангыч куелыгы) һәм урман культуралары составы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнә.

Урман культураларын утырту һәм чөчү туфракка ашламалар, үсемлекләргә яклау чаралары кертү, шулай ук туфракны яхшырта торган махсус үләннәр чөчү белән бергә алып барылырга мөмкин.

Күп очрактарда урман культураларын утыртуның һәм чөчүнең иң яхшы срогы – яз башы, бөреләр уяна башлаганчы.

Туфрак өслеген чүп үләннәр һәм агач-куак үсемлекләргә сырып алмасын, туфракта дым жыелсын өчен урман культураларын агротехник карау уздырыла.

Агротехник карауга түбәндәгеләр кертелә:

үсемлекләргә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өемнән, туфракны су юып алып китүдән һәм җил белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә төзәткәләү;

культуралар рәтләрендә һәм рәт араларында үлән һәм агач үсемлекләргә юк итеп, туфракны көпшәкләндерү;

үлән һәм кирәксез агач үсемлекләргә юк итү һәм чыгуларын булдырмый калу;

урман культураларын өстәү, минераль ашламалар белән тукландыру һәм урман культураларына су сибү.

Урман зонасында агротехник карау башлыча төп урман агач токымының урман үсентеләрен чүп үләннәр һәм кирәксез тиз үсә торган урман агач токымнары йогынтысы аркасында начар үсүдән һәм һәлак булудан саклап калу максатларында уздырыла.

Агротехник карау алымнары, саны һәм озынлыгы табигать-климат шартларына, культивацияләнгән торган урман агач токымның биологик үзенчәлекләренә, туфрак эшкәртү алымына, урман культураларын булдыру ысулына, кулланыла торган утырту материалы зурлыгына бәйле була.

Чүп үләннәргә һәм кирәксез агач үсемлекләргә каршы көрәш өчен химик чаралар куллану, Россия Федерациясә урман законнары нигезендә әйләнә-тирә мохитне саклауны исәпкә алып, бик сирәк очрактарда гына рөхсәт ителә.

Үсеп китү мөмкинлегә 25-85% булган урман культуралары (үсемлекләргә һәлак булган нөсхәләргә урынына яңаларын утырту) өстәлгә тиеш. Тигез һәлак булмый торган урман культуралары кишәрлек мәйданы буйлап үсеп китүчәнлегенә карамастан өстәлеләр.

Урманнарны катнаш торгызу төп урман агач токымы урман үсентеләрен табигый торгызуның урман кишәрлекләрендә утырту һәм чәчү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын утырту һәм чәчү юлы белән кертелгән төп урман агач токымы урман үсентеләре саны урман үсентеләре шытымнарына тигез яисә аннан да күбрәк булган урман кишәрлекләре майданнары урманнарны катнаш торгызу биләгән урман үсентеләрен саны ким булган майданнарга кертелә.

Урманнарны катнаш торгызганда урман культураларының куелыгы (бер майдан берәмлегендә утырту яисә чәчү урыннарының саны) төп урман агач токымы урман утыртмаларының бар булган шытымнары һәм яшь агачлар санына карап билгеләнә.

Урман утыртмаларының ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу гадәттә санитар-гигиеник функцияләрен арттыру максатларында яшел зоналарда, эрозиягә каршы һәм башка яклаучы урманнарда уздырыла.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу урман культураларының башлангыч куелыгы тиешле табигать-климат шартларында урманнарны ясалма торгызу өчен билгеләнгән норманың кимендә 50%ын тәшкит итәргә тиеш.

Үсеп китүчәнлеге кимендә 25% булган урман культуралары һәлак булган дип санала.

Урман агач токымнарының утырту материалына һәм урманнарны ясалма һәм катнаш торгызганда булдырылган, майданнары урман үсентеләре белән капланган жирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр 2.17.3.2 таблицада китерелә.

2.17.3.2 таблица

Урман агач токымнарының утырту материалына һәм урманнарны ясалма һәм катнаш торгызганда булдырылган, майданнары урман үсентеләре белән капланган жирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Майданнары урман үсентеләре белән капланган жирләргә кертеләргә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	яше, кимендә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсәсе биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токым-нар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы							
Россия Федерациясе Европа өлеше ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы							
Карелия каены һәм еламсар каен	2	3,0	25	Нарат жиләкле, кымызлыклы,	4	2,0	1,1

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертеләргә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	яше, кимендә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсәсе биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токым-нар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
(сөялле)				кара жиләкле			
Еламсар каен (сөялле)	2	2,5	20	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	5	2,0	1,5
Ботаклы-чатаклы имән	1 - 2.	3,0	12	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	8	1,7	0,9
Европа чыршысы (гади)	2 - 3.	2,0	12	Катлаулы, вак үләнле, кара жиләкле	7	2,0	1,0
				Озын мүкле, үләнле-сазлыклы	7	2,0	0,7
Сукачев һәм Себер карагайлары	2	2,5	15	Нарат жиләкле, кымызлыклы, кара жиләкле	5	1,7	1,2
Себер эрбет нараты	3 - 4.	3,0	12	Шул ук	9	1,6	0,8
				Катлаулы, катлаулы вак үләнле	5	1,5	1,5
				Озын мүкле, үләнле	9	1,6	0,7
Гади нарат	2	2,0	12	Лишайниклы, арчанлы	7	2,5	0,8
				Нарат жиләкле, кымызлыклы, кара жиләкле	7	2,0	1,2
				Озын мүкле һәм сфагнумлы	7	2,2	1,0
Гади корычагач	2	4,0	15	Яңа һәм дымлы имән катнаш урманнар һәм имәнлекләр	6	2,0	1,5

Урман үрчетү Россия Федерациясе Урман кодексының 63 статьясы, Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгының 08.06.2007 ел, №149 боерыгы

белән расланган Урман үрчетү кагыйдәләре (алга таба – Урман үрчетү кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетү урман фонды жирләрендә һәм элегрәк су, жыл һәм башка туфрак эрозиясен булдырмау, саклык урманнарын булдыру максатында һәм урманнарның потенциалын арттыруга бәйле башка максатларда урманнар үскән башка төр категория жирләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетүгә түбәндәгеләр карый:

- урман фонды жирләре составындагы урман булмаган жирләргә урманлаштыру (сазларны киптерү, авыл хужалыгы куллануынан чыгарылган жирләргә, чокырларны рекультивацияләү һ.б.);

- авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдә, сәнәгать, транспорт жирләрендә, су фонды жирләрендә һәм башка категория жирләрендә саклык урман утыртмалары булдыру;

- сәнәгать эшчәнлегә аркасында бозылган жирләргә рекультивацияләгәндә урман утыртмаларын булдыру;

- санатор-курорт зоналарда һәм башка объектларда урман утыртмалары булдыру.

Урман үрчетү куелган максатлар, жир кишәрлекләре туфрактарының урман үсү үзлекләренә, агач һәм куак токимнарының урман хужалыгы-биологик үзенчәлекләренә нигезләнеп гамәлгә ашырыла һәм түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиешле:

- жирләргә һәм объектларны начар факторлардан сакларга;

- территориянең урманлы өлешен арттыруга һәм әйләнә-тирә мохиттәге шартларны яхшыртуга.

Урман үрчетү ясалма урман утыртмаларын үсентеләрне, чөчкөчләрне, ботакларны утырту яки орлыкларны чөчү ысуллары белән башкарыла.

Урман үрчетү максатларында булдырылучы урман утыртмаларының төп төрләре кырсакалагыч һәм агынтыккөйләүче урман полосалары булып тора.

Көтүлекләрдә микроклиматны яхшырту, көтүлекләрнең продуктлылыгын арттыру, хайваннарны начар климат шартларынан саклау өчен урман-мелиоратив утыртмалар утыртыла.

Автомобиль һәм тимер юлларының читләрендә, һәм шулай ук аларның сак зоналарында урман утыртмалары юлларны кар һәм ком каплаудан саклау, якын-тирәдә урнашкан авыл хужалыгы биләмәләренә авыр металллар керүне булдырмый калу өчен утыртыла.

Рекультивацияләнергә тиешле жирләрдә урман үрчетү рекультивациянең техник этабын үткәргәннән соң элекке жирләргә биологик рекультивациясе (планлаштыру, уңдырышлы туфрак катламын салу, чокыр казылган жирләргә террасалау һ.б.) максатында урман утыртмалары утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Су саклау зоналарында һәм су объектларының яр буе сак полосаларында урман үрчетү аларның ярлары ишелүдән, чүпләнүдән, ләм белән капланудан һәм су ресурсларының арыклануынан саклау максатында яр ныгыткыч һәм башка урман утыртмаларын утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Торак пунктлар урнашкан жирләрдә урман үрчетү әйләнә-тирә мохитне яхшырту максатларында рекреация йөкләренә, сәнәгать ташландыклары йогынтысына һәм башка начар факторларга карата тотрыклы булган урман утыртмаларын утырту юлы белән башкарыла.

Урман үрчетү буенча башкарылучы эшләрнең методлары һәм технологияләре урман үрчетү проектлары белән билгеләнә. Урман үрчетү проекты булдырылган урман үрчетү объектларының торышына карата урман үрчетү буенча эшләрне тәмамланган дип табу өчен конкрет бәяләмә критерийларын (урманмелиоратив утыртмаларның яше, агачларның уртача озынлыгы, ябалдашларның йомыклык күрсәткечләре, майдан берәмлегендә яшәргә яраклы булган агачларның һәм куакларның саны һ.б.) үз эченә алырга тиеш.

Урман утыртмалары иң әһәмиятле (төп) агач яки куак токымнарыннан яисә берничә әһәмиятле һәм тыгыз бәйләнешле агач һәм куак токымнарыннан булдырыла ала.

Иң әһәмиятле агач токымы жирле урман булдыру токымнарыннан сайлап алына, ә унай тәҗрибә булган очракта - интродукцияләнгәннәрдән. Ул урман үрчетү максатларына туры килергә һәм жир кишәрлегендәге урман үсү үзенчәлекләренә ярашырга тиеш.

Тыгыз бәйләнешле агач токымнарын һәм куакларны сайлап алу аларның төп токымга карата йогынтысыннан чыгып башкарыла.

Урман үрчетү буенча урман утыртмаларын булдыруның төп методы утырту булып санала, ул төрле утырту материалларны белән башкарыла ала. Утырту өчен чәчкечләр һәм үсентеләр, һәм шулай ук ботаклар кулланыла.

Утырту материалы утырту алдыннан аны кибүдән һәм зыянлы организмнар белән зарарланудан саклау, һәм шулай ук яшәргә яраклылыгын һәм үсеш тизлеген арттыру өчен төрле матдәләр белән эшкәртелергә мөмкин.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарының урнашуы агачларның һәм куакларның үсү дәрәжәсенә карап, начар факторларга карата тотрыклы булган, аеруча озын гомерле һәм урман үрчетү максатларына туры килүче урман утыртмаларының формалашуына ярдәм итәргә тиеш.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарын сайлау төп агач токымының төренә, урман зонасына, урман үсү шартларының тибына, урман үрчетү методына һәм максатларына, файдаланылучы утырту материалының тибына карап билгеләнә.

Агач һәм куак токымнарын утырту туфракка ашлама, үсемлекләренә зыянлы организмнардан саклау чараларын кертәп, һәм шулай ук киләчәктә аларны ашлама буларак, печән эзерләү һәм башка максатларда куллану буенча үлән чәчү белән үрелдерелергә мөмкин.

Утыртылган урман үсемлекләрен карап тоту агротехник (агротехник карап тоту) һәм урманчылык (урманчылык карап тотуы) ысуллары белән башкарыла.

Агротехник карап тоту, кагыйдә буларак, агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла һәм түбәндәгечә тәэмин ителә:

– үсемлекләрне үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өеменнән, туфракны су юып алып китүдән һәм жыл белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә төзәткәләү;

– үлән үсемлекләрен механик юл аша бетерү белән берлектә туфракны көпшәкләндерү;

– үләнле үсемлекләрне химик чаралар белән юк итү;

– өстәмәләр (үлгән, тамырланмаган үсемлекләр урынына агачлар һәм куаклар утырту), минераль, органик ашламалар белән тукландыру һәм су сибү (планлаштырыла һәм махсус чаралар кебек үткәрелә).

Агротехник карап тотуның максаты – үләнле һәм кирәкле булмаган агач үсемлекләрен бетерү.

Карап тотуның ысуллары, алымнарының күләме, аларның кабатланучанлык вакытлары һәм агротехник карап тотуларны үткәрүнең озынлыгы (утыртканнан соң узган еллар саны) урман үсү шартларының типларыннан, культивацияләнүче агач һәм куак токымнарының биологик үзенчәлекләреннән, туфракны эшкәртү ысулыннан, урман утыртмаларын утырту методынан, кулланылучы утырту материалының зурлыгыннан һәм башка үзенчәлекләреннән чыгып билгеләнә.

Чүп үләннәренә һәм агач үсемлекләренә каршы көрәш буенча химик чараларны куллану Россия Федерациясенең пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турындагы законнары нигезендә рөхсәт ителә.

Минераль һәм органик ашламалар, кагыйдә буларак, ярлы (комлы, су белән юылган, киптерелгән, рекультивацияләнгән һәм б.ш.), үлән үсемлекләренә үсеп китү мөмкинлеге булмаган туфракларга кертелә.

25% алып 85% кадәр яшәп китүче урман утыртмалары (утыртылган яки чәчелгән күләм процентларыннан тере үсемлекләре яки шытымнар күләме белән) өстәлەرگә тиешле. Тере үсемлекләр яки шытымнар кишәрлек майданы буйлап тигез урнашмаган урман утыртмалары теләсә нинди жайлашып китүләрдә дә өстәлә.

Өстәгән вакытта утырту материалының яше культивацияләнүче үсемлекләренң яшенә яраклашырга тиеш.

Урман үрчетү максатларында утыртылган урман утыртмаларын урманчылык карап тотуы чүп булып саналган, зәгыйфьләнгән, һәлак булган агач үсемлекләрен һәм сәламәт агач һәм, калганнары яхшы үсеп китсен өчен, куакларның өлешен даими кисеп торудан, урман үрчетү максатларында файдалы функцияләренә башкаруын тәэмин итүче утыртмаларны формалаштырудан гыйбарәт.

Урманчылык карап тотуы культивацияләнүче агач һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла.

Агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганнан соң аларны карап тоту Россия Федерациясе урман законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Әгәр дә утыртылган урман утыртмалары урман үрчетү проектында куелган критерийларга туры килә икән, ул чакта урман үрчетү объектларын булдыру буенча эшләр төгәлләнгән дип санала.

Урманнары карап тоту РФ Урман кодексының 64 статьясы, РФ Табигать ресурслар министрлыгының 16.07.2007 ел, №185 боекыгы белән расланган

Урманнарны карап тоту кагыйдэләре (алга таба – Урманнарны карап тоту кагыйдэләре) нигезендә регламентлана.

Тоныкландыру, чистарту, аралу, аркылы кисү өчен агачларны кисүнең яшь чорлары 2.1.7.3.3 таблицада күрсәтелгән.

2.17.3.3 таблица

Төрле урманны карап тоту кисүләрен үткөрү буенча яшь чорлары

Урманны карап тоту буенча кисүләрен төрләре	Урман утыртмаларының яше, ел				
	кисентенең яше зур булганда үсенте бирүче агач токымыннан барлыкка килгән орлыклы һәм беренче генерацияле ылыслыларның һәм каты яфраклыларның		кисентенең яше зур булганда башка агач токымнарының		
	100 яшьтән артык	100 яшьтән кимрәк	60 яшьтән артык	50 - 60 яшь	50 яшьтән кимрәк
1	2	3	4	5	6
Тоныкландыру	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	5 кадәр
Тазартулар	11-20	11-20	11-20	11-20	6-10
Сирәгәйтүләр	21-60	21-40	21-40	21-30	11-20
Аркылы кисүләр	60 артык	40 артык	40 артык	30 артык	20 артык

Үзагач әзерләү белән бәйле булмаган рәвештә урманнарны карап тоту буенча чаралар үткөрү таләп ителгән майданнарның зурлыклары 2.17.3.4 таблицада күрсәтелде.

2.17.3.4 таблица

Яшь агачларны карап тоту һәм урманнарны карап тоту буенча үзагач белән бәйле булмаган бүтән чараларның нормативлары һәм параметрлары

Токымы:	Майданы, га	Кисеп ташланучы запас, м3	Кабатланучанлык вакыты, ел	Ел саен була торган күләме		
				майданы, га	кисеп ташланучы запас, м3	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7
Саклык урманнары						
Карап тоту төре - тоныкландыру						
Нарат чыршы	3	20	4-6	1	4	7
Ылыслылар жәмгысе	3	20		1	4	7
Биек кәүсәле имән						
Каты яфр жәмгысе						
Жәмгысе тоныкландыру	3	20		1	4	7
Карап тоту төре - тазартулар						
Нарат чыршы	38	720	8-12	4	72	19
Карагач	58	910	4-8	7	114	16
Ылыслылар жәмгысе	9	240	8-12	1	24	27
Каен	105	1870		12	210	18
	1	20	5-10	-	4	29

Тоқымы:	Мәйданы, га	Кисеп ташланучы запас, м3	Кабатланучанлык вакыты, ел	Ел саен була торган күлөме		
				мәйданы, га	кисеп ташланучы запас, м3	
					гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7
Усак	14	710	5-10	3	142	50
Юкә	8	200	5-10	2	4	26
Йомшак яфр жәмгысе	23	930		5	186	42
Жәмгысе тазартулар	128	2800		17	396	22
Саклык урманнары буенча барлыгы						
ылыслы	108	1890		13	214	16
каты яфраклы	-	-		-	-	-
йомшак яфраклылар	23	930		5	186	42
Жәмгысе	131	2820		18	400	22
Эксплуатация урманнары						
Карап тоту төре - тоныкландыру						
Нарат	10	60	5	2	12	6
чыршы	44	250	4-6	7	42	6
Ылыслылар жәмгысе	54	310		9	54	6
Биек кәүсәле имән	13	80	5	3	16	6
Усак	2	20	5	1	4	11
Жәмгысе тоныкландыру	69	410		13	74	6
Карап тоту төре - тазартулар						
Нарат			8-12			
чыршы	99	1400	4-8	12	175	14
Карагач			8-12			
Ылыслылар жәмгысе						
Биек кәүсәле имән	45	480	4-6	9	96	11
Өрәңге			4-6			
Каты яфр жәмгысе						
Каен	4	70	5-10	1	14	16
Усак	43	1320	5-7	9	264	31
Юкә	1	10	5	-	2	14
Йомшак яфр жәмгысе	48	1400		10	280	28
Жәмгысе тазартулар	192	3280		31	551	17
Эксплуатация урманнары буенча барлыгы						
ылыслы	153	1710		21	229	11
каты яфраклы	58	560		12	112	10
йомшак яфраклылар	50	1420		11	284	29
Жәмгысе	261	3690		44	625	14
Урманчылык буенча барлыгы						
Карап тоту төре - тоныкландыру						
Ылыслылар жәмгысе	57	330		10	58	6
Каты яфр жәмгысе	13	80		3	16	6
Йомшак яфр жәмгысе	2	20		1	4	11
Жәмгысе тоныкландыру	72	430		14	78	6
Карап тоту төре - тазартулар						
Ылыслылар жәмгысе	204	3270		24	385	16
Каты яфр жәмгысе	45	480	4-6	9	96	11

Токумы:	Майданы, га	Кисеп ташланучы запас, м3	Кабатланучанлык вакыты, ел	Ел саен була торган күлөмө		
				майданы, га	кисеп ташланучы запас, м3	
					гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7
Йомшак яфр жэмгысе	71	2330		15	466	32
Жэмгысе тазартулар	320	6080		48	947	20
Барлыгы						
ылыслы	261	3600		34	443	14
каты яфраклы	58	560		12	112	10
йомшак яфраклылар	73	2350		16	470	33
БАРЛЫГЫ	392	6510		62		17

16.07.2007 ел, №185 Россия ТРМ боерыгы белән расланган Урманнарны карап тоту кагыйдэләре белән билгеләнгән күпчелекне тәшкит итүче һәр токым буенча үсеп китүчәнлек шартларының типларын, карап тотканчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитет классларын күрсәтеп, карап тоту буенча кисү режимының нормативлары, караганнан соң чыбылдыкның минималь тоташлыгы, агачлар саны яисә массасы буенча сайлап алу проценты 2.17.3.5 таблицада китерелгән.

2.17.3.5 таблица

Токым һәм сыйфат составын яхшырту максатларында Россия Федерациясенә Европа өлешенә ылыслы-киң яфраклы (катнаш) районндагы урман типлары төркемнәре буенча төп урман булдыручы утыртмаларны карап тоту буенча кисү режимнарының нормативлары

1	2	3	Тонукландыру		Тазарту		8
			карап тотканчыга кадәр ябалдашны ң минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыг а кадәр ябалдашн ың минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
Урман утыртмаларының кисүгә кадәр составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	4	5	6	7	Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатча н состав
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган нарат утыртмалары	мүкле (III-IV)	8-10	0,9 0,7	15-20 6-10	0,9 0,7	15-20 10-15	8С2 Б
	нарат жыләкле (II-I)	5-10	0,8 0,6	20-25 6-8	0,8 0,6	20-25 8-10	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,8 0,6	25-30 5-7	0,8 0,6	25-30 7-10	(9-10) С (1- +) Б
	кара жыләкле (I-II)	5-10	0,9 0,7	20-25 6-8	0,9 0,7	20-25 8-10	(8-9) С (1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9 0,7	20-25 6-10	0,9 0,7	15-25 8-10	8С2Б
1.2. Составыда нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9 0,6	20-30 6-8	0,9 0,7	20-30 10-15	(7-8) С (2-3) Б
	нарат жыләкле (II-I)	3-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	(8-9) С (1-2) Б

Урман утыртмаларынын кисууга кадэрге составы	Урман тибы төркемнэре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тонукландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенэ (өлгергэ нлегенэ) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадэр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадэр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,4	35-60 3-5	0,6 0,4	30-50 8-12	(8-10) С (0-2) Б
	кара жилэкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	(7-9) С (1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	30-40 5-7	0,8 0,6	25-35 8-12	(6-8) С (2-4) Б
1.2.1. Составыда 3-4 берэмлек нарат һәм 6-7 яфраклы булган нарат нарат-яфраклы	нарат жилэкле (II-I)	3-5	0,7 0,4	35-60 3-5	0,7 0,4	35-60 8-10	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 8-10	(6-9) С (1-4) Б
	кара жилэкле (I-II)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-50 8-10	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-45 8-12	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (агачлар тиешле күләмдэ булган очракта яфраклылар 7 берэмлектэн артык, наратлар 3 берэмлектэн кимрэк)	нарат жилэкле	3-5	0,6 0,4	40-60 3-6	0,7 0,4	40-60 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	0,5 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 10-15	(6-9) С (1-4) Б
	кара жилэкле	4-6	0,6 0,4	40-70 4-6	0,6 0,4	40-50 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	0,7 0,4	30-60 5-7	0,7 0,5	30-45 8-12	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2 берэмлеккэ кадэр булган	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,6	15-30 5-8	0,8 0,6	15-30 6-8	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жилэкле (I-II)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршылар күбрэк булган: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жилэкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Составыда 3-4 берэмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы булган чыршылы-яфраклы	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	50-60 4-8	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жилэкле (I-II)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	40-50 4-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	40-50 4-8	(8-9) Е (1-2) Б

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							(Ос)
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы-чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чикл. юк	чикл. юк 4-6	чикл. юк	чикл. юк 4-8	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жыләкле (I-II)	4-6	чикл. юк	чикл. юк 4-6	чикл. юк	40-50/100 4-8	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	4-6	чикл. юк	чикл. юк 4-6	чикл. юк	40-50/100 4-8	(>4) Е (<6) Б (Ос)
3. Имән утыртмалары							
3.1. Саф чиста һәм 2 берәмлеккә кадәр башка токым катнашындагы имән утыртмалары	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	-	-	0,8 0,7	20-35 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	-	-	0,8 0,7	20-30 5-10	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр	-	-	0,8 0,7	20-35 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	-	-	0,8 0,7	20-30 5-10	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)		-	0,8 0,7	20-30 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д 1-2 Кара зирек, башка ток.
3.2. 5-7 берәмлек составында имән күпчелек тәшкил иткән катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белән)	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	0,7 0,5	30-45 3-5	0,7 0,5	35-40 4-6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	0,7 0,6	25-35 3-5	0,7 0,6	25-35 4-6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II-III; I)	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,5	30-40 4-6	20-30 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	0,7 0,5	30-35 3-5	0,7 0,5	30-35 4-6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,6	30-40 4-6	20-30 15-20	(7-9) Д 1-3 Кара

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	III)						зирек, башка ток.
3.2.1. 3-4 берәмлек составында имән катнашулы катнаш утыртмалар	Яңа юкәле-цикләвекле имәнлекләр (II-I)	0,7 0,4	40-60 3-5	0,7 0,4	40-60 4-6	25-40 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	0,7 0,5	30-50 3-4	0,7 0,5	30-50 4-6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II-III; I)	0,7 0,4	40-50 3-5	0,7 0,4	40-50 4-6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	0,7 0,5	40-50 3-5	0,7 0,5	40-50 4-6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	0,7 0,5	40-60 3-5	0,7 0,5	40-60 4-6	25-40 10-15	(6-7) Д 3-4 Кара зирек, башка ток.
3.3. Йомшак яфраклылар күпчелек тәшкил иткән һәм составында кимендә 3 берәмлек имән, әмма имән өстенлек итүче агачлыкларны формалаштыру өчен житәрлек күләмдә агачлары булган катлаулы утыртмалар	Яңа юкәле-цикләвекле имәнлекләр (II-I)	0,6 0,3	50-80 3-5	0,6 0,3	50-70 4-6		(5-7) Д (3-5) башка ток.
	Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) Кара зирек, башка ток.
4. Каен утыртмалары							
4.1. Каен утыртмалары:	нарат-жиләкле-чәчбайлы (II-I)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С

Урман утыртмаларынын кисуҗа кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тонькландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	-		>0,8 0,7	20-30 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара жиләкле - вак үләнле (II-III)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	-	-	>0,8 0,7	15-20 5-10	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	-	-	>0,8 0,7	25-35 5-10	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	-	-	>0,8 0,7	20-30 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	Елга буендагы - эре үләнле (II-III)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токымлы	катлаулы вак үләнле (II-I)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+) Ос
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буендагы - эре яфраклы (II-III)	0,8 0,6	20-35 5	0,8 0,6	20-35 5-10	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы - чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	Елга буендагы - эре үләнле (II-III)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак	катлаулы вак үләнле (II-I)	-	-	>0,8	30-40	30-35	(7-10) Ос

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	I)			0,6	5-7	10-15	(0-3) Е, Б
	кара жиләкле - вак үләнле (III-II)	-	-	0,8 0,6	30-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	-	-	>0,8 0,6	30-40 5-7	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	-	-	0,8 0,6	30-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буендагы - эре яфраклы (II-I)	-	-	0,8 0,7	25-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы - икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	0,8 0,5	30-45 4-6	0,8 0,5	35-45 5-8	30-40 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буендагы - эре яфраклы (II-I)	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкә утыртмалары							
6.1. Күпмаксатлы билгеләнелешле утыртмалар, шул исәптән үзагач алу өчен							
6.1.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм күп булмаган күләмдә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	юкәлекләр катлаулы вак үләнле (II-III)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, башка ток.
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-25 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, башка ток.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	10-15	-	-	0,8 0,7	25-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, башка ток.
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, башка ток.
6.1.2. Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, башка ток.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	20-30 4-6	0,8 0,6	25-30 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, башка ток.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,5	30-40 4-6	0,8 0,5	30-40 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, башка ток.
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е. Д, башка ток.
6.2. Умартачылык максатларында үстерелүче утыртмалар (нектарлы секция)							
6.2.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм күп булмаган күлөмдә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	юкәлекләр катлаулы вак үләнле (II-III)	5-7	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-8	10 Лп башк. ток. бер..
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-7	10 Лп башк. ток. бер..
	катлаулы киң үләнле (I-II)	5-7	0,8 0,5	25-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	10 Лп башк. ток. бер..
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,7 0,5	20-30 5-8	10 Лп башк. ток. бер..
6.2.2. Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	20-45 5-8	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1) б.т.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар булган кара зирек утыртмалары	Елга буендагы - эре яфраклы кара зирек куаклары (II-I)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-30 5-7	(7-10) Кара зирек (0-3) Е, Д
	Сазлыклы-эре-үләнле кара зирек куаклары (III-II)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-25 5-7	10 К. зир., башка ток. берәм.
7.2. Составында кара	Елга буендагы - эре	8-10	0,7	25-35	0,8	25-35	(6-8) К.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
1	2	3	4	5	6	7	8
зирек күпчелек булган һәм башка кыйммәтле токимнар булган катнаш утыртмалар	яфраклы кара зирек куаклары (II-I)		0,6	3-5	0,6	4-6	зир., (2-4) Е. Д, башка ток.
8. Тирәк утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токимнар катнашындагы тирәк утыртмалары		2-4	0,8 0,7	20-30 3-4	0,8 0,7	20-30 4-5	
9. Өянке утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токимнар катнашындагы өянке утыртмалар		3-4	0,8 0,7	15-25 3-4	0,8 0,7	20-25 3-5	

Искәрмәләр:

Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0 тигез булган утыртмалар өчен китерелгән. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, тотрыклылыкның кискәк кимү куркынычы булганда һәм башка начар шартларда, һәм шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен карауны үткәргәндә кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

Запас буенча техник коридорларны 5-7% кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итәргә кирәк булганда ешлыкны арттыру рәхсәт ителергә мөмкин.

Урман торгызу һәм урман үрчетү чаралары таләп ителүче мәйданнарның зурлыклары 2.17.3.6 таблицада күрсәтелгән.

2.17.3.6 таблица

Урман торгызу һәм урман үрчетү буенча чараларның нормативлары һәм параметрлары

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре белән капланмаган урманнар				Реконструк. фонды	Киләсе чорда тоташ кисүләр буенча диләнкеләр*	Тоташ санитар кисүләр	Барлыгы
	көекләр	Кисеп ташланган	Агачсыз урыннар, бушлыклар	жәмгысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Урман торгызуга мөхтаж жирләр - Барлыгы:	28	11	92	131	7	1580	203	1921
Ш.и. токым буенча:								
- ылыслы	28	5	92	125	7	1457	203	1810
- каты яфр								
- йомш. яфраклы								
Ясалма урман торгызу, барлыгы	28	5	92	125	7	1170	203	1505
Алардан токым буенча:								
- ылыслы	28	5	92	125	7	1145	203	1480
- каты яфраклы						25		25
- йом. яфраклы								
Катнаш, барлыгы						165		165
алардан токым буенча:						165		165
- ылыслы								
- каты яфраклы								
Таб. торгызу, барлыгы		6		6		80		86
Алардан токым буенча:								
- ылыслы								
- каты яфраклы								
- йомш. яфраклы		6		6		80		86
Үсентесен саклау юлы белән, барлыгы						165		165
Алардан токым буенча:								
- ылыслы						165		165

* 10 елга карата күрсәткеч хисабында тоташ кисүләрнең мәйданы 8,5кә тапкырлана, чөнки соңгы ел алдынан килүче алда һәм соңгы елдагы диләнкеләрнең яртысы күрсәтелгән вакытка кисүдә тора һәм урман торгызу чараларына жәлеп ителә алмый. Калган 1,5 диләнкеләр киләсе елдагы чор хисабында исәпкә алынырга мөмкин.

Урман культурасы фондының нигезен урман белән капланмаган жирләр һәм алдагы чор диләнкеләре тәшкил итә.

Урман торгызу ысулын билгеләү өчен урман белән капланмаган жирләрдә һәм өлгергән һәм өлгереп килүче утыртмаларның ябалдашлары астында табигый яңартылуны (башлангыч яңартылу) тикшереп тору нәтижәләре нигез булды.

Урман культураларын булдыру технологиясе туфрак-типология шартларга бәйле. Технологиялар нигезе сыйфатында Урманчылык һәм урман хужалыгын механикалаштыру буенча Бөтенроссия фәнни-тикшеренү институты тарафыннан эшләнгән урман торгызу буенча хисап-технологик карталар киңәш ителә.

Урман культураларын булдыруның иң ышанычлы ысулы утырту булып санала.

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру 2.17.3.7 таблицада китерелгән.

2.17.3.7 таблица

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
1. Эш урыннарын рациональ сайлап алу билгеләре	
1.1. Яраклаша алырдай яшь агач булганга карап	
Торгызылган дип түбәндәге кишәрлекләргә санарга:	
Йомшак яфраклы хужалыкта	1 гектарга кимендә 5 мең данә шытымнары яисә орлык нөсхәләре майдан буенча чагыштырмача тигез урнашканда
Каты яфраклы тәбәнәк кәүсәле хужалыкта	1 гектарга каты яфраклылар токымнарының шытымнары белән 400-600 данә түмәр булганда (400 данәдән ким булса – торгызу канәгатьләнәрлек түгел)
Вак шытым	1,5 м биеклектәгә нөсхәләре гомуми саныннан 2/3 артык булганда
Эре шытым	1,5 м биеклектәгә нөсхәләре гомуми саныннан 1/3 артык булганда
1.2. Урман культуралары майданнары категориясе буенча:	
Тоташ сөрү рөхсәт ителә торган	Бушлыклар, ачыклыклар, аланнар һәм авыл хужалыгы әйләнешеннән төшеп калган майданнар, киселгән урыннар һәм черегән яисә казып алынмаган түмәрләре булган иске яңын урыннары
Туфракны полосалар һәм буразналар рәвешендә өлешчә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Киселгән урыннар, төп һәм икенчел токымнар белән торгызылмаган яңын урыннар, 1 гектарга артык дымлы 500 түмәргә кадәр, 600 түмәргә кадәр – яңа һәм коры туфракларда
Туфракны буразналар яисә майданчыклар рәвешендә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Шул ук майданнар, әмма аларда тиешенчә 500дән артык һәм 600 түмәр
Туфракны өлешчә эшкәртүне таләп итә торган	Киселгән урыннар, төп токым белән канәгатьләнмәслек дәрәжәдә торгызылган яисә йомшак яфраклылар белән (соры зирек, фаут усагы һәм башкалар) яисә сирәкләнгән үсентеләр
1.3. Кишәрлек урнашу рельефы буенча:	
Оптималь	Диңгез өслегеннән 500 метрга кадәр биеклектәгә һәм 5 градуска кадәр тигезлек шартлары
Тракторлар кереп йөри ала	6-12 градус авышлыгы (гомуми билгеләнештәгә тракторлар

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
торган (иминлек күзлегеннән)	базасында агрегатлар белән эшкәртү: көпчәкле - 8 градустан да артмаган авышлыктарда, башмаклы - 12 градустан да артмаган)
1.4. Гидрологик шартлар буенча (дым күп яратмый торган агач токымнары өчен)	
Оптималь	Туфрак-грунт сулары кимендә 30 см тирәнлектә яткан дренажланган туфраклар (мөмкин булса – туфракны эшкәртмичә, ә кирәк чакта – полосаларны фреза яисә сука белән йомшарту, буразналар яру)
Мөмкин булган	Дымы вакытлыча артып киткән туфраклар (түтәлләр һәм катламнар рәвешендә микрокалкулыклар әзерләгәннән соң) Дымы артып киткән туфраклар (дренаж каналлары ярып яисә киптергәннән соң туфракны катламнар белән әзерләү)
Мөмкин булмаган	Йомык котлованнар кишәрлекләре (киптерү юлы белән артык дымны чыгару кыенлашкан)
1.5. Урман культуралары эшләре башкарылырга тиешле кисүләргә планлаштыруга таләпләр	
Кисү калдыклары	Яндырылырга яисә 3 м кинлектәге тыгыз параллель валларга куелырга тиеш. Кисек калдыклары гомуми мәйданның 20%тан артмаган өлешен биләргә тиеш (вариант: кисек калдыклары бик күп булмаганда, ягъни 1 гектарга 15 скл. куб. м булганда, кисү бүлемтекләре буйлап тигез урнаштырылырга мөмкин)
Агачсыман	Барлык агач материалы урман культуралары эшләре башланганчы тулысынча алып бетерелергә тиеш.
Агач материалының өске складлары һәм йөк төяү мәйданнары били торган мәйдан	10 гектардан кимрәк булган диләнкеләрдә ул гомуми мәйданның 10%тан артмаган өлешен биләргә тиеш. Барлык кисү урыннарында ул урманнар торгызу эшләрен уздырырга яраклы хәлгә ктерелергә тиеш (агач материалын тулысынча жыеп алу, шул исәптән аска салынганнарын, кисек калдыкларын, бульдозер белән микрорельефны тигезләү һәм башкалар)
Урман бүлемтекләрен машина белән эшкәртү барышында минеральләштерелгән туфрак өслеге күләме:	
а) урман культуралары булдырылырга тиешле	Көлсу авыр балчык һәм суглин дымлы туфракларда (кара жиләкле, озын мүкле наратлыктар һәм чыршылыктар) – урман бүлемтекләре мәйданының 20%ы. Коры комлы туфракларда (лишайниклы наратлыктар) - урман бүлемтекләре мәйданының 15%тан артмаган өлеше.
б) табигый яңартылырга тиешле	Көлсу комлы яхшы дренажланган туфраклардагы тигезлек урманнарында (нарат жиләкле наратлыктарда) 15-20% өлешен минеральләштерү рөхсәт ителә (үзлегеннән орлыкларын чөчүне тәэмин итеп). Табигый яңартылуга ярдәм итү өчен бүлеп бирелгән кисү урыннарында туфракны минеральләштерү гомуми мәйданның кимендә 20-30%ында уздырылырга тиеш (шытымнарны саклап калу шарты белән).
Түмәрләргә биеклеге	Диаметрының 1/3ыннан артмаган, диаметры 30 сантиметрдан нечкәрәк, 10 сантиметрдан артмаган
1 гектарга түмәрләр саны - 600 данәдән артык	Жир белән тигез өлештә алдан түмәрләргә казып чыгармыйча, чистартмыйча, кисеп алмыйча сукалар, фрезалар, урман утырту машиналары, культиваторлар белән эшләү рөхсәт ителми. Эре утырту материалларын механикаштырылган утырту

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
	алдыннан полосалап казып алу юлдаш һәм куак токымнары үсентеләре белән капланган кисүләр урыннарында аеруча нәтижәле була (полосаларның киңлегә 2 м.).
1.6. Кишәрлекләргә урман культуралары фондына кертүгә рәхсәт ителмәгән үзенчәлекләре	
Урманчылык алып баруындагы	Хужалык өчен кыйммәтле токымнар белән табигый рәвештә канәгатьләнәрлек яңара торган майданчыклар
Техник-икътисади	Су бастырылырга яисә корылмалар куелырга тиешле жирләр. Хужалык йогынтысы өчен мөмкин булмаган, күләме һәм эһәмияте буенча зур булмаган, аерым урнашкан, ерак урнашкан, урман культуралары булдыру өчен икеләтелгән чыгымнар таләп итүче майданнар
туфракның тамырлар үтәп керерлек тыгыз катламы тирәнлегә буенча	Шуннан артык түгел: катнаш урманнарда – чыршы өчен 50 см һәм нарат өчен 80 см; киң яфраклы урманнарда – чыршы өчен 60 см һәм нарат өчен 120 см киң яфраклы урманнарда – чыршы өчен 60 см һәм нарат өчен 120 см
2. Кишәрлекләр конфигурациясе һәм күләме	Туры почмаклы яисә трапеция сыман, агрегатлар эшләү өчен уңайлы. Эре массивлар рәвешендә, мөмкин кадәр тигез яклы
3. Кишәрлекне жирлектә беркетү	<p>Урман культуралары эшләрен алып бару өчен бүлөп бирелгән барлык майданнар почмак үлчәү рәвешендә фотога төшерелгәннән соң, сызыклары кисешкәш жирләрдә (кишәрлек яклары) баганалар утырту юлы белән шушы урында беркетелә.</p> <p>Баганалар озынлыгы 2 м, диаметры 12-16 см булырга һәм багананың өске очында төргә белән ике мәртәбә ышкып алып ясалган чокырда (яңагында) тиешле язучы ясалырга тиеш.</p> <p>Барлык кишәрлекләр сызымда квартал чөлтәренә бәйләп, ачык визирлар яисә табигый чикләр белән чикләнгән булырга тиеш. Урман культуралары проектына кушып бирелүче сызымнарда шулай ук утырту материалын казып кую чокырларның кайда урнашуы, техника туктап торучы урыннары, буразналар, борылып китүче полосалар юнәлеше һәм эшкәртелми торган майданнар (юллар һәм башкалар) ачык итеп билгеләнергә тиеш. Сызымнар 1:10000 масштабында төзелә, кишәрлек майданы 0,1 гектарга кадәр төгәллек белән исәпләнә.</p> <p>Фотога төшерү белән бергә (урман культураларын булдыру буенча билгеләнгән алымнарга бәйле рәвештә) майданны урында һәм сызымда үсү шартлары буенча бер үк төрле кишәрлекләргә, шулай ук блоklarга (әгәр яңгынга каршы чокырлар казу зарур булса) кишәрлекләргә алдан бүлгәләү гамәлгә ашырыла.</p>
4. Урманчылык территориясендә урман культураларын, предприятиеләр урнаштыру	Кишәрлекләр урман культуралары эшләрен төрләре һәм аларны башкару вакытлары буенча мөмкин кадәр бер урында, ахыр чиктә якындагы кварталларда (блоklarда) тупланган булырга тиеш. Моның өчен мондый блоklar жыелмасын алдан эзерләп куялар, алар өчен (туфрак өлгерү срокларын исәпкә алып) эшләргә башкару графикларын һәм техника (эш урыннары) хәрәкәте өчен барлык урманнар торгызу эшләре буенча уртак итеп тә, иң мөһимнәре өчен аерым да рациональ маршрутлар эзерлиләр (агачлар утырту, туфракны эзерләү, урман культураларын карау, питомник кору һәм утырту материалларын казып алу һәм башкалар).

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
5. Техника өчен туктап тору урыннарын һәм тиешле эшләр башкару сезонна эшчеләрне яшәү өчен урнаштыру	Эшкәртелергә тиешле кишәрлекләр (блоклар, кварталлар) мөмкин кадәр территория үзәгендә иң ерак урнашканыннан 10 километрдан ла артык булмаган жирдә урнашырга тиеш. Эшләр күп булып та, эшчеләрне һәр көн саен эш урыннарына илтү мөмкин булмаганда яисә моны нинди дә булса сәбәпләр аркасында башкару мөмкин булмаганда, аларның техник туктап тора торган урыннар янәшәсендә күчмә йортларда, кыр лагерларында яисә торак пунктта вакытлыча яшәүләрен оештыралар.
6. Кишәрлектә утырту материалы өчен казып кую чокырларын урнаштыру (чөчкәннәре алмаштырыла торган запасы булган тракторлар)	Чөчкәннәре утыртканда аларны китерүнең максималь аралары 50 метрдан артмаска тиеш. Казып кую өчен калкулыктагы, су басмый торган, жил һәм кояш тими торган, туфрагы жиңел булган урыннар сайлап алына.
7. Урман культуралары кишәрлекләрендә эш урыннарын урнаштыру:	
Туфрак кулдан эшкәртелеп	Бер-берсенә 3 м якын түгел
Киселгән агачларны һәм куакларны кулдан жыю	Куак кискечләр эшли торган урыннан 30 метрдан якын түгел
2 куак кискечнең берьюлы эшләве	Бер-берсенә 60 м якын түгел
Ике һәм аннан да күбрәк агрегат бер үк вакытта туфрак эшкәрткәндә	Сөзәклек буенча - бер-береннән 60 метрдан да якын түгел (бер үк вертикаль буенча техника һәм кешеләр эшләү рөхсәт ителми). Горизонталь буенча - 30 метрдан якын түгел
Тамырлары казып алына торган теләсә нинди эшләр башкару барышында	Тамырказыгычтан 50 метрдан да якын түгел
Урманнарны механикалаштырылган утырту	Агрегат артыннан төзәтеп йөрүче эшчеләр аңардан 10 метрдан да якын түгел. Агрегат борылып киткәндә, башка жиргә күчкәндә, каршылыкларга тап булганда үсентеләр утыртучылар трактор туктаганнан соң тракторчы сигналы буенча эш урыннарыннан китәргә тиеш. Агрегат хәрәкәттә вакытта аларга аннан тушәргә, аңа утырырга яисә утырту материалын тугырырга рөхсәт ителми. Берничә агач утырту агрегаты бер үк кишәрлектә берьюлы эшләгәндә бер-берләреннән 20 метрдан да якын булмаска тиеш.
8. Кишәрлекләрдә эшләү урыннарын (чокырлар, буразналар, полосалар) урнаштыру:	Мөмкин кадәр туры сызык буйлап бер-беренә параллель урнашкан кишәрлекнең озын ягы буенча
Чокыр-чакырлы рельефлы урында	Чокырлар авышлыкта аркылы урнашырга тиеш
Дымлы туфрактарда (кара жиләкле урманнарда) һәм дымлы (озын мүкле) туфрактарда	Туфракны киптерү максатларында сулар агып төшү юнәлеше буенча (сөзәклек буенча), аларны табигый су агып төшү чокырларына яисә гамәлдәге мелиоратив чөлтәләргә кушып, буразналар яралар
9. Полосалар үзәкләре арасындагы ераклык (буразналар, культуралар рәтләре):	

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
Туфракны өлешчә эшкәрткәндә	Төп токымны утыртуның әлеге урман үсү районы өчен билгеләнгән санын тәмин итәргә һәм кирәк булганда агрегатлар (катоклар һәм башкалар) өчен булачак культуралар рәтләре арасында (киңлеге кимендә 3 метрлык) узып йөрү урыннары салынырга тиеш.
Рәтләр арасындагы ераклык	Нарат культуралары өчен - 3-4 м, чыршы өчен - 4 м, карагай өчен - 5 метрга яқын, кедр өчен - 6 метрга яқын (тамырларын казып алганда нарат һәм чыршы өчен 5 метрга кадәр арттырылырга мөмкин)
10. Культуралар рәтләрендә утырту материаллары арасындагы ераклык:	
Чәчкеннәр	0,50-0,75 м кадәр
Эре утырту материалы (үсентеләр)	0,75-1,50 м (күләменә һәм токымына карап)
11. Урман культураларының 1 гектарына башлангыч куелык (урман утыртканда):	
Уңайлы үсү шартларындагы кисүләрдә	4 мең данәдән азрак булмаган
Аеруча коры урыннарда	7-8 мең данәгә кадәр
12. 1 гектарга карата нарат культураларының куелыгы:	
Туфракны өлешчә әзерләгәндә	8 мең данәгә кадәр
Тоташ булганда	10-20 мең данәгә кадәр
Хрущевланган майданчыкларда һәм кайры асты кандаласы чыганакларында	15-20 мең данә
Азкыйммәте утыртмаларны өлешчә реконструкцияләгәндә	Урман культураларының оптималь куелыгынан кимендә 50%
13. Урман культуралары өстәмәләре	Чәчкеннәр һәм утыртмалар шактый корыганда (10%тан артыграк)
14. Урман культуралары исәптән төшереп калдырылырга тиеш	Үсеп китүләре 25%тан ким булганда (комнарны беркетә торган токымнардан тыш)
15. Урманнарның табигый яңару чоры	3-5 ел (һәрбер урман хужалыгы районы өчен аерым билгеләнә)

Төп өстенлек итүче токым	Урман типлары төркеме																				
	С бел.	С бр.	С чер	С пр.	С сф.д.	С тр.лп	С к.ч.	С слж.	С т.ос	Е бр.	Е ө.	Е пр.	Е сф.д.	Е слж.	Е к.	Д слж.	Д пм.	Б ос	Б т.ос.	Зир.	Тал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Е, П									-	+	-	-	+	-							
Д, Я, Кл Элмә															-	-					
Б		-	+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Ос, Т			+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Лп						-	-	-						-	-	-					
К. зирек.																				-	
Тал др.																					
4. Урман культуралары																					
С, Л	+	+	+	-	-	+	+	+	+												
Е, П										+	+	-	-	+	+						
Д, Я, Кл Элмә																+	-				
Б		+	+	-	-	+	+	+	+	+	+			+	+	+					
Ос, Т			+	-	-	+	+	+	+	+	+			+	+	+					
Лп								+		+						+					
К. зирек.																				-	
Тал др.																					-

Искәрмәләр: +- киңәш ителүче чара;

- - киңәш ителми торган чара;

буш графа - әлеге токым бу урманнар типларының төркемнәренә хас түгел.

2.18. Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре

"Россия Федерациясендә урман үсү зоналары һәм урманлы районнар исемлеген раслау турында" 09.03.2011 ел, №61 Рослесхоз боерыгы нигезендә Урманчылыкның барча территориясе Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районында урнашкан.

Бүлектә китерелгән нормативлар Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районына туры килә.

3 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУДАГЫ ЧИКЛӘҮЛӘР

3.1. Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре буенча чикләүләр

Урманнарны максатчан билгеләнеше төрләре һәм яклаучы урманнар категорияләре буенча чикләүләр 3.1 таблицада китерелә.

3.1 таблица

Урманнарның максатчан билгеләнеше төрләре буенча чикләүләр

№ п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнарны файдалану буенча чикләүләр
1	2	3
1.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Тыела: 1) урман утыртмаларын тоташ кисү; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратларын куллану; 3) авыл хужалыгын алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре; 4) урман плантацияләре булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру; 5) линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларынан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру.
2.	<p>Табигый һәм башка төр объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар:</p> <p>Россия Федерациясе субъектлары милкендә булган, гомуми кулланылыштагы тимер юл, гомуми кулланылыштагы федераль автомобиль юллары, гомуми кулланылыштагы автомобиль юллары буйларындагы саклык урманнары полосалары</p> <p>а) урман-парк зоналары</p>	<p>Урман утыртмаларын тоташ кисү тыела.</p> <p>Тыела: 1) техник регламент белән каралган киңлектән киңрәк итеп линия корылмаларны кисү; 2) урманда аяк асты жәймәсен һәм мүк жыю и эзерләү.</p> <p>Тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратларын куллану; 2) эшчәнлек төрләрен аучылык хужалыгы өлкәсендә башкару;</p>

№ п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнарны файдалану буенча чикләүләр
1	2	3
	б) яшел зоналар	<p>3) авыл хужалыгын алып бару; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару; 5) гидротехника корылмаларыннан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру. 6) урман плантацияләре булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру.</p> <p>Тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратларын куллану; 2) эшчәнлек төрләрән аучылык хужалыгы өлкәсендә башкару; 3) авыл хужалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, шулай ук авыл хужалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылык максатларында койма кою; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару; 5) капитал төзелеш объектларын урнаштыру, гидротехника корылмаларыннан, элемтә линияләреннән, электрүткәргеч линияләрдән, жир асты торбаүткәргечләреннән гайре; 6) урман плантацияләре булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы булдыру.</p>
3.	Кыйммәтле урманнар	<p>Урман үсентеләрен тоташ кисүләр, әгәр сайлап алып кисүләр яклаучы урманнарның максатчан билгеләнешен саклап калуны тәмин итә торган үз функцияләрен югалта барган урман үсентеләрен алмаштыруны тәмин итми торган очраклардан гайре.</p> <p>Тыела: 1) линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру; 2) урман плантацияләре булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы булдыру.</p>
4.	Эксплуатация урманнары	Урманнарны файдалануның барлык төрләре рөхсәт ителә.

3.2. Махсус сакланучы урман кишәрлекләре буенча төрләрне чикләү

Махсус сакланучы урман кишәрлекләренә карата хокукый режим Россия Федерациясе Урман кодексының 102, 107 статьялары, Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгының "Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 ел, № 485 (алга таба – Үзенчәлекләр) боерыгы белән регламентлана.

Махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә максатчыл билгеләнеше һәм фйдалы функцияләре ярашмаган эшчәнлек башкару тыела.

Махсус сакланучы урман кишәрлекләре төрләре буенча чикләү 3.2 таблицада күрсәтелгән.

3.2 таблица

Махсус сакланучы урман кишәрлекләре төрләре буенча чикләүләр

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрләре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
1.	Су объектлары, чокыр сөзәклекләрендә урнашкан ярсаклагыч, туфраксаклагыч урман кишәрлекләре. Киңлекләре түбәндәгечә булган ярсаклагыч полосаларның чикләрендәге урман кишәрлекләре: кире яки нульле авышлыкка ия булган су яры өчен - 30 м; өч градуска кадәр авышлыкка ия булган су яры өчен - 40 м; өч һәм аннан да югарырак градуска кадәр авышлыкка ия булган су яры өчен - 50 м; агар сазлыklar һәм агынты күлләрнең һәм тиешле су агымнары чикләрендә урнашканнар өчен - 50 м; Чокыр сөзәклегендә урнашкан, чокыр кырыена тоташучы урманнар һәм 50 метрга кадәрге киңлектәге урман полосалары.	Тыела: - Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясының 4 өлешендә, 21 статьясының 5,1 өлешендә каралган очрактардан гайре, тоташ кисүләренә үткәргә; - урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру; - урман плантацияләрен булдыру; - авыл хужалыгын алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре; - линияле объектлардан һәм гидротехника корымаларынан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру; - әлеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрләренә (токимнарының) интродукциясе. Сайланма кисүләренә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга ярый. Даими урманорлык кишәрлекләрендә агач токимнарының
2.	Урмансыз киңлекләр белән чиктәш урман авызлары. Урмансыз киңлекләр чикләреннән 100 м	утыртмаларына карата гына башкарырга ярый. Даими урманорлык кишәрлекләрендә агач токимнарының

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрлөрө (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
	киңлектә урнашкан, урман кырыеннан кимендә 1,5-2,0 км ераклыктагы урман авызлары.	жимеш жирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләрне башкару рөхсәт ителә.
3.	Даими урманорлык кишәрлекләре Табигый югары сыйфатлы урманнарның һәм урман культураларының озак вакытлы чор дәвамында кыйммәтле чәчүлекле сыйфатлары булган агач токымнары орлыкларын алу һәм даими эзерләү өчен формалаштырылган югары житештерүчәнлекле кишәрлекләре.	
4.	Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән реликтив һәм эндемик үсемлекләре булган урман кишәрлекләре.	
5.	Сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләрнең яшәү урыннары. Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләрнең яшәү урыннары булган урман кишәрлекләре.	
6.	Тыюлыклы урман кишәрлекләре. Озак вакытлы чор дәвамында табигый формалашкан, хужалык эшчәнлегә һәм рекреация белән аз жимерелгән 100-150 гектар майданлы, дәүләт табигый тыюлыгы һәм милли паркларның тыюлык зоналары чикләренә кермәүче урман кишәрлекләре.	

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрлөрө (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
7.	<p>Башка махсус сакланучы урман кишәрлекләре:</p> <p>Тау районнарында урмансыз киңлекләр белән чиктәш жирдә аның өске чиге буйлап 200 м киңлектәге урман киңлекләре.</p> <p>Урмансыз киңлекләрләр арасында урнашкан 100 га урман кишәрлекләре.</p> <p>Тау районнарында 100-200 м киңлектәге полосалар, жирле шартларга бәйлә рәвештә, 2,5 мең га артык майданда су жыю чикләре буенча дулкыннар һәм субүләрләр буенда урнашкан, 20°тан артык дулкыннар һәм субүләрләр барлыкка китерә торган.</p> <p>Сөзәклек экспозициясенә бәйсез рәвештә 30° текә урыннар авышлыкларындагы урман кишәрлекләре.</p> <p>Дәүләт табигать заказниклары һәм башка махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләрендәге, майданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган урман кишәрлекләре (МСТТ аерым урман кишәрлекләрендә файдалану режимы башка территориягә караганда катгый урнаштырылганда).</p> <p>Майданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган, әмма федераль әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләре буйлап кимендә 1000 м киңлектәге полосалы саклау зоналары чикләрендәге урман кишәрлекләре.</p> <p>Көртлекләрнең гөлдәрәү урыннары тирәли 300 м радиустагы урман</p>	<p>Тыела:</p> <p>- Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясының 4 өлешендә, 21 статьясының 5,1 өлешендә каралган очраклардан гайре, тоташ кисүләргә үткәргә;</p> <p>- урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру;</p> <p>- урман плантацияләре булдыру;</p> <p>- авыл хужалыгын алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре;</p> <p>- линияле объектлардан һәм гидротехника корымаларынан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру;</p> <p>- әлеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрлөрөнә (токимнарының) интродукциясе. Сайланма кисүләргә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга ярыш. Даими урманорлык кишәрлекләрендә агач токимнарының жимеш жирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләргә башкару рөхсәт ителә.</p>

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрләре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
	<p>кишәрлекләре, 10 мең га урманга 3 тән артык шундый урман кишәрлеге исәбеннән.</p> <p>Елганың яисә кондызлар яши торган бүтән су объектының һәр яры буйлап 100 м киңлектәге урман полосалары.</p> <p>Бал бирә торган кишәрлекләр (өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләре, даими умартачылыклар тирәли 3 км радиуста юкә һәм ак сәрби өстенлек итә торган урманнар).</p> <p>Агачларны даими рәвештә жентекләп үлчәү һәм озак чорда агач-куак үсентеләре белән капланган урында урман корылышы яисә урман хужалыгы тамгалары белән төзекләндерелгән һәм урман корылышы планшетларына кертелгән үсентеләрне төгәл чагылдыру өчен билгеләнгән даими сынау майданнары.</p> <p>Шифаханәләр, балалар лагерьлары, ял йортлары, пансионатлар, туристик базалар һәм башка дөвалау һәм савыктыру учреждениеләре тирәли 1 километрдан артык булмаган радиуста (дөвалау-савыктыру урыннарын шифаханә (тау шифаханәсе) саклау округларының беренче, икенче һәм өченче зоналарында яисә урман хужалыгын алып баруның һәм урманнардан файдалануның шундый ук режимы булган яклаучы урманнарның бүтән категорияләре урманнарында урнашмаган булсалар, алар бүленәләр.</p> <p>100 до 250 м киңлектәге урман полосалары, жирле шартларга</p>	

№ п/п	Махсус сакланучы кишэрлек төрлэре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүлэр
1	2	3
	карап, федераль яисә региональ туристик маршрутның ике ягына таба да.	
	Авыл торак пунктлары һәм бакчачылык ширкәтлэре тирэли 1 км киңлектәге урман кишэрлеклэре.	

Искәрмә. Махсус якланучы урман кишэрлеклэре урнашкан жир һәм аларның майданы урманнар коруны проектлаганда күрсәтелә.

3.3. Урманнарны файдалану төрлэре буенча чикләүлэр

Урманнарны файдалану төрлэре буенча чикләүлэр 3.3 таблицада күрсәтелгән.

3.3 таблица

Урманнарны файдалану төрлэре буенча чикләүлэр

№ п/п	Урманнардан рөхсәтлэ файдалану төрлэре	Урманнарны файдаланудагы чикләүлэр
1	2	3
1.	Үзагач эзерләү	<p>Диләнке хисабын узып китүче (үзагач алу өчен мөмкин булган күлэм) күлэмдәге, һәм шулай ук кисентеләрнең яшен бозып үзагач эзерләү тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 29 статьясындагы 4 өлеше). 01.08.2011 ел, № 337 Рослесхоз боерыгы белән расланган Үзагач эзерләү кагыйдэлэре нигезендә:</p> <p>а) елга һәм чишмә үзәннэрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми;</p> <p>б) диләнке чикләрендә урман утыртмаларын, үсемчелек катлавын һәм туфракларны зарарлау, урманнарны сәнэгать һәм башка калдыклар белән чүпләү рөхсәт ителми;</p> <p>в) юлларны, күперлэрне һәм агач кисеп салынган юлларны, һәм шулай ук киптерүче челтэрне, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агымнарын, чишмэлэрне, елгаларны саклау мөһим;</p> <p>г) өемнэрне (кисеп ташланган һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) һәм кисеп ташланган асылынып төшкән агачларны</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>калдыру, саклап калынырга тиешле яшь агачны зарарлау яисә бетерү тыела.</p> <p>д) чик, квартал, диләнке һәм башка баганаларны һәм агачлардагы һәм агач төпләрендәге билгеләрне, ярлыкларны һәм номерларны бетерү яисә зарарлау тыела;</p> <p>е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенең Үзагач эзерләү кагыйдәләре һәм урман законнары нигезендә сакланырга тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирүче һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;</p> <p>ж) рөхсәт ителгән вакыты (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) тәмамланганнан соң Үзагач эзерләү, һәм шулай ук файдалану хокукы туктатылганнан соң яисә тәмамланганнан соң Үзагач эзерләү рөхсәт ителми;</p> <p>з) билгеләнгән вакытка (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) Үзагачны алып чыкмыйча диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;</p> <p>и) диләнке эшләп чыгаруның технологик картасында каралмаган урыннарда Үзагач чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;</p> <p>к) диләнке чистарту буенча эшләрне үтәмәү яисә үз вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;</p> <p>л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү майданнарыннан кала туфракның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми.</p> <p>Диләнкеләрдә Үзагач эзерләгәндә яшәргә яраклы, аларның табигый ареалы чикләрендә үсеп китүче (әгәр дә тиешле агач токымының урманнар составындагы майданы өлеше урманчылык майданының 1 процентыннан артып китмәсә) кыйммәтле агач токымнарын (имән, бук, корычагач, эрбет, юкә, күг, элмә, кара зирек, чәчә торган каштан) кисү рөхсәт ителми.</p> <p>Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләре сакланырга тиешле.</p> <p>Үзагач эзерләгәндә урман утыртмалары агачлары составында өч һәм аннан да күбрәк берәмлектә</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		эрбет булган өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү рөхсәт ителми.
2.	Чәер эзерләү	Түбәндәгеләргә кирт салу тыела: а) аларны бетергәнчегә хәтле зарарлы организмнар чыганаclarындагы урман утыртмаларына; б) урман янгынарны, зарарлы организмнар һәм башка тискәре факторлар нәтижәсендә зарарланган һәм зәгыйфьләнгән урман утыртмаларына; в) Россия Федерациясе законнары нигезендә үзагач эзерләү максатында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ яки сайланма кисүләр рөхсәт ителмәгән урманнардагы урман утыртмаларына; г) даими урман-орлыкчылык кишәрлекләрендә, урман-орлыкчылык плантацияләрендә, генетик резервацияләрдә урнашкан урман утыртмаларына, һәм шулай ук плюс агачларына, орлыкчыкларга, орлык чәчәклекләренә һәм полосаларына (24.01.2012 ел, №23 Рослесхоз боерыгы белән расланган Чәер эзерләү кагыйдәләренең 7 пункты).
3.	Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу	Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен үсемлекләренең түбәндәге төрләрен куллану тыела: - РФ Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгәннәрне; - наркотик чара дип табылганнарны; - аларның үзагачын эзерләү рөхсәт ителмәгән агачларның һәм куакларның төрләре (токымнары) исемлегенә кертелгәннәрне. Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу чикләнергә яки радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә тыелырга мөмкин. 05.12.2011 ел, № 512 Рослесхоз боерыгы белән расланган Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләре нигезендә: - эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары, чокыр авышлыклары буйларында урнашкан ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>кишәрлекләрендә, һәм шулай ук тулылыгы 0,8-1,0 булган яшь агачларда һәм йомылмаган урман культураларында түмәр сагызын эзерләү рөхсәт ителми (13 пункт);</p> <p>- агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела (14 пункт);</p> <p>- урманнардагы табигый һәм башка объектларны саклау функциясен башкаручы катламнарны жыеп алу тыела (20 пункт).</p>
4.	<p>Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу</p>	<p>Аларның төрләре Кызыл китапка, Татарстан Республикасы кызыл китабына кертелгән яки наркотик матдәләр булып саналган гөмбәләрне һәм кыргый үсүче үсемлекләрне эзерләү һәм жыеп алу рөхсәт ителми.</p> <p>Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә чикләнергә мөмкин.</p> <p>05.12.2011 ел, № 511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу кагыйдәләре нигезендә:</p> <p>- жимеш бирә торган агачларны кисү һәм жимешләрне эзерләү өчен ботакларны кискәләү тыела;</p> <p>- чикләвекләрне эзерләгәндә агачларны һәм куакларны кисү, һәм шулай ук агачларны һәм куакларны зарарлы торган ысулларны куллану тыела (15 пункт);</p> <p>- гөмбәләрне эзерләү аларның ресурсларын саклауны тәмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш (16 пункт);</p> <p>- каен согын эзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә 5 елдан да ким булмаган вакыт кала рөхсәт ителә (17 пункт);</p> <p>- башка азык-төлек ресурсларын эзерләү аларның куаклыклары торышын начарлатмый торган ысуллар белән башкарылырга тиеш;</p> <p>үсемлекләрне тамырлары белән өзеп алырга, яфрактарын (вайдаларын) һәм тамырларын зарарларга тыела (18 пункт).</p>
5.	<p>Аучылык хужалыгы</p>	<p>Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында,</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләрe	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
	өлкәсендә эшчәнлек төрләрeн башкару	һәм шулай ук шәһәр урманнары территорияләрендә аучылык хужалыгы өлкәсендәге эшчәнлек төрләрeн башкару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 3 өлешендәге 2 пункт).
6.	Авыл хужалыгын алып бару.	<p>Су саклау зоналарында урнашкан урманнарда, речән чабу һәм умартачылыктан гайре, авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 104 статьясының 1 өлешендәге 3 пункт).</p> <p>Сак урманнарының яр буе чикләрендә жирләрне сөрү, авыл хужалыгы хайваннарын көтү һәм алар өчен жәйге лагерьлар, ванналар оештыру тыела (Россия Федерациясе Су кодексының 65 статьясындагы 17 өлешнең 1, 3 пунктлары).</p> <p>Урман-парк зоналарында авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 3 өлешендәге 3 пункт).</p> <p>Яшел зоналарда, печән чабу һәм умартачылыктан, һәм шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында киртәләп алулардан гайре, авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 5 өлешендәге 2 пункт).</p> <p>Шәһәр урманнарында авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 5.1 өлеше).</p> <p>Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясының 2 өлеше).</p> <p>Махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә, тыюлыклы урман кишәрлекләреннән гайре, печән чабу һәм умартачылыктан кала, авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясының 2.1 өлеше).</p>
7.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген башкару.	<p>Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлегә өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләрe	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>урман үсентеләрeн, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) бирелгән урман кишәрлеген һәм аның чикләрендәге территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге һәм аның чикләрендәге майданнарны химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату (23.12.2011 ел, № 548 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлегенә өчен файдалану кагыйдәләренәң 9 пункты).</p> <p>Агулы химик препаратларны куллану тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 103 статьясындагы 5 өлеше, 104 статьясындагы 1 өлеше, 105 статьясындагы 3 өлешенәң 1 пункты).</p>
8.	Рекреация эшчәнлеген башкару	<p>Рекреация эшчәнлеген башкаруга бирелгән урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары сакланьрга тиешле (Россия Федерациясе Урман кодексының 41 статьясындагы 3 өлеше).</p> <p>21.02.2012 ел, № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарны рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> - рекреация эшчәнлеген башкару буенча урманнар эйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зарар китерми торган ысуллар белән файдаланыла (6 пункт); - вакытлыча корылмаларны, физкультура-сәламәтләндрү, спорт һәм спорт-техник корылмаларны вакытлыча урнаштыру барыннан да элек агачлар һәм куаклар булмаган урыннарда, ә алар булмаганда - артык кыйммәтле булмаган урман утыртмалары булган урыннарда, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә (8 пункт);
9.	Урман плантацияләрeн булдыру һәм аларны эксплуатацияләү	<p>Плантация булдыру максатларында түбәндәгеләрне файдалану рөхсәт ителми:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) су саклау зоналарында урнашкан урманнарны; б) табигый һәм башка төр объектларны саклау функциясен үтәүче урманнарны;

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>в) кыйммәтле урманнарны; г) махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны (14.12.2010 ел, №485 Рослесхоз боерыгы белән расланган Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләренең 30 пункты).</p>
10.	Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үсемлекләрен үстерү.	<p>05.12.2011 ел, № 510 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарны жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә: - жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләре, һәм шулай ук урман булмаган диләнкеләрне, аланнарны һәм аларга урман культураларын утыртканчы урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшләнелгән торфлыклар һ.б.) (11 пункт) жирләр файдаланыла. - жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен реконструкцияләүгә билгеләнмәгән азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланырга мөмкин (12 пункт); - Россия Федерациясенең Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен куллану Россия Федерациясе Урман кодексының 59 статьясы (13 пункт) нигезендә тыела.</p>
11.	Урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкечләрне) үстерү	<p>19.07.2011 ел, № 308 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарны урман үсемлекләренең утырту материалларын үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә: - урман үсемлекләренең утырту материалларын</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләрe	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>(үрентеләр, чәчкечләр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләрe составындагы урман белән капланмаган жирләрне, һәм шулай ук урмансыз диләнкеләрне, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләрe белән капланмаган, урманнар урнашкан бүтән категория жирләрe файдаланыла (11 пункт);</p> <p>- урман үсемлекләрeнең утырту материалларын (үрентеләр, чәчкечләр) үстерү өчен урман үсемлекләрeнең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары, яки, әгәр андый орлыклар булмаса, урман үсемлекләрeнең нормаль орлыклары кулланыла (12 пункт);</p> <p>- урман үсемлекләрeнең утырту материалларын (үрентеләр, чәчкечләр) үстерү өчен урман үсемлекләрeнең районнарга бүленмәгән орлыкларын, һәм шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләрe орлыкларын, чәчүлекләрeн һәм башкаларын куллану тыела (13 пункт);</p> <p>- Россия Федерациясенең Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектларының кызыл китапларына кертелгән үсемлек төрләрe очрый торган урман кишәрлекләрeн урман утыртмаларының утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкеннәрне) үстерү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 59 статьясы (14 пункт) нигезендә тыела.</p>
12.	Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләрне башкару	<p>Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, һәм шулай ук шәһәр урманнары территорияләрeндә файдалы казылма чыганаclarын эшләү тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 3 өлешендәгe 4 пункт).</p> <p>Урманнарны жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма чыганаclarын эшләү буенча эшләр башкару максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бульдозер ярдәмендә агачларны аудару һәм урман кишәрлекләрeн агач үсемлекләрeннән чистарту, чик буе полосаларын һәм урман</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләрe	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>авызларын агач калдыклары белән чүпләү, урман авызындагы агачларның кәүсәләрен һәм скелет тамырларын зарарлау, жәйге чорда яңа киселгән үзагачларны махсус чараларсыз гына урманда саклау;</p> <p>б) урман утыртмаларын суга батыру һәм озак итеп су бастыру;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге чигендәге урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>г) урманнарны төзелеш, сәнэгать, агач, көнкүреш һәм бүтән калдыклар, чүпләр белән чүпләү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап, шул исәптән урман кишәрләше чикләрендә транспорт чараларында һәм бүтән механизмдарда йөрергә (27.12.2010 ел, № 515 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренең 18 пункты).</p>
13.	Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, һәм шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү	Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә сусаклагычлар һәм башка су объектлары, һәм шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясының 2 өлешендәге 5 пункт).
14.	Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү	<p>Урманнарны линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) бирелгән урман кишәрлеген һәм бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләрe	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; г) бирелгән урман кишәрлеге һәм тиешле сак зоналары чикләрендәге ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмдарда йөрергә (10.06.2011 ел, № 223 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренең 15 пункты).</p> <p>Урманнарны урман-парк зоналарында линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 3 өлешендәге 5 пункт).</p>
15.	<p>Үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү</p>	<p>Сак урманнарында, һәм шулай ук махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 14 статьясындагы 2 өлеше).</p> <p>Урманнарны үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) жир өсте һәм туфрак эчендәге су агынтыларын бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү;</p> <p>б) бирелгән урман кишәрлеген һәм бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмдарда йөрергә (12.12.2011 ел, № 517 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренең 6 пункты).</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
16.	Дини эшчәнлек башкару	<p>Дини эшчәнлек башкарганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә өске сулар һәм туфрак эченә сулар агып төшүне бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корымалар төзү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеген һәм аның янындагы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда үтеп керү.</p>